

СКОПИЛЪЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ

СПИСАНИЕ ЗА ОБЩЕСТВЕНО
СТОПАНСКИ ВЪПРОСИ



ИЗДАВАНО

ОТЪ ТЪРГОВСКО-ИНДУСТРИАЛНАТА
КАМАРА И СТОКОВАТА БОРСА

ВЪ
ВАРНА.

УРЕЖДА СЕ ОТЪ РЕДАКЦИОННИЯ КОМИТЕТЪ
ПРИ СЪТРУДНИЧЕСТВОТО НА:

Ангеловъ, Д-ръ Сим., професоръ; Боевъ, Б., професоръ; Буровъ, Ат. Д., бившъ министъръ;
Ганевъ, Вен., професоръ; Ганевъ, Д-ръ Сп., началникъ на Бюрото за финансови изучавания въ
Българската нар. банка; Данайловъ, Г. Т., професоръ; Ивановъ, Дончо, секретаръ на Русенската
търговско-индустриална камара; Иширковъ, Ат., професоръ; Калешковъ, Ат. С., управителъ
Кооперативната банка; Консуловъ, Ст., асистентъ университета; Кжнчевъ, Д-ръ инж. В., главенъ
инспекторъ на индустрията; Ляпчевъ, А., бившъ министъръ; Мишайковъ, Дим., професоръ; Мута-
фовъ, Д-ръ Хр., адвокатъ; Поповъ, Кирилъ Г., главенъ директоръ на Статистиката; Сахаровъ,
Д-ръ Н., публицистъ; Списаревски, Д-ръ Н. Д., публицистъ; Стояновъ, П., професоръ; Таба-
новъ, Д-ръ С., чиновникъ въ Министерството на външ. работи; Тодоровъ, П., публицистъ; Шаде-
хетъ, Д-ръ И. професоръ; Хинковъ, Х. С., инспекторъ въ Кооперативната банка; Цанковъ, А., про-
фесоръ; Януловъ, Илия, публицистъ и др.

СЪДЪРЖАНИЕ.

I. Статии.

	Стр.
Д-ръ Г. Тошевъ, Публичнитъ влагалища и стоковиятъ кредитъ	109
Ц. Калянджиевъ, По увеличаване курса на учението въ срѣднитъ търговски училища	115
Ив. Г. Лазаровъ, Българското търговско параходно дружество и неговата двадесетъ годишна дѣйностъ (финансови резултати)	122

II. Стопански обзоръ.

A. Вътрѣшенъ:

Алекс. Ек., По неизплащане на реквизицията	131
Изъ рѣшенията на Варненската търговско-индустриална камара	132

Б. Външенъ:

Д-ръ С. Ганевъ, Военнитъ заеми на европейскитъ държави слѣдъ започването на все-свѣтската война	133
Ц. К., Финансовото положение на воюващитъ държави	135

III. Консулски рапорти.

Буда-Пеща: Погледъ върху общото финансово и економическо положение на Австро-Унгария и взетитъ държавни мѣрки подиръ войната	138
--	-----

IV. Книжнина.

Д-ръ Ив. Ек., Правата и задълженията на неутралнитъ държави — отъ Дончо Ивановъ	140
Д-ръ Ив. Ек., Софийското търговско дружество. Отчетъ за осма и девета годишнини	140
И. Д., Защо жителитъ на напръдналитъ държави плащатъ 50 ст. за 1 кгр. захаръ и защо ние не можемъ да я купуваме даже по 60 ст.? — отъ А. Пулевъ	140

V. Малък бѣлѣжникъ.

XXIII-та сесия на Камарата (дневенъ редъ)	141
По въпроса за телефоннитъ съобщения между София и Варна. По митнишкитъ спорове. По износа на рапицови трици. По облагане съ вносни мита турскитъ вина. По прѣноса на стоки и пощенски колети отъ стара въ нова България и обратно. По ревизията на търговскитъ договори. По износа отъ Русия. Забраненъ износъ. По облагане на ликьоритъ и фернета въ бурета. По облагане натриевия сапунъ. Онетѣ права на индустриално заведение. По износа. Законъ за акцион. дружества въ Турция. По забраната износа отъ Ромъния. Търгове. Зарегистрирани фирми	141

Редакционенъ комитетъ:

Екимовъ, Д-ръ Ив., подпрѣдседателъ Т. и. камара;
Калянджиевъ, Ц., директоръ Търговското училище;
Каракашевъ, Т., директоръ Б. т. параходно дружество;
Каросеровъ, Д-ръ Ив., секретаръ Т. и. камара.

ЕКОНОМИЧЕСКИ ПРЪГЛЕДЪ

Абонаментъ :

За година . . . 8 лв.
„ 6 мѣсца . . . 4 „
„ 3 „ . . . 2 „
„ чужбина год. . 10 „

Отдѣлна книжка 50 ст.

Излиза на 15. и 30. всѣки
мѣсецъ, освѣтъ юлий и
августъ.

ДВУСЕДМІЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОБЩЕСТВЕНО-СТОПАНСКИ ВЪПРОСИ.

— 000 —

Издание на Търговско-индустриалната камара и Стоковата борса
ВАРНА.

Всичко, що се отнася до
списанието, да се отправя
чрѣзъ Търговско-инду-
стриалната камара.

Ръкописи се принасятъ
само срѣщу заплащане на
почтенскитѣ разходи.

Обявления по споразумѣ-
ние.

Кн. 7—8.

ВАРНА, 15—31 ДЕКЕМВРИЙ 1914.

Год. I.

Д-ръ Г. Тошевъ.

ПУБЛИЧНИТЪ ВЛАГАЛИЩА И СТОКОВИЯТЪ КРЕДИТЪ.

Публични влагалища, въ които всѣки търговецъ и индустриалецъ да има право и да може да вложи своитѣ стоки на съхранение за извѣстно врѣме, въ България не съществуватъ. Поради това, не съществува у насъ и добиване кредитъ срѣщу такива стоки, понеже влагалищата сж необходимо условие за това. Ако, обаче, стоквиятъ или вараптийтъ кредитъ, както се нарича въ странство, у насъ не съществува, отъ това още не слѣдва, че нуждата отъ него не се чувствува. Напротивъ, поради недостатъчнитѣ собствени капиталы, съ които работятъ нашитѣ търговци и индустриалци, използването отъ тѣхна страна изобщо на кредита става въ голѣми размѣри, а отъ това слѣдва, че би билъ използванъ и стоквиятъ кредитъ, ако за това съществуваше възможност. Ако при все това едно конкретно искае по тоя въпросъ не е прѣдвявявано отъ нашето търговско съсловие или отъ търговскитѣ камари, то причината за това, вѣроятно, се крие въ слабото познаване и разбиране на тая материя у насъ. Прѣдъ видъ на това, ние се рѣшихме въ нѣколко статии да освѣтимъ интересувашитѣ се съсловия по организацията на публичнитѣ влагалища и стоквия (вараптий) кредитъ въ странство, та да може да се намѣри най-правилното разрѣшене на този въпросъ при нашитѣ, български, условия.

Започваме отъ Англия, гдѣто публичнитѣ складове и стоквиятъ кредитъ играятъ твърдѣ важна роля въ търговията, а слѣдъ това ще прѣмиснемъ и къмъ други нѣкои държави, за да се спремъ най-сетѣ на България.

Англия.

За да можемъ да разберемъ грамадно-то значение на публичнитѣ влагалища въ

Англия и на стоквия (вараптий) кредитъ, необходимо нужно се явява да прослѣдимъ, макаръ и най-бѣгло, търговско-економическото развитие на тая страна. Защото само по тоя начинъ намъ ще стане ясно, какви нужди сж извикали на животъ публичнитѣ влагалища и прѣрасналия върху тѣхъ стоквъ кредитъ.

Извѣстно е, че Англия въ търговията сж задморекитѣ страни и въ мореплаването бѣ изирѣварена отъ Испания, Португалия и Нидерландия (Холандия), които, слѣдъ откритието на Америка, усиѣха да заграбятъ много земи и да образуватъ колонии въ новия свѣтъ. За да достигне сегашното си господство по море, Англия трѣбваше да сткруши надмошето на споменатитѣ държави. Това тя и направи. Прѣзъ нощта на 8 августъ 1588 г. биде сткрушена морската сила на Испания, прочутата армада, състояща се отъ 130 голѣми кораби, 19,290 солдати, 2,000 топа и 8,350 матрози. На 9 октомври 1651 г. английскитѣ парламентъ гласува навигационния актъ на Кромвеля, на който бѣ сждено да извоюва и затвърди окончателно господството на Англия по море. Този актъ постановяваше: вспчки стоки, които се вписатъ въ Англия отъ въневропейски страни, ще се прѣвозватъ само съ английски кораби; стокитѣ отъ Европа могатъ да се внасятъ или чрѣзъ английски кораби, или чрѣзъ корабитѣ на страната, чийто сж стокитѣ. Цѣльта е била да се нанесе ударъ на морското могѣщество на Нидерландия (Холандия), която господствуваше по море и извършваше търговията на вспчки държави, даже и на Англия. Съ гласуването на навигационния актъ започна се борбата между тия дѣѣ държави. Англия побѣди. Побѣди слѣдъ продължителни упорити борби. Станала

най-мощна морска държава, Англия започна постепенно да увеличава колонията си въ стария и новия святъ, като завладяваше нови, или отнемаше колонията на другите държави.

Паралелно съ това развиваше се и индустрията въ метрополитя, а така също и търговията, както вносната, така и износната. Колонията бѣха неизчерпаеми източници на сурови материали за прѣработване въ индустриални произведения, а така също и на разни потребителни колониални продукти, които се стичаха отъ цѣлия святъ все къмъ Англия, а отъ тука, една частъ прѣработени, се разнасяха въ континента за консумиране. Прѣзъ 17 и 18 вѣкове, подъ влиянието на економическите учения на меркантилистите и ония на Адамъ Смитъ, въ Англия вече се оформи и кристализира цѣлѣта на нейната економическа политика — Англия да бѣде единствена индустриална страна въ свѣта, а всички останали да бждатъ земеделѣчески, произвеждащи сурови материали; отъ цѣлия святъ да се внасятъ въ нея сурови материали за прѣработване, и тя само да разнася индустриални произведения също по цѣлия святъ. Наистина, тази грандиозна задача не можа да бѣде постигната; израстнаха индустрии и въ други държави, но при все това Англия можа да остане първа въ своето индустриално развитие и мощъ по море и до сега. Тя създаде силна индустрия и морска вносно-износна и транзитна търговия, въ което отношение нѣкои отъ нейните съперници едва въ послѣдните години я настигнаха.

Голѣмата търговия на Англия бѣ възможна само при съответствуващото развитие на морската флота и други съоръжения. Къмъ края на 18 и началото на 19 вѣкове, когато колониялната ѣ търговия взе голѣми размѣри, виждаме да се образуватъ голѣми параходни компании, които въ собствени работилници (докове) строятъ параходи и поддържатъ редовни сношения съ цѣлия святъ. Въ 1799 г. се основала West-India Dock Co., въ 1803 г. East-India Dock Co.; тия двѣ отъ своя страна въ 1838 г. се сливатъ въ една компания. Освѣнъ тѣзи, въ 1800 г. е била основана London Dock Co., въ 1825 г. Latham Dock Co. и въ 1850 г. Victoria Dock Co.; тия три компании въ 1864 г. сж се слѣли въ едно. Отъ друга страна, тия тѣй образувани компании се сливатъ отъ своя страна въ 1889 г. въ една го-

лѣма компания подъ фирмата London and India Dock Co. Вънъ отъ тѣзи, които иматъ седалищата си въ Лондонъ, сжществували сж, пъкъ и до сега сжществуватъ много още голѣми и малки морски компании, които сж имали прѣдзначеніе да поддържатъ търговските сношения на Англия съ останалия святъ.

За да може да се развива правилно тази голѣма търговия, централизирана въ английските пристанища, още отъ началото се е почувствувала нуждата отъ обширни влагалища, гдѣто да се стоварватъ стоките за врѣменно прѣстояване, до като бждатъ продадени и вдигнати за пускане било въ индустрията за прѣработване, било въ консумацията. Така, въ Англия, заедно съ развитието на мореплаването, вносната и износна търговия, се развива и влагалищното дѣло, като сж се строили обширни магазини за складирането на стоките. За да имаме прѣдстава за размѣритъ на влагалищата, нека дадемъ нѣкои, макаръ и кратки свѣдѣния, за главните английски пристанища.

Лондонъ.

При доковете на изброените по-горѣ морски компании, образували отпослѣ London and India Dock Co., има построени голѣми влагалища и то специално само за отдѣлни артикули. Има специални влагалища за чай, кафе, вълна, тютюнъ, масло, вино, жито и голѣми охладители за складиране на месо, яйца, масло и др. стоки, които подлежатъ на бърза развала. Така напр. Cuttlerstreet Warehouse и Crutched Friar Warehouse иматъ пространство 200,000 кв. фуца и побиратъ 13 до 15,000 тона стоки; Commercial Road има пространство 360,000 кв. фуца и събиратъ 20,000 тона стоки; влагалищата на St. Catharine и London Dock иматъ пространство 4,748,000 кв. фуца и събиратъ 170,000 до 260,000 тона стоки; сжщитѣ иматъ мѣсто за 105 бѣчви вино, всѣка отъ по 400 литри. Влагалищата за вълна иматъ пространство 1,407 кв. фуца, въ които се складира $\frac{1}{2}$ отъ цѣлото количество вълна, което се внася въ Лондонъ. Поменатата компания има охладителни пространства за 464,000 заклани овце, вънъ отъ резервираните пространства за масло, яйца и пр. Сжщо и при доковете на другите компании има голѣми и обширни влагалища, въ които се складираатъ пристигащите съ параходите на тия компании

стоки, а така също и тия, които сж прѣд-
назначени за износъ.

За количеството на складираниѣ сто-
ки въ влагалищата на Лондонъ даватъ
една приблизително вѣрна картина слѣд-
нитѣ откъслечни свѣдѣния. За първитѣ
пестъ мѣсеца на 1905 г. сж били скла-
дирани въ влагалищата на *London and*
India Docks Co-ny 545,431 тона, за сжщия
периодъ на 1906 г. 524,934 тона. Нахо-
дящитѣ се на 30 юний 1905 г. стоки въ
влагалищата сж били 199,753 тона, на
сжщата дата 1906 г. — 196,819 тона. Въ
Cuttlerstreet Warehouse годишно се скла-
диратъ стоки на стойностъ около 245 ми-
лиона марки, а постоянно находящитѣ
се стоки възлизатъ на стойностъ 60 до
80 милиона марки. Въ *Millwall Docks* сж
пристигнали прѣзъ първата половина на
1905 г. 621 параходи, пълни съ 535,096
регистр. тона, прѣзъ 1906 г. за сжщия
периодъ 631 парахода, съ 528,072 регис-
стр. тона.

Въ *Tragedar Dry Dock and Wh rt Com-
pany* сж пристигнали параходи съ общъ
тонажъ:

1903	1904	1905
169,475 т.	180,172 т.	218,504 т.

Въ *Surrey Commercial Dock Company* сж
пристигнали параходи съ общъ тонажъ:

	1905	1906
Строителенъ		
дървенъ матер.	275,782 т.	230,939 т.
Дърва за горене	31,030 т.	20,872 т.
Зърн. храни	88,649 т.	103,968 т.
Вжглища	59,517 т.	53,198 т.
Други стоки	150,176 т.	187,792 т.
Всичко	605,162 т.	596,769 т.

Доходността на тия Warehouse (вла-
галища) първоначално е била такава, че
вложениятъ въ тѣхъ капиталъ се е ренти-
ралъ съ 10—15%, сега обаче съ 3—6%.
Главната причина за намалението доход-
ността на влагалищата е голѣмата кон-
куренция помежду имъ. За да я избѣг-
натъ, прибѣгнали сж до сливането на от-
дѣлнитѣ по-малки компании въ по-голѣми.
Освѣнъ това, констатира се и едно общо
намаление въ стоковия обмѣнъ на Англия,
особено на транзита. Всѣки стоки, прѣд-
назначени за Европа, идящи отъ зад-
океанскитѣ страни и складирани по-рано
въ Англия, сега започватъ да отбѣгватъ
английскитѣ пристанища и отиватъ въ
Холандия, Белгия и Германия. Това е

результатъ отъ стремлението на всички
държави да създаватъ свои собствени
флоти и прѣми сношения съ колоннитѣ,
като по тоя начинъ се освобождаватъ отъ
опекунството на Англия. Спадането до-
ходността на влагалищата е поставило
въ твърдѣ критическо положение по-мал-
китѣ и слаби компании.

Ливерпулъ.

Въ тоя градъ има също така голѣми и
обширни публични влагалища. Туку се на-
мира най-голѣмия складъ въ свѣта. Сжще-
ствуватъ специални складове за тютюнъ,
които събиратъ 50,000 тона, за вълна,
памукъ, спиртъ и пр. Най-много се скла-
дпра памукъ. Така напр. отъ Америка
е било внесено памукъ въ Ливерпулъ:

1902/903	2,799,000 бали	460,000
1903/904	2,505,000 "	360,000
1904/905	4,051,000 . "	542,000
1905/906	2,923,000 "	329,000

Отъ това количество само една малка
часть, именно цифритѣ въ втората колона,
отива направо въ фабричитѣ; останалата
часть се складаира въ публичнитѣ вла-
галища.

Манчестеръ.

Манчестеръ е вжтрѣшенъ пристани-
щенъ градъ, съединенъ прѣзъ Ливерпулъ
съ морето чрѣзъ каналъ. Въпрѣки това,
че складираниѣ въ Ливерпулъ стоки, осо-
бено за текстилнитѣ фабрики, сж прѣд-
назначени въ най-голѣмата си часть за
Манчестеръ, пакъ е станало необходимо
да се строятъ въ него голѣми публични
влагалища. Силно сж застѣпени влагали-
щата за месо и зърн. храни. За месо има
складове, които събиратъ 375,000 замръз-
нали овце, 1,850 живи говеда и 1,500
живи овце; житния елеваторъ събира
1,500,000 бушела храни. Общо били сж
складирани стоки за врѣме отъ I до
30/VI 1905 г. 865,606 тона, прѣзъ 1906
г. прѣзъ сжщия периодъ 2,112,813 тона.

Хулъ.

Въ това пристанище се намиратъ три
голѣми влагалища за зърнени храни, но
безъ елеватори. Хранитѣ се складиратъ
отдѣлно, по собственици, безъ смѣсване
и градиране по американската система.
Варантитѣ, които се издаватъ, се изпол-
зуватъ твърдѣ много и за продажба и за
заеми. По нѣкога складираниѣ храни
достигатъ до 150,000 тона.

Освѣнъ въ тѣзи градове, публични влагалища има въ всички други по-важни пристанища и вътрѣшни градове, макаръ и въ по-малки размѣри.

Изложеното до тукъ показва ясно слѣдното важно обстоятелство, именно, че въ Англия развитието на влагалищното дѣло и на почиващитѣ върху него варантенъ обмѣнъ, варантенъ кредитъ и варантно право е ставало съвсѣмъ естествено, непринудено и, както ще видимъ сега, безъ намѣсата на държавната властъ. Въ Англия, поради благоприятнитѣ обстоятелства, започва да се развива силно морската вносна, износна и транзитна търговия още прѣзъ 17 столѣтие, прѣзъ 18 столѣтие още по-силно и къмъ края на 19-то достига до колосални размѣри. Тукъ държавната властъ е имала намѣса, но съ цѣлъ да поощрява и насърчава това развитие. Останалото е вървѣло и дохождало само по себе си. Голѣмата търговия е посочила на необходимостта отъ влагалища за стокитѣ, които е трѣбвало да стоятъ извѣстно врѣме складирани въ пристанищата, до като се види, на какъ ще бждатъ отправени, и частната инициатива се залавя и строи влагалища. Последнитѣ имало да отговарятъ на първата нужда — да се прибератъ стокитѣ на закрито, запазени отъ атмосферни влияния и поставени при добра охрана. Варантниятъ кредитъ не е билъ подбудителната причина за това, той е дошелъ самъ по себе си, защото условията за това сж били създадени. Но когато се започва издаването на варанти и тѣхното използване за продаване и кредитиране на стокитѣ, то и въ тоя случай държавата не е имала никаква намѣса; всичко се е зараждало, развивало и затвърдявало до традиция само по свободното споразумѣние на странитѣ, безъ намѣсата на законодателството. Такова едно развитие е естествено и него намираме само въ Англия, отчасти и въ други нѣкои страни. Ние обръщаме на това особено внимание, понеже ще има да видимъ по-по-слѣ, какъ въ много други страни сж постигвали тъкмо по обратенъ пѣтъ.

Влагалищно право.

Строенето на публични влагалища въ Англия е свободно и прѣдоставено на частната инициатива. Държавата има само извѣстенъ слабъ контролъ, който се изразява въ това, че се иска разрѣшение отъ парламента за построяване

докове и влагалища. Но съ това се свършва всичката намѣса на държавата.

Отношенията между търговцитѣ, които влагатъ стоки, и стокосъхранителитѣ (влагалищата) се регулиратъ отъ правилницитѣ, които изработватъ послѣднитѣ. Споредъ тия правилници, стокосъхранителитѣ не отговарятъ за врѣди, произлѣзли отъ пожаръ, бури, народни метяжи и чуждо нашествие. Не отговарятъ сжщо и за врѣдитѣ, произлѣзли при манипулиране на стокитѣ.

Отговорността за стокитѣ започва отъ врѣмето на приемането имъ въ влагалището. Стокитѣ, пристигащи съ параходи или желѣзници, трѣбва бърже да се вложатъ, понеже тѣ не могатъ да стоятъ вънъ повече отъ извѣстенъ срокъ, който въ Нюкастелъ е 48, а въ Манчестеръ 72 часа. Приемането на стокитѣ става по прѣдложение на заинтересуваната страна, обаче то не може да стане, ако тѣ не сж придружени отъ документи, като параходенъ манифестъ, товарителница или коносаментъ, отъ който да се вижда собственика или пѣкъ лицето, което има право на контролъ върху стоката, а сжщо и нейното прѣдназначенне. При влагането имъ тѣ се прѣтеглятъ. При поискването, отъ тѣхъ се взиматъ и проби. Въ Лондонъ тѣзи проби се пазятъ въ специални пробни кѣщи, находящи се въ City.

Доставянето на стокитѣ обратно на вложителитѣ имъ става само слѣдъ заплащането на такситѣ, прѣвоза и митата. Стокосъхранителитѣ (влагалището) има право да задържа стокитѣ, до като не бждатъ изплатени не само всички разноси, станали по съхранението на стокитѣ, но така сжщо и всички други претенции, които той основателно прѣдяви спрѣмо вложителя. Правило е, обаче, щото съ съобщението до вложителя за приемането на стокитѣ да се иска внасянето на извѣстна сума, която да покрива споменатитѣ разноси, въ който случай за обратното прѣдаване на стокитѣ не се правятъ никакви спѣнки. Ако въ продължение на 90 дни отъ съобщението за приемането на стоката не се внесе исканата сума, то управлението на влагалището има право да продаде стоката. Прѣди да се пристѣпи къмъ това, 10 дни по-рано се прѣдпозвѣстява притежателя ѝ; ако той е неизвѣстенъ, тогава се прави публично съобщение чрѣзъ вѣстницитѣ. Отъ получената при продажбата сума най-напрѣдъ

се изплащат митата, послѣ разноситѣ по складирването и, най-сетнѣ, прѣвозътъ. Остатъкътъ се запазва и прѣдава на вложителя на стоката.

Тѣзи правила важатъ не само за първоначалния вложителъ, но евентуално и за притежателитѣ на издаденитѣ за тия стоки вараанти.

Вараанти и вараантно право.

Много вносни артикули въ Англия, произхождащи отъ разнитѣ колонии, а то сж обикновено такнива, които се складиратъ въ публичнитѣ влагалища, се продаватъ на публични търгове. По тоя начинъ се продава памукътъ въ Ливерпулъ, вълната въ Лондонъ, пакъ тукъ кафето, чаятъ, какао, захаръ, слонова кость и нѣкои още други артикули. Тазн практика води началото си още отъ 17 столѣтие, въведена отъ Холандската източно-индийска компания въ Холандия и Белгия (Амстердамъ и Анверсъ), а послѣ прѣнесена и въ Англия. Въ Лондонъ такнива публични търгове за нѣкои стоки ставатъ всѣка седмица, за други нѣколко пѣти въ годината. Импортѣоритѣ на такнива стоки възлагатъ извършване продажбата на специални посрѣдници (*Makler*). На името на тѣзи посрѣдници сж вложени стокитѣ въ публичнитѣ влагалища.

Слѣдъ свършване на продажбата, когато вече се знае, кои търговци какво количество и кои стоки сж купили, се издаватъ вараантитѣ отъ управлението на влагалището, придружени съ бѣлѣжка за теглото (*weight-note*, *gewichtsnote*). Съдържанието и на двата тия документа е напълно еднакво; върху вараанта е отбѣлѣзано, че има издадена бѣлѣжка за теглото, а върху послѣдната, че има издаденъ вараантъ. Теглилна бѣлѣжка се издава за стоки, които се продаватъ на тегло; ако стокитѣ се продаватъ по дължина или съдържанне, тогава, вмѣсто нея, се издава тѣй нарѣчената *gauge note*; ако стокитѣ се продаватъ на части, тогава се издава *lote note*.

Обикновено нѣщо е, щото посрѣдникитѣ да кредитиратъ импортѣоритѣ на стокитѣ, още прѣди послѣднитѣ да сж продадени, въ размѣръ до $\frac{3}{4}$ отъ стойността, срѣщу което тѣ задържатъ вараантитѣ, които могатъ да се прѣхвърлятъ чрѣзъ джиро върху други. Прѣхвърлянето има за послѣдствие прѣхвърляне собствеността на стоката върху прите-

жателя на вараанта. Когато продаването на стокитѣ ще трѣбва да стане по части, тогава се издаватъ нѣколко вараанти. Обикновени разписки не важатъ за вараанти.

Посрѣдникътъ, като задържа вараантитѣ, срѣщу отнуднатия отъ него кредитъ, дава теглилната бѣлѣжка на вложителя, съ която той може да продаде стоката, което става чрѣзъ джипросване. Съ теглилната бѣлѣжка по-нататъкъ могатъ да станатъ и обикновено ставатъ слѣднитѣ операции. Вложителитѣ на стоката, импортѣоритѣ, продава стоката чрѣзъ джипросване. При това положение, посрѣдникътъ намира тоя първи купувачъ, комуто плаща 20—25% отъ стойността на стоката, колкото той е платилъ за нея, срѣщу което получава теглилната бѣлѣжка, а за изплащане остатъка се опредѣля срокъ, който се нарича *prompt*. Всичко това, именнно: изплатената частъ, остатъка, който се дължи, и срокътъ *prompt*, се отбѣлѣзватъ върху алонжа, прилѣпенъ къмъ теглилната бѣлѣжка (*gewichtsnote*). Слѣдъ изтичането на срока *prompt*, купувачътъ плаща разликата и получава и вараанта. Съ това той става пълнъ господаръ на стоката. Послѣдната може да се вдигне само тогава отъ влагалището, когато се прѣдставятъ заедно вараантитѣ и теглилната бѣлѣжка. Доставянето на стоката може да стане и прѣди изтичането на срока *prompt*; за тая цѣль трѣбва да се изплати разликата и да се получатъ вараантитѣ и теглилната бѣлѣжка. Слѣдъ изтичането на *prompt*, теглилната бѣлѣжка изгубва всѣко значение и само притежателитѣ на вараанта остава собственикъ на стоката.

Мѣстото и значението, което си е извоювалъ вараантитѣ въ търговския животъ на Англия, почиватъ изключително на личното довѣрие на търговцитѣ единъ къмъ другъ. *Върху вараанта не сѣществуватъ писани закони*. Вараантитѣ е цѣнна книга, която дава едно самостоятелно изискателно право на притежателя му. Това се тѣй схваща и отъ търговския свѣтъ. На теглилната бѣлѣжка (*Gewichts-note*) се гледа като на врѣмененъ вараантъ, въ противоположностъ на петинския. Вараантитѣ е естественъ прѣдставителъ на стоката и носителъ на собствеността. Това негово качество позволява, щото вараантитѣ да се явява самостоятелно и тогава, когато е отдѣленъ отъ теглилната бѣлѣжка. Съ него стоката може да бѣде и заложена.

Варантната система въ Англия позволява на импортѣора да сключва едновременно двѣ сдѣлки. Той прѣдава на посредника варанта, защото той му е направила заемъ отъ 75 до 80% отъ стойността, а на купувача по-сетнѣ прѣдава теглилната бѣлѣжка, защото той му е доплатилъ остатъка отъ 20 до 25%. Така, въ сжщностъ, се извършва една сдѣлка, продажбата на стоката, която, обаче, се явява раздвоена, не урегулирана още.

Варантътъ се явява еднакъвъ по сжщество съ коносаментъ и е прѣдставителъ на стоката, до колкото той редовно е джирисанъ, или по другъ начинъ е прѣхвърленъ върху едно лице, като купувачъ или собственикъ на стоката. Това прѣхвърляне става чрѣзъ джиро, което, по отношение на регресния искъ, има сжщитѣ материални послѣдствия, както и прѣхвърлянето на коносаментъ.

Издаването на варанти съ теглилна бѣлѣжка се ограничава само за случай, когато стокитѣ се складиратъ и продаватъ съ срокъ по-голямъ отъ 1 до 6 мѣсеци срѣщу заплащане на извѣстенъ депозитъ. Тѣзи варанти не сж най-разпространенитѣ. За колониални стоки, памукъ и др., отъ импортѣоритѣ или тѣхнитѣ прѣдставители се изискватъ тѣй нарѣченитѣ **обикновени варанти (ordinary warrants)**, обикновени разписки съ задължение за прѣдаване, безъ всѣкакви други приложения, които се издаватъ поименно или на заповѣдъ и се джирисватъ бланко. Тѣ се използватъ по сжщия начинъ за прѣхвърляне на собствеността и за залагане — стоката се доставя срѣщу прѣдставяне на варанта на оногова, който е посоченъ въ самия документъ. Извършено залагане съ нищо не се отбѣлѣзва върху него, за да се не издава паричното състояние на търговцитѣ. За тая цѣль се издаватъ варантитѣ даже на името на посредници или служащи при търговцитѣ, и въ случай на нужда, прѣдаватъ се на нѣкой банкеръ, при когото има открита текуща смѣтка. Този обикновенъ варантъ (*ordinary warrants*) твърдѣ рѣдко се прѣхвърля втори, трети пѣтъ и т. н., а обикновено остава въ депото на нѣкоя банка или банкеринъ, който добива само една специална или условна собственостъ върху залога.

Трети видъ варанти тж тѣй нарѣченитѣ **prime warrants**. Такъвъ се издава на импортѣора само тогава, когато той има голѣма и бърза нужда отъ заемъ, та не може да чака, до като се приготви стоката

за продажъ, да се прѣтегли, прѣмѣри, раздѣли и пр. По тая причина, този варантъ съдържа само едно неточно отбѣлѣзване на количеството, а влагалището не взима никаква отговорностъ за качеството на стоката. Купувачътъ на такъвъ варантъ е принуденъ самъ на мѣстото да се освѣдоми за положението на стоката.

Съвсѣмъ отъ друго естество е единъ четвърти видъ варантъ, нарѣченъ **delivery Order**. Той се издава за мѣстни произвеждания. Той не е такъвъ документъ, чрѣзъ който да може да се прѣхвърли правото на собственостъ върху стоката. По установения обичай, тия варанти се издаватъ за опредѣлени количества, именно при варантитѣ за бакъръ за 25 тона, при желѣзо за 500 тона и олово (Zinn) 5 тона. Тѣзи варанти циркулиратъ, както и другитѣ варанти, и на практика не се прави разлика отъ другитѣ; все пакъ търговцитѣ знаятъ, че съ помощта на този Order тѣ не могатъ да добиятъ материално право. Тѣ биватъ, обаче, използвани, за да се направи циркулацията на стокитѣ по-лесна, и се счита, че тази книга, сжщо така почиства на довѣрие (*Vertrauenspapier*), както и всички сдѣлки, въ основата на които лежи варантътъ, иматъ гаранцията си въ личния (моралния) кредитъ на търговеца и въ солидността на фирмата, която управлява влагалището.

Желѣзния варантъ въ Шотландия.

Особено мѣсто заема желѣзниятъ варантъ, застъпенъ главно въ Шотландия (Глазговъ), който играе важна роля въ производството на желѣзо.

Желѣзниятъ варантъ се е появилъ къмъ 40-тѣ години на миналия вѣкъ. Създаденъ е изключително, за да се задоволи нуждата отъ кредитъ на неснидкнранитѣ индустриалци и то срѣщу ония стокъ, които по естеството си не подлежатъ на бърза продажба и съставляватъ стокитѣ (запасѣтъ) на индустриалното прѣдприятие.

Този варантъ се различава въ нѣколко отношения отъ другитѣ варанти. Той винаги гласи само върху 500 тона желѣзо, отъ които 300 тона трѣбва да сж обязательно отъ качество № 1, а останалитѣ могатъ да бѣдатъ отъ № 3. Вслѣдствие на това, стойността на всички варанти е еднаква, което твърдѣ много улеснява сдѣлките съ него. При другитѣ варанти стокосъхранителътъ се задължава да повърне тъкмо ония стоки,

които е получилъ отъ вложителя, когато при желѣзния варантъ съществува едно *самостоятелно* задължение за прѣдаване на желѣзо. Слѣдствието отъ това е, че на притежателя на варанта по никакъ начинъ не може да се оспорва правото на собственостъ; нему не може да се възрази, че желѣзото, за което е издаденъ варантътъ, е добито чрѣзъ кражба и да му се правятъ прѣпятствия, както това може да се случи при другитѣ варанти; или пъкъ по други съображения да се оспори правото му на собственостъ, или пъкъ да се възрази, че това право на собственостъ е изгаснало поради пожаръ, метажъ, грабежъ, чуждо нашествие и пр.

Слѣдъ продажбата на стоката, варанта се прѣхвърля върху купувача чрѣзъ джиро, което е равносилно съ изпълнението на самата сдѣлка, т. е. доставяне на стоката, тъй като солидността на фирмата, при която сж складираны стокитѣ, гарантира, че отбѣлѣзанитѣ въ варанта стоки и качества дѣйствително сж на лице.

На борсата, както и въобще въ търговията, желѣзниятъ варантъ важи точно толкова, колкото и самата стока. До като при обикновения варантъ прѣхвърлянето му не означава още изпълнение на сдѣлката, то при желѣзния това е обикновено правило, особено ако количеството, което ще трѣбва да се достави, съответствува на отбѣлѣзаното въ варанта. На борсата се търгува съ варанта, както въ брой, така и съ срокъ.

Ако се купува въ брой, тогава той се прѣхвърля чрѣзъ джиро, обикновено чрѣзъ бланково джиро; ако се продава съ извѣстенъ срокъ, тогава се размѣнятъ специални писма, съ които се потвърждава сдѣлката. Въ борсата желѣзниятъ варантъ се ползува съ голѣма популярностъ. Сжщо и широката публика взема участие въ купуването на този варантъ. Около 70 членове на борсата въ Глазговъ купуватъ и продаватъ желѣзния варантъ специално за широката публика. Дневнитѣ обороти сж крайно колебливи; има дни, прѣзъ които ставатъ сдѣлки за помалко отъ 1000 тона, а има и такива, прѣзъ които ставатъ обороти за повече отъ 100,000 тона. По сжщия начинъ се търгува съ тия варанти и въ Лондонъ.

Кредитирането на варантитѣ, които се считатъ като цѣнни книги съ първо-разрядна сигурностъ, става отъ частнитѣ банки, осигурителнитѣ дружества и частни лица въ размѣръ до 90% отъ стойността. Лихвата обикновено е съ $\frac{1}{2}\%$ по-висока отъ сконтовия процентъ на английската банка. Статистика за годишно отпусканитѣ заеми срѣщу варанти не съществува, обаче, приема се, че цѣлиятъ стокъ се кредитира. Къмъ заемъ срѣщу варантитѣ прибѣгватъ прѣимуществено производителитѣ, сжщо и търговцитѣ. Тѣзи отъ производителитѣ, които не могатъ да продадатъ цѣлото си производство направо на консоматоритѣ, обличатъ стокътъ въ варанти, получаватъ заемъ, а така сжщо извършватъ и самитѣ продажби съ помощта на варантитѣ.

Ц. Калянджиевъ.

По увеличаване курса на учението въ срѣднитѣ търговски училища.

(Изъ дневния редъ на конференцията по търговското образование).

Назначената прѣзъ мѣсець юлий тази година конференция по търговското образование не можа да извърши своята работа, поради това, че нейното свикване се съвпадна съ обявяването на европейската война, която покри българския политически небосклонъ съ нови злокобни облаци. Повторното свикване на конференцията се отложи за по-благоприятенъ моментъ.

За дневенъ редъ конференцията имаше слѣднитѣ точки, които вѣроятно ще фигуриратъ и при нейното повторно свикване:

1) Увеличаване учебния курсъ на срѣднитѣ търговски училища отъ 4 на 5 години.

2) Единъ и сжщи ли да бжде типътъ на всички срѣдни търговски училища (държавни и камарни).

3) Изработване програма на училищата, съобразно учебния курсъ.

4) Прѣработване правилника за вътрѣшния редъ и управлението на училищата.

5) Прѣработване правилника за зрѣлостнитѣ изпити.

6) Нужда отъ откриване дѣвически практически търговски училища.

7) Откриване специални курсове къмъ срѣднитѣ и практически търговски училища за ги-

мнзисти, които желаят да се сдобият съ търговско образование.

8) Определяне размѣра на училищнитѣ такси въ държавнитѣ и частнитѣ търговски училища.

9) Заплатитѣ и командировкитѣ на учителитѣ и стипендии за ученицитѣ.

10) Висше търговско образование у насъ.

11) Разни подигнати въпроси.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ излагане нашето мнѣние по нѣкои отъ горнитѣ въпроси на конференцията, считаме за нужно да отбѣлѣжимъ, че нейното комплектиране при първото ѝ свикване стана по единъ нежелателенъ начинъ. Нѣкои училища, като напр. държавнитѣ, бѣха прѣдставени съ по 3 и 4 прѣдставители, когато онѣзи на камаритѣ бѣха поканени само въ лицето на тѣхнитѣ директори. По-сетнѣ министерството отчасти съзна тая грѣшка и нареди поканването секретаритѣ на Варненската и Пловдивската търговски камари. Още по-голяма несправедливостъ бѣше пълното игнориране на частнитѣ училища, толкова повече, че въ дневния редъ (пунктове 7 и 8) се изрично визиратъ тѣзи училища.

Но още по-голяма грѣшка е, споредъ мене, комплектирането на конференцията отъ лица, прѣдставляващи само тѣснитѣ интереси на училищната професия. Ако при конференции по общото образование може да се защитава, макаръ и съ извѣстна натегнатостъ, отстраняването на обществения и стопанския прѣдставителъ, при обсъждането организацията и принципиалнитѣ въпроси на професионалното образование една подобна защита би била много слаба.

Професионалното образование, прѣди всичко, прѣдполага една стопанска канавка, която служи като негова основа, на която то трѣбва да отговаря, за да може да даде животъ на цѣлитѣ, поставени въ неговитѣ програми; иначе, то ще създаде хора негодни за съществуващата стопанска обстановка, излишни за нейното развитие и поради това нодоволни отъ своята кариера и отъ самия животъ.

Такава бѣ до послѣдно врѣме напр. сѣдбата на свършишитѣ нашитѣ занаятчийски и земледѣлчески училища; извѣстно е, че твърдѣ малко отъ тѣхъ отиваха по кариерата на своята училищна специалностъ. Главната причина за това бѣше обстоятелството, че тѣзи училища се създадохъ, безъ да се държи смѣтка за стопанската конюнктура на страната и за онова, като какви интелигентни сили могатъ да поглѣщатъ нашата индустрия и нашето земледѣлие.

Въз основа на горното, желателно би било, щото въ състава на конференцията при повторното ѝ свикване да влизатъ и лица отъ нашата търговия, индустрия и банково дѣло, толкова повече, че въ тази областъ ние вече имаме доста хора съ академическо образование и съ добъръ опитъ. Тѣзи лица биха допълнили това, което липсва на административнитѣ и на педагогически прѣдставители на търговскитѣ училища. Колкото и персональтъ въ тѣзи училища да стои на височината на своето положение, той, по редъ принципиални въпроси на търговското образование, може да прави

извѣстни грѣшки, като игнорира изискванията на живота, или пъкъ отрича значението на теорията и на школното обучение. Отъ тая грѣшка, мисля, е страдало у насъ твърдѣ много професионалното образование.

* * *

Слѣдъ горната бѣлѣжка, относно желателния съставъ на бъдещата конференция по търговското образование, пристѣпваме къмъ първия ѝ въпросъ — увеличаване учебния курсъ на срѣднитѣ търговски училища отъ 4 на 5 год.

Ние не се съмнѣваме, че много отъ нашитѣ учители изъ срѣднитѣ търговски училища, а може би и болшинството между тѣхъ, сѣ за тая реформа по много прости и отдавна извѣстни аргументи, — неподготвеността на ученицитѣ кандидати за търговскитѣ училища по редъ прѣдмети, като български езикъ, смѣтане, география и пр., която неподготвеностъ скжсява или осакатява учебната материя на търговскитѣ училища. Втора причина е желанието да се разшири материята по нѣкои прѣдмети, благодарение на което ученикътъ би се подготвилъ по-добъръ за живота и за търговската кариера.

Че нашитѣ ученици идатъ отъ прогимназиитѣ твърдѣ неподготвени, за да слѣдватъ въ едно по-горно училище, това не е нова истина. И за голѣмо съжаление, тя дълго врѣме ще си остане такава за нашето образователно дѣло, понеже прогимназиитѣ, най-вече отъ всички други видове училища, сѣ лишени отъ добъръ персоналъ. Въ тѣхъ ние срѣщаме главно два типа учители: едни, които, споредъ закона на Г. Мушанова, трѣбваше да оставятъ гимназиитѣ, а това бѣха повечето хора стари и изобщо негодни за педагогическа дѣйностъ, и други, млади, съ незавършено висше образование (повечето отъ тѣхъ съ 2—3 семестра), които гледатъ на своята кариера, като на врѣменно занятие. На грамадното мнозинство у еднитѣ и у другитѣ липсва нужната педагогическа подготовка, която е сжщо тѣй важенъ елементъ за учителя въ прогимназията, както и за онзи въ основното училище. Дѣйствиелно педагогическиятъ елементъ липсва и на учителя въ срѣдното училище, обаче, тамъ тая липса се компенсира отчасти съ обстоятелството, че учителътъ е специалистъ въ дадена областъ.

Но дава ли ни право горниятъ фактъ за неподготвеността на прогимназиалния ученикъ да искаме разширяването курса на срѣдното търговско училище? Не указва ли той по-скоро на това, че държавата и обществото трѣбва да побързатъ съ доброто уреждане на тоя видъ народни училища? Отъ друга страна, каква гаранция имаме ние, че персональтъ въ срѣднитѣ търговски училища е въ състояние да корегира грѣшкитѣ на прогимназиалното образование, или да допълни неговитѣ празнотии, когато още нищо не е направено и за неговото издигане на научната и педагогическа висота? Като поставямъ тоя въпросъ, азъ не искамъ да кажа, че неудовлетворителниятъ персоналъ не може да прѣподаде за 5 години повече материя, отъ колкото за 4 години. Азъ имамъ прѣдъ видъ това зло, което училището при подобенъ персоналъ може да извърши надъ ученика, като го отдалечи на една година

отъ живота, считайки, че това зло може да се компенсира съ редица книжни познания, откровено казано, не тъй нужни за бъдещата кариера.

Когато пиша тѣзи редове, азъ неволно си припомнямъ познатата книга на г. Начовича, въ която той, между многото други въпроси, разглежда и развитието на нашитѣ срѣдни земеделѣчески училища и показва, какъ тѣ отъ чисто практически и опитни стопанства се обръщатъ въ книжни заведения, възпитаващи хора, ненужни за нашето елементарно земедѣлие, отвращаващи се отъ занятието на своитѣ родители. Еволюцията тукъ е била много проста. Прѣподавателскитѣ персони, намѣсто да се замисли сериозно надъ основния въпросъ, — какви интелигентни сили сж нужни за нашето селско стопанство, закрива очи прѣдъ тоя фактъ и прѣнася академическитѣ си лекции, и то въ сбита форма, въ училището, и така създава хора съ голи книжни познания въ такава практическа областъ, дѣто книгата се явява само като едно спомагало и сурогатъ на опита и сложната практика. Резултатитѣ на това обучение сж още по-зловорни, че учебнитѣ заведения сж били лишени отъ важнитѣ ателиети и лаборатории, които сж единствената главна основа на обучението въ земеделѣческата специалностъ.

Виждайки безпочвеността на това образование, министерството почва да се впуска въ разни експерименти, като извоюването право на свършившитѣ земеделѣческитѣ училища да ставатъ основни учители, а отъ тукъ и въвеждането педагогия въ тѣхната програма и пр.

Основната мисль при разтѣгане курса на земеделѣ. училища е била твърдѣ проста — да се дадатъ на ученицитѣ повече знания, които ще ги направятъ по-подготвени за живота и за земеделѣческата кариера. А между това, животътъ направи съ тѣхъ тъкмо обратно — прибра ги въ канцеларитѣ подъ вѣдомството на Министерството на земеделѣлието. А въ туй врѣме нашиятъ земеделѣлецъ продължаваше да си работи земята по старому. Колкото нововъведения ставаха, тѣ се дължаха на частната инициатива и на риска на тоя земеделѣлецъ. Така, той въведе културата на рапицата, земеделѣческата машина въ Добруджа, а отъ тамъ и по цѣла България и пр. А въ това врѣме земеделѣческитѣ училища продължаватъ да гълтатъ държавни пари и да готвятъ хора съ канцеларски амбиции. По едно врѣме г. Ляпчевъ бѣше имъ се много разсърдилъ, обаче, и той не успѣ да удари куфара на Плѣвенското училище, макаръ и то да бѣше останало почти безъ ученици.

Търговскитѣ училища иматъ малко по-щастлива сѣдба. Обаче, това надали може да се счита за признакъ на тѣхната добра уредба или на по-голѣмитѣ грижи на сѣщото министерство. Тѣ бѣха спасени благодарение интензивното развитие на българската търговия за послѣднитѣ 15 години и настѣпалия въ връзка съ това разцвѣтъ въ нашето кредитно дѣло. Това обстоятелство увеличи числото на ученицитѣ въ старитѣ училища; то даде храна и за новооткрититѣ.

Обаче, въпрѣки това, че днесъ числото на

ученицитѣ въ търговскитѣ училища е 4 пѣти по-голѣмо, отъ колкото прѣди 10 години, ние не трѣбва да се самооболцаваме, че тоя темпъ на развитие може да върви така бързо, както е вървѣлъ до сега. Твърдѣ е вѣроятно, че за изтеклитѣ 10 — 15 години България е прѣкарала първоначалната скоростъ на своето стопанско развитие, по чиито първи крачки не може да се сѣди и за по-нататѣшния му темпъ. Макаръ и днесъ да имаме 5 срѣдни и 3 съ по-долень типъ търговски училища, отъ тѣхъ само едно може да се радва на изобилень напливъ отъ кандидати. Между останалитѣ 7 училища нѣкои броятъ съ десетки, а други съ по 150—200 и най-вече 250 ученика. Слѣдовъ до тѣхното прѣпѣлване ще се минатъ още редъ години и, дай Боже, послѣднитѣ да сж тъй благоприятни за България, както е било до 1912 година.

* * *

Единъ отъ основнитѣ въпроси за учебното дѣло въ днешнитѣ демократически държави е неговото приспособяване къмъ мнозинството на народнитѣ маси. Въ истинско демократическитѣ държави, като Англия и Съед.-Щати, тоя принципъ е намѣрилъ пълно реализиране въ живота. Нийдѣ нѣма толкова видове училища, нагодени за разнообразнитѣ нужди на нацията, на нейнитѣ съсловия и професии, както въ тѣзи страни. По сѣщия пѣтъ вървятъ и другитѣ културни държави. Наредъ съ това, много училища тамъ се отличаватъ съ голѣма еластичностъ и съ извѣстна свобода въ рекрутирането на ученически комплексъ.

Прѣка противоположностъ на горното прѣдставлява нашата образователна система, която, въпрѣки демократичността на нашия политически режимъ, се състои отъ три твърдѣ сѣгнати общообразователни училища и отъ една хилава организация на професионални училища, дѣто постѣпването е свързано съ редъ формалности и ограничения.

Внѣ отъ тѣзи три вида училища, българскиятъ синъ нѣма другъ изборъ. Желасъ ли да изучи нѣкои прѣдмети отъ гимназиалния курсъ, той трѣбва да се запише като редовень ученикъ въ една гимназия и, наредъ съ интересувачитѣ го прѣдмети, да слуша и тѣзи, които не го интересуватъ. Има ли нужда отъ чуждитѣ езици, той трѣба да постѣпи като ученикъ въ едно търговско училище и, наредъ съ тѣхъ, да изучава всички останали прѣдмети. Искать ли да усвои търговско смѣтане, счетоводство или кореспонденция, той трѣба да се нагърби съ цѣлия курсъ на едно търговско училище и съ тежката задача да минава отъ единъ класъ въ други.

Интересува ли се нѣкой възрастенъ човѣкъ у насъ отъ извѣстна научна материя, той не може да има достѣпъ въ училището, понеже правилника на послѣдното е нагодень само за маловъзрастни момчета. Даже ако нѣкой младежъ прѣхвърли 18—19 години, той мѣчно може да намѣри достѣпъ въ едно търговско училище, освѣнъ ако то не е частно. Подобень кандидатъ се счита вече за много узрѣлъ въ житейскитѣ хитрости и опасень за школната младежъ и за нейната дисциплина.

Достатъчно е да направимъ една смѣтка на числото на ученицитѣ, които се записватъ въ I класъ на гимназиитѣ и сравнимъ това число съ онова на свършилитѣ VII или сегашния VIII класъ, за да видимъ колко ученици пропадатъ, прѣди да свършатъ гимназиалния курсъ. Това е една грамадна масса отъ младежи, които се чувствуватъ крѣвно оскърбени отъ нашата училищна система; тѣ пристѣпватъ съ горчивина въ душата въ нашия животъ и слѣдъ извѣстна душевна борба се настаняватъ въ неговитѣ разнородни професии, безъ да получатъ съотвѣтната за тѣхъ научна подготовка. Въ кой професионаленъ курсъ, въ кое вечерно училище, въ кой свободенъ университетъ тѣ могатъ да допълнятъ своитѣ свѣдения, нужни въ избраната имъ вече кариера?

Въ странство ще намѣрите курсове по чуждитѣ езици въ видъ на една гѣста мрѣжа отъ Berlitz School, по счетоводство, кореспонденция и пр. Нашиятъ животъ още не е наложилъ тѣзи частни организации. Но бива ли да чакаме развитието на живота? Защо да не използваме до тогава съществуващитѣ училища, били тѣ общеобразователни или професионални и защо да не допустнемъ частни лица да слѣдватъ по отдѣлни прѣдмети въ официалнитѣ училища и сетѣ да имъ издаваме дипломи по изучената материя? Азъ мисля, че не сж тѣзи хора, които ще развалятъ училището. Напротивъ, тѣхнитѣ примѣръ и държане ще внушатъ повече трудолюбие и съзнание у малкиѣ дѣца.

Оставяйки на страна горнитѣ въпроси, които могатъ да се рѣшатъ поне частично за търговскитѣ училища и биха демократизирали търговското образование, министерството поставя като пръвъ въпросъ въ своята конференция увеличаването курса на срѣднитѣ търговски училища съ още една година.

* * *

Къмъ какви практически послѣдствия ще поведе тая реформа, която очевидно има защитници между г. г. чиновницитѣ въ министерството?

Послѣдствията ще бждатъ намаляване числото на ученицитѣ въ срѣднитѣ търговски училища и прѣди всичко на недържавнитѣ, чието съществуване зависи въ значителна степенъ отъ такситѣ за учение. Извѣстно е, че тѣзи такси въ училищата на търговскитѣ камари възлизатъ на 200 лева и че тѣ служатъ за покриване около половината, а често и до $\frac{3}{4}$ отъ тѣхния разходенъ бюджетъ. А както казахме по горѣ, числото на ученицитѣ въ тѣзи училища се движи между 150 и 250 души. Да се намали по-горния начинъ и това скромно количество на ученицитѣ, е сѣ едно да искаме да подкопаваме съществуването на камарнитѣ училища, въ които сж вложени доста много сили и обществени и частни амбиции.

Обаче, защитникътъ на тая реформа, г. Балкански, основавайки се на авторитетното мнѣние на учителитѣ въ срѣднитѣ търг. училища, твърди, че тя се налага по чисто педагогически съображения. Аргументътъ на г. Б. се свежда главно къмъ това, че, поради прѣтрупаността на материала, много ученици не ус-

пѣвали да свършатъ училищата за 4 години и че, вслѣдствие повтарянето на нѣкои класове, фактическиятъ курсъ на училищата за такива ученици и безъ това билъ петъ годишенъ.

Споредъ моето разбиране, въпросътъ за продължителността на училището трѣбва да се рѣшава не въ зависимостъ отъ процента на слабитѣ ученици и отъ мнѣнията на учителския персоналъ, а, прѣди всичко, отъ това, какви изисквания прѣдвява нашиятъ животъ на абитуриента на едно търговско училище или, по-ясно казано, какви търговски знания може да поглѣща за сега нашата търговска и стопанска практика.

Въ Германия напр. курсътъ на срѣдното търговско училище е три годишенъ и се явява като надстройка надъ Bürgersschule (което отговаря на нашия I-ви гимназиаленъ класъ споредъ новата ни класификация); въ Австрия до послѣдно врѣме разнитѣ Handels akademien имаха сжщо три класа и кандидатитѣ имъ бѣха съ сжщия цензъ. Сжщото е въ Швейцария и Съединенитѣ Щати.

Само на интернационалния конгресъ въ Виена въ 1910 г. бѣ подигнатъ въпроса за прибавяне на още единъ курсъ къмъ тѣзи училища, мотивирайки и това съ нарастналитѣ нужди на търговията и съ по-комплицирания характеръ на най-новитѣ международни търговски отношения. Обаче, това бѣ desiderata на единъ конгресъ, на която сж се отзовали до сега, само австрийскитѣ академии.

Ако германската и изобщо европейската търговия и банково дѣло, при тѣхния широкъ международенъ характеръ, почиващъ на най-сложни пазарни, обичайни, юридически и др. отношения, е могла да се задоволява съ една срѣдня школа отъ нашия типъ, то какво трѣбва да кажемъ за нашата още елементарна по економическата си конюнктура и проста въ международната си търговска страна? *)

Не знаемъ ли, че абитуриентътъ на срѣдната ни търговска школа още не си е пробилъ пътъ въ частната търговска практика, която упорно почива на отърканата българска рутина? Съ какви хора си служатъ още нашитѣ частни акционерни дружества изъ провинциалнитѣ градове? А между това, тамъ могатъ да се пласиратъ стотици младежи съ срѣдно търговско образование. Наредъ съ туй, индустриалнитѣ ни прѣдприятия едвамъ сж почнали да цѣнятъ търговската наука!

Мигаръ свършившитѣ срѣдната школа не могатъ да проникнатъ въ тѣзи прѣдприятия, понеже сж лишени отъ нуждната научна подготовка, та трѣбва да имъ набиятъ главитѣ съ още повече знания и теории?

Ние считаме, че отговорътъ на тоя въпросъ е тъкмо обратния: нашата търговска младежъ страни отъ тази частна кариера, както и обратното — кариерата избѣгва нея, — понеже нейнитѣ претенции сж по-високи отъ това, което тя имъ прѣдлага.

Разнитѣ съображения, които се изтъкватъ по тоя случай отъ хората на практиката, — че

*) Не трѣбва, при това, да забравяме, че висшата търговска школа въ европейскитѣ държави е най-ново явление и че до прѣди 10—15 години и висшиятъ персоналъ въ тѣхнитѣ банки, дружества, контори и пр. се е рекрутиралъ изъ срѣднитѣ търговски училища.

младежът обичала чиновническата канцелария въ народната и друга банки и пр., издържат слаба критика, понеже въ края на краищата ние тукъ имаме работа съ едни чисто пазарни отношения. До гдѣто Бълг. нар. и Землед. банки назначаватъ свършившиятъ срѣдни търговски училища съ 150 лева първоначална заплата, не можемъ да очакваме други резултати, освѣнъ горния, и това ще трае, догдѣто тѣзи и тѣмъ подобни „аристократически“ учрѣждения поглънятъ и обновятъ своя персоналъ съ хора отъ новата генерация.

Самиятъ фактъ, че свършившиятъ срѣдне търговско училище може да прави кариера при подобни първоначални заплати, като очаква аванси съ 3 — 4 хиляди лева, достатъчно краснорѣчиво показва, че тукъ въпросътъ не е въ низкия цензъ на училищата, а въ липса на хора, даже съ тая подготовка, която сегашните училища ни даватъ.

Ако слѣдов. посжпимъ по горния начинъ нашата срѣдня търговска школа, ние рискуваме да намалимъ още повече нейното прѣдложение на пазара и да поставимъ тоя въ необходимостта да прибѣгва къмъ старата система — да вербува хора отъ практиката и отъ общеобразователната школа.

Не бива да изпускаме изъ прѣдъ видъ и слѣдното обстоятелство. Съ увеличаване курса на гимназиитъ на една година, косвено се даде потикъ на професионалното и особено на търговското образование. Много български бащи днесъ си правятъ слѣдната смѣтка. „Синътъ ми ще свърши търговско училище съ една година по-рано. Само по себе си то дава вече кариера и безъ висше специално образование. А ако слѣдъ това ще имамъ възможностъ да издържамъ сина си, той за 2 години ще свърши и висше търговско училище, което ще му даде всички максимални облекчения по военната тежба и още по-голѣми аванси въ живота.“ Ако, обаче, гимназистътъ пожелае да слѣдва въ висше търговско училище, той, освѣнъ дѣто е изгубилъ една година въ срѣдното училище, но и поради липсата на подготовка въ търговската материя, ще трѣбва да слѣдва въ висша търговска академия не 2, а 3 години.

А печалбата на двѣ години за бащи съ срѣдне състояние, каквито сж $\frac{9}{10}$ отъ нашитѣ, е много важенъ житейски активъ, особено при сегашния интензивенъ животъ, когато всѣка изгубена година за дѣтето се цѣни не само съ врѣме, но и съ пари.

* * *

Слѣдъ казаното повръщаме се пакъ на педагогическия въпросъ.

Той се състои въ прѣтрупаността на сегашното търговско училище съ голѣмъ учебенъ материалъ; отъ тукъ и нуждата, щото тозъ материалъ да се разточни още на една година.

Тѣй ли, обаче, ще стане въ дѣйствителностъ?

Азъ съмъ свидѣтель на една подобна реформа въ търговското училище въ Свищовъ. До 1895 год. курсътъ на това у-ще бѣше три годишенъ. Слѣдователно, всички сегашни напрѣднали, а даже и висши чиновници изъ банки-

тѣ и др. подобни учрѣждения иматъ горнята подготовка. По сжщитѣ съображения, които сега ни се изтъкватъ, като неподготвеностъ на кандидатитѣ и пр., се рѣши да се прибави още единъ курсъ. Изпърво това бѣше подготвителенъ класъ и имаше назначение да затвърди и повтори материала отъ III класъ; обаче, слѣдъ една година, той се прѣобърна въ I курсъ, съобразно съ което се прѣименуваха и другитѣ курсове. Минаха се нѣколко години, и всѣки учителъ почна да надува матернала по своя прѣдметъ. Тая участъ прѣтърпѣха даже и общеобразователнитѣ прѣдмети, като история, химия и пр. На правнитѣ прѣдмети се даде сжщо едно твърдѣ почтено мѣсто. Всѣки прѣподавателъ намѣрваше аргументи, за да натовари програмата съ свои часове, и тѣзи аргументи бѣха, че търговецътъ трѣбвало да знае и това, и онова, и т. н. т., до гдѣто се дойде до сегашното обтегнато положение. До скоро врѣме въ Свищовското училище ученицитѣ имаха често по 7 часа на день, освѣнъ срѣда и сжбота, а прѣди 15 години това бѣше система. Дѣца на 13, 14 години се държаха на занятия до 5 часа слѣдъ обѣдъ. И всичко това се вършеше и защищаваше отъ неопитни учители въ името на българската търговия!

По тоя начинъ се убиваше въ младежа всѣка живостъ и самостоятелностъ на ума, понеже тоя се обръщаше въ механическа паметъ на нужни и ненужни за търговията нѣща. А ние, наивни и млади педагози, мислѣхме, че тѣзи питомци вече ще бждатъ умнитѣ, дѣятелнитѣ ковачи на нашето економическо развитие.

Каква гаранция имаме, че ако и сега прибѣгнемъ къмъ сжщия експериментъ, нѣма да дойдемъ до сжщото надуване на програмния материалъ, къмъ което сж склонни всички млади и неопитни, лишени отъ разумно ржководство, учителски сили?

Човѣшкитѣ знания нѣматъ граница. Неопитниятъ учителъ, обаче, забравя, тая истина. Той е склоненъ да мисли, че границитѣ на знанията сж въ тѣзи лекции, които е слушалъ като студентъ. И понеже тѣ сж прѣсни въ главата му и го прѣслѣдватъ като фантомъ, той съзнателно и безсъзнателно се стреми да ги вмъкне въ главата на своитѣ ученици. Младиятъ учителъ забравя, че педагогътъ трѣба да знае твърдѣ много и да иска отъ своя ученикъ съвсѣмъ малко. А най-важното, което той трѣба да знае, е да внуши въ ученика си любовъ къмъ знанието, да му завѣщае желанието винаги да се учи и особно слѣдъ като излѣзе отъ школата и си избере опрѣдѣлена специалностъ.

Най-сетнѣ, днешната школа и особно професионалната има една по-важна задача, отъ колкото даване знания, които, при единъ неормаленъ педагогически режимъ, притѣпаватъ всички практически и житейски способности у ученика. Тя трѣба да използва единъ минимумъ отъ знания, за да възбуди и развие тѣзи самородни таланти и направи отъ тѣхъ дѣятелна сила за стопанския и общественъ животъ; за постигането на тѣзи лични качества, могатъ и трѣба да се жертвуватъ много книжни знания, които, при развитото чувство

на любознателност, всъкога могат да се попълнят чръз самообразование.

Ако на върмето имаше такива ръководители въ министерството, които да разбираха горнитъ истини и да ги цѣнѣха по-високо отъ всѣкакви формалности и административни наредби, тогава материята щѣше да се простира споредъ изтъкнатитъ по-горѣ нужди на нашия животъ.

Тѣй че, споредъ нашето схващане на въпроса, което се съгласява напълно и съ изискването не само на нашия, но и на много сложния европейски животъ, курсътъ на сръдното училище трѣба да си остане 4-годишенъ до тогава, до когато нашитъ стопански условия горѣ-долу по своя характеръ се приближатъ къмъ европейскитъ.

Нека спомена тука, между другото, че, споредъ моето мнѣние, ние направихме голѣма грѣшка и съ увеличаване курса на нашитъ гимназии. Съ това ние отдалечихме сръдната школа отъ народа и отъ по-посрѣдственитъ и по-неиздържливи ученически сили и, заедно съ това, нищо не прибавихме къмъ знанията на гимназиалния абитуриентъ. Съ това се още повече затрудни свършването на сръдното училище.

Дѣйствително, въ много държави въ странство курсътъ е сѣщо 8-годишенъ, обаче тамъ това се длѣжи на прѣтрупаността съ старитъ езици, които въ германската гимназия се похватъ отъ I прогимназиаленъ класъ. Но горниятъ курсъ на тамошнитъ сръдни училища има обикновено двѣ степени, отъ които долната (като въ Белгия и Германия) прѣдставлява закрѣпленъ циклъ и дава права за постѣпване въ специалнитъ училища, или за държавни и обществени служби и пр. Сжщата организация иматъ и рускитъ реални училища, които слѣдъ VI класъ даватъ права на зрѣлостъ, слѣдъ което тѣзи ученици, които не излизатъ въ живота, могатъ да слѣдватъ допълнителнитъ класове, които вече даватъ извѣстна специална насока на младежа.

Защитницитъ на новата 8 класна гимназия мотивиратъ своитъ възгледи съ това, че тя давала по-подготвени хора за университетите и политехниката, което, споредъ насъ, е проста цѣла басня. Европейскитъ университетъ, и особено германския, австрийския и швейцарския, както и политехникитъ, сж нагодени за класическата гимназия, която се протежира още упорито отъ тамошната официална власть. И който е слѣдвалъ въ нѣкое висше европейско учебно заведение, знае колко сж по-злѣ подготвени тамошнитъ студенти, особено за реалнитъ висши специалности. Иначе, не можемъ да си обяснимъ, защо на факултетитъ по реалнитъ науки се четатъ прѣдметитъ физика, химия, допълнителни отдѣли изъ сръдната математика и пр. въ видъ на едно чисто гимназиално повторение. Вслѣдствие на това, напр. 1—2 семестра за нашия реалистъ тамъ сж почти изгубени. А при сегашната 8 класна гимназия той има сигурно правото да иска зачитането на 2 семестра въ извѣстни отдѣли на висшата наука.

Що се касае до прѣтрупаността на материята при настоящето положение, то трѣба,

прѣди всичко, да се установи съ една внимателна анкета между ученицитъ и тѣхнитъ поинтелигентни родители. По тоя начинъ ще се рѣши въпроса за намаляване на материала и, прѣди всичко, разбира се, на по-маловажнитъ прѣдмети.

Азъ ще си позволя даже да набѣлѣжа, кои прѣдмети, споредъ мене, търпятъ тая операция.

За централни дисциплини на сръднитъ училища, безспорно, считаме смѣтането, счетоводството и кореспонденцията въ връзка съ нужнитъ свѣдения по търговскитъ книжа, обичаи и закони. Материята по тѣзи прѣдмети може да се земе въ прѣдѣлитъ на сегашния програменъ материалъ най-много за 2 години, като при това не само се дадатъ основни познания по нея, но и се ошколува ученика въ бързо техническо опериране.

Отъ тая материя, споредъ насъ, само трѣба да се конституира програмата на тѣй-нарѣчени-тѣ практически търговски училища, които трѣба да приготвятъ чиновници само за вжтрѣшната ни търговия и поради това не се нуждаятъ отъ езици, права и др. прѣдмети, нѣкои отъ които даже сж недостѣпни за тѣхния интелектъ.

Останалитъ двѣ години сж прѣдостатѣчни за економическо-юридическата материя, като търговска география, економия, финансии, чуждитъ езици и общообразователната материя, които могатъ да се свиватъ и разтѣгатъ по най-произволенъ начинъ и положително безъ ущърбъ за бъдещата дѣйностъ на абитуриента въ банката, търговията и пр.

По какъвъ начинъ се третиратъ нѣкои отъ тѣзи дисциплини въ сръднитъ търговски училища въ странство, се вижда отъ слѣднитъ фактове. Въ Виенската търговска академия правата се прѣминаватъ въ 2 часа, политическата економия и финансии — въ 2 часа, алгебра и политич. аритметика въ 6 часа.

Въ сръдното търговско училище въ Лайпцигъ (Kaufmanische Lehranstalt), издържано отъ тамошната търговска камара, правата се зема въ 1 часъ, полит. економия и финансии за 2 часа, химия, технология и стокознание за 7 часа.

Въ сжщото такова училище въ Дрезденъ на правото и политическата економия даватъ всичко 2 недѣлни часа.

При своята обиколка прѣди 6 години*) по казанитъ и редъ други училища, азъ се поразихъ отъ безцеремонния начинъ, по който тамъ се третиратъ нѣкои отъ горнитъ прѣдмети. Така напр. въ лайпцигското на урока по химия, учителътъ даже не питаше ученицитъ за формулитъ на неорганическитъ съединения. Той ги пишеше самъ на дѣската и питаше ученика да отгадае написаното съединение. А между туй, въ това училище е билъ дълго време прѣподавателъ извѣстниятъ R. Arendt, чиято метода на прѣподаване и до сега се счита най-добра за сръднитъ училища.

Въ Нюшателското търговско училище, което въ извѣстни отношения, споредъ мене, може да бие рекорда на много сръдни търговски уч. заведения, търговската география и общо-

*) Гледай протоколитъ на Варнен. търг.-индуст. камара отъ XVII сесия отъ 1908 г. стр. 106—253.

образователните прѣдмети сж сведени на единъ долентъ минимумъ, като всичката енергия отива на търговската материя, на организацията на търговията и на чуждитѣ езици.

Да кажа нѣколко думи и за чуждитѣ езици, които днесъ отнематъ въ нашитѣ срѣдни търговски у-лища почти $\frac{1}{3}$ отъ учебното врѣме.

При откриването на Варн. търгов. училище, камарата взе всички възможни мѣрки, за да постави тѣхното прѣподаване на нужната висота, като си постави за правило да ангажира за тая цѣль само чужденци и като прокламира въ програмата на училището новата (интуитивна) метода. Благодарение на това, училището можа да подготви доста добри млади сили по френски и нѣмски езици за банковата и търговската кореспонденция. Обаче, по-нататъшниятъ опитъ ни показа, че свършившитѣ не можаха да памѣрятъ условия за култивиране на тѣзи езици. Слѣдъ нѣколко годишното имъ стоене въ банцитѣ, и особно въ народната и земледѣлческата, тѣ забравиха езицитѣ. Само тия, които се настаняха въ чуждитѣ частни кредитни учрѣждения, можаха да направятъ кариера съ езицитѣ, обаче това сж само нѣколко лица.

По тѣзи съображения, ние сме на мнѣние, че жертвитѣ и врѣмето, употребени за чуждитѣ езици, не се компенсиратъ отъ нашитѣ пазарни условия; поради това и се налага едно намаление на часоветѣ по френски и нѣмски, напр. до 4 часа недѣлно, съ което ще се економисатъ 8 часа било за евентуалното съкращаване на програмната материя, било за отстъпване часове на търговскитѣ прѣдмети, или, било, за въвеждане на нови прѣдмети, като напр. на гимнастиката и изобщо на физическото възпитание, което у насъ е най-занемарено въ търговскитѣ училища.

Увеличаването курса на срѣднитѣ търговски училища има още едно важно педагогическо възражение, произтичащо главно отъ психологическата конюнктура на нашия срѣденъ ученикъ, съ който днесъ за днесъ се пълнятъ тѣзи училища. Твърдѣ е вѣроятно, че това обстоятелство се дължи на ниското ниво на нашата прогимназиална школа, и особно на ония изъ малкитѣ градове и изъ селата.

Всѣки наблюдателенъ и дългогодишенъ учител трѣбва да е забѣлѣзалъ, че къмъ третата и особно къмъ четвъртата година въ търговското училище много ученици почватъ по-слабо да реагиратъ на редъ учебни дисциплини — едни по езицитѣ, други по математическитѣ прѣдмети. У тѣхъ се явява, тъй да се каже, извѣстна апатия къмъ учението, характеризирваща се въ днешната педагогия подъ думата умствена прѣумора.

Макаръ и подобни индивиди да не могатъ да издържатъ по-нататъшното умствено напръжение въ рамкитѣ на учебнитѣ дисциплини, тѣ разсждаватъ много умно и логически въ областта на практическитѣ, общественитѣ и др. въпроси, дѣто се иска често по-голяма съобразителностъ и сила на ума.

На това основание, ние бихме си позволили да класифицираме ученицитѣ въ търговското училище — сжщото вѣроятно е и въ всѣко учебно заведение — на такива, които иматъ

повече емпирически или практически умъ и неспособни за дълго теоритическо трениране и на такива, чийто умъ е повече наклоненъ къмъ абстрактни и теоритически конструкции.

Имайки прѣдъ видъ тѣзи два главни типа ученици, добрата школа трѣбва еднакво добръ да застъпва при своето обучение емпирико-практическия методъ и абстрактния. Най-идеалното е, разбира се, да се раздѣлятъ ученицитѣ по наклонности на двѣ групи, които да се обучаватъ върху тѣзи два различни педагогически принципа. Обаче, тоя начинъ би струвалъ скъпо и не е по днешнитѣ учителски сили.

Като резултатъ отъ това смѣнение на разни индивидуални ученически сили, се явява главно факта, че единитѣ ученици вървятъ побърже отъ другитѣ и че обикновено ученикътъ емпирикъ спира класа съ своето мудно теоритическо схващане. Обикновено отъ тия категории ученици най-много пропадатъ и оставатъ за поправителнитѣ изпити. Тѣ сж, които минаватъ за лѣнливци, неспособни и пр., когато, въ сжщностъ, вината тукъ лежи въ педагогическитѣ недостатѣци на сегашната школа, която игнорира единъ начинъ на разбиране и методъ на мислене.

Ясно е, прочее, че увеличаването курса на училището ще се стовари най-вече върху гърба на тоя типъ ученици, понеже, въ края на краищата, то нѣма да намали учебния материалъ, а ще го увеличи и съ това още повече ще осуети възможността имъ да издържатъ единъ день злокобната матура.

Да не изпускаме изъ прѣдвидъ и това, че не е само учебната материя, която обтѣга ума на ученика и слѣдъ 2—3 години го прави неспособенъ за упоритъ трудъ. Самиятъ училищенъ режимъ съ своя монотоненъ редъ, еднообразие и пр. притягива умствената енергия и влишава изпѣстно отвращение къмъ сегашния досадливъ начинъ на школното обучение. Естествено е, че продължаването тоя режимъ съ още една година ще се отрази още по-злѣ върху горната категория ученици.

Имайки прѣдъ видъ горното различие между ученическитѣ способности и наклонности, ние намираме, че даже и сегашниятъ 4 годишенъ курсъ на срѣдното училище не е издържливъ за много ученици. Поради това, би било цѣлесъобразно за по-естественото развитие на такива ученици и за обезпечаването имъ на поранна и по-сигурна кариера, ако курсътъ на срѣдното търговско училище се раздѣлѣше на двѣ степени: *долня* и *горня*, всѣка отъ които може да обхваща по 2 курса. Въ *долнята* степенъ би могло да се взематъ чисто търговскитѣ прѣдмети и може би само единъ чуждъ езикъ, а въ *горнята* могатъ да се усилятъ езицитѣ, да се доразвие търговската материя като система отъ редъ учебни прѣдмети въ свръзка съ юридическитѣ и економическитѣ дисциплини.

Слѣдъ свършването на *долния* курсъ, ученицитѣ нека иматъ право на единъ дипломъ или полудипломъ, отъ който могатъ да се възползуватъ бѣднитѣ или нежелающитѣ да слѣдватъ по-нататъкъ, поради липса на умственъ интересъ, за да се настанятъ въ живота. Останалитѣ могатъ да продължатъ образованието си въ *горнята* степенъ на училището.

Ако, при това, и тъй наречените *практически търговски* училища наредят своята програма споредъ долния курсъ на срѣдните, тогава тѣхните абитуриенти лесно ще могатъ да постъпватъ въ горния курсъ на сѣщитѣ.

Нашето мнѣние е, че отъ горния недостатъкъ страдатъ и гимназиите, които принуждаватъ ученика цѣли 5 години да изучава толкова много прѣдмети, безъ да се съобразяватъ съ неговите наклонности и индивидуални способности. Не е ли по-добъръ, ако срѣдното училище се стараеше къмъ вторта или третата година да открива тѣзи наклонности и слѣдъ това да разпрѣдѣля учениците на специалности, като: математици, естественици, историци и пр.? Нима това ще прѣчи на тѣхното общо и хармонично развитие? А ние мислимъ, че слѣдъ 15—16 год. възраст се проявяватъ специалните дарби на юноша, които сѣ главния капиталъ на човѣка. Щомъ е тъй, школата трѣбва да се старае да остави на страна хармоническото развитие, което, нека подчертаемъ това, има значение за да открие и само до гдѣто открие специфичните дарби на ученика. Оттамъ нататакъ и за ученика, и за обществото, е важно да се развиятъ и усъвършенствуватъ именно тѣзи дарби, понеже всичкитъ успѣхъ на днешното стопанство се дължи на специализацията, която създава таланта и гения.

Резюмирайки казаното до тукъ, ще прѣпоговоримъ, че ние сме противъ увеличаване курса на нашето срѣдне търговско училище, по-

неже четворогодишниятъ му курсъ е напълно достатъченъ за днешните стопански условия на нашата страна.

Що се касае до намаляване материала, то може да стане слѣдъ една педагогическа анкета за смѣтка на економическите, юридическите и общеобразователните прѣдмети и отчасти на чуждите езици. Това намаляване може да се използва даже за даване мѣсто на други учебни материи, като не се забравя прѣди всичко физическото възпитание на ученика.

Ако обаче мѣстните и персонални условия на дадено училище позволяватъ, нему трѣба да се прѣдоставя правото да организира единъ абитуриентенъ курсъ за свършившите. Въ тоя курсъ може да се застъпи на широко юридическата и економическата материя, като надстройка надъ срѣдното търговско училище. Тукъ може да се доразвие и материята по чуждите езици.

На свършившите тоя курсъ, споредъ мене, би трѣбало да се откриятъ и вратата на нашия университетъ, ако не изцѣло, то поне юридическия факултетъ.

По останалите въпроси на конференцията ще продължимъ въ една друга статия.

На края считаме за дългъ да се извинимъ прѣдъ читателя, за гдѣто трѣбаше да се спремъ на страниците на това списание върху нѣкои педагогически въпроси; това по необходимостъ, ни се наложи при разглеждането на горната материя.

Ив. Г. Лазаровъ.

Българското търговско параходно дружество и неговата двадесетъ годишна дѣйностъ.

Финансови резултати.

Мореплаването, както се знае, е една индустрия, упражнявана съ цѣлъ да се получи известна печалба, необходима, отъ една страна, за рентнирането на вложения въ нея капиталъ, а отъ друга — да обезпечи бъдещето развитие и разширение на прѣдприятието, като се увеличатъ неговите прѣвозни срѣдства. Тая печалба може да се получи, обаче, когато приходите на прѣдприятието надминаватъ разходите въ единъ удовлетворителенъ размѣръ. Но, докато величината на разходите може до известна степенъ да се опрѣдѣли прѣдварително отъ арматора или отъ ръководителя на прѣдприятието, който употребява известна сума за построяката на параходите и за приспособлението имъ за транспортна дѣйностъ, понасяйки, освѣнъ това, и други разходи за издържката на прѣдприятието, — приходите, напротивъ, зависятъ отъ размѣра на навлата, които ще се получатъ отъ прѣноса на стоки и пжтниците, които навла подлежатъ на голѣми измѣнения, вслѣдствие на конкуренцията и зависятъ изключително отъ промѣната на множество обстоятелства, а съвсѣмъ малко или почти никакъ отъ волята на арматора.

Ето защо, за рационалната експлоатация на мореплавателната транспортна индустрия се изисква нейния ръководителъ да притежава

достатъчна вѣщина и разбиране на работата, а упражнението на разходната частъ на прѣдприятието да става съ необходимата прѣдвидливостъ, налагана отъ особения характеръ на тая индустрия. Въ съображение на това, отъ особенъ интересъ е, при прѣцѣнката на резултатите отъ дѣйността на Българското търговско параходно дружество да разгледаме какъ сж се развивали приходите и разходите на прѣдприятието въ двадесетъ годишния периодъ; подобно разглеждане на финансовите резултати би ни разкрило системата на управление и експлоатацията на прѣдприятието прѣзъ цѣлия периодъ на неговото сжществуване.

Общ прѣгледъ на приходите, разходите, реализираните печалби и положението на запасния фондъ.

Раздадени дивиденди на акционерите.

Прѣзъ двадесетъ годишния периодъ отъ 1893/4 г. до 1913 година включително дружеството е реализирало брутни приходи отъ своята транспортна дѣйностъ, възлизаци заедно съ редовната и извънредната държавна субсидия, на една сума отъ **16,619,078-27** лева.*)

*) Въ тая сума, освѣнъ реализираните редовни приходи на дружеството, показани въ годишните отчети, влиза още и сумата 91206-62 лева, взета прѣзъ разни години отъ запасния фондъ за уравнивяване приходите съ разходите. Въ нея, освѣнъ това, влиза и сумата 630,000 лева извънредна държавна субсидия, получена на два пжти: 130,000 лв. прѣзъ 1894 год. и 500,000 лв. прѣзъ 1911 год.

Срѣщу тая сума дружеството е произвело разходи по упражнението на своята транспортна индустрия, възлизащи на една сума отъ **14,816,172 лв. и 26 ст.** Реализираната чиста печалба прѣзъ тоя периодъ, слѣдъ като се спаднатъ висящи тѣ загуби, възлиза на обща сума **1,802,906-01 лв.** отъ която сж раздадени дивиденди на акционеритѣ, възлизащи на сума **909,270-06 лв.** Въ двадесетъ годишния периодъ дружественитѣ равномѣтки шестъ пѣти сж показали загуби, възлизащи общо на **219,400-58 лв.,** покрити една часть (55,449 лв.) съ суми, взети отъ запасния фондъ и **163,949-48 лв.,** покрити отъ държавната извънредна субсидия.

Запасниятъ капиталъ на дружеството е достигналъ на 31.XII 1913 год. сумата **402,499-14 лв.**

Освѣнъ тая сума на запасния капиталъ, на 31.XII 1913 година дружеството е имало отдѣленъ и единъ пенсионенъ фондъ, възлизащъ на **25,000 лева.**

Разгледани горнитѣ суми на приходитѣ и разходитѣ по видъ и общо за цѣлия двадесетъ годишенъ периодъ, се разпрѣдѣлятъ на слѣднитѣ по-важни категории.

Приходи.

Общата сума на реализиранитѣ приходи **16,619,078-27 лева** по видъ на по-важнитѣ приходи се разпрѣдѣля, както слѣдва:

1. Приходи отъ прѣвозъ на пѣтници	3,403,890-63 лв.
2. Приходи отъ прѣносъ на стоки	6,590,491-99 "
3. Приходи отъ наети параходи	63,377-88 "
4. Разни приходи	558,232-05 "
Всичко приходи отъ транспортната дѣйностъ на параходитѣ	10,615,992-55 "
5. Редовна и извънредна държавна субсидия	6,003,085-72 "

А всичко приходи **16,619,078-27 "**

Споредъ тия цифри излиза, че въ двадесетъ годишния периодъ дружеството е реализирало приходи отъ транспортната дѣйностъ на параходитѣ всичко **10,615,992-55 лева** и е получено срѣщу това общо **6,003,085-72 лева** държавна субсидия. Съпоставена цифрата на държавната субсидия съ тая на brutнитѣ приходи, излиза, че сумата на получената държавна субсидия съставлява — **36.12%** отъ общитѣ brutни приходи. На пръвъ погледъ, това отношение между реализиранитѣ приходи отъ транспортнитѣ операции и субсидията ни прѣдставлява резултатитѣ не особено благоприятни, но като се взематъ прѣдъ видъ мѣжнотиитѣ, съ които е имало да се бори дружеството, прѣчкитѣ и конкуренцията на чуждитѣ параходни дружества, които ще има да обяснимъ по-нататѣкъ, тия резултати все пакъ могатъ да се считатъ до извѣсна степенъ задоволителни.

Разходи:

Общата сума на разходитѣ **14,816,172-26 лева** по видъ на по-важнитѣ разходи се разпрѣдѣля, както слѣдва:

1. Разходи по управлението (издържка на персонала на дирекцията и агентитѣ, възнаграждение на управителния съвѣтъ, наемъ, канцелар., командир., комисион. и пр.) лв. зл. **1,784,341-05**

2. Издържка на екипажа (заплати и продоволствие) лв. зл.	2,739,344-12
3. За каменни вжглища и разни материали лв. зл.	4,202,875-54
4. Поправки на параходитѣх лв. зл.	907,140-16
5. Амортизация на параходитѣ и на мобилитѣ лв. зл.	1,301,251-98
6. Осигуров. на параходитѣ лв. зл.	1,296,788-24
7. Пристанищни права (фарови, карантинни такси, за пилотажъ и пр. лв. зл.	1,734,639-71
8. За добавачни работници лв. зл.	625,878-98
9. Разни разходи лв. зл.	223,912-48
Всичко разходи лв. зл.	14 816,172-26

Горнитѣ цифри ни характеризиратъ разходитѣ на дружеството прѣзъ двадесетгодишния периодъ. Тѣ ни показватъ, че най-голѣмъ разходъ е произведенъ за покупка на каменни вжглища и разни материали за параходитѣ. На второ мѣсто иде разходътъ за издържката на екипажа на параходитѣ, възлѣзълъ на сумата **2,739,344 лева.** На трето мѣсто иде разходътъ за управлението, възлѣзълъ на **1,784,341 лева.** На четвърто мѣсто стоятъ разходитѣ за фарови и пристанищни права, възлѣзли на **1,734,639 лева.** Разходитѣ за поправки и амортизация на параходитѣ сж достигнали на сума **2,208,392 лева,** а за застраховка на параходитѣ и пр. дружеството е заплатило въ двадесетъ годишния периодъ една сума отъ **1,296,788 лева.** Независимо отъ високата цифра на по-важнитѣ разходи по експлоатацията на параходитѣ, прави впечатление тукъ високата цифра на разходитѣ за управлението (централно и агенции). При единъ брутенъ приходъ отъ **16.6 милиона лева,** разходътъ за управлението, възлизащъ на **1.7 милиона,** или **10.3%** отъ приходитѣ, ни се вижда твърдъ голѣмъ. Както по тоя разходъ, тъй и по другитѣ, ние мислимъ, че би могло да се реализиратъ на врѣмето значителни економии. Впрочемъ, по тоя въпросъ ще се спремъ при подробното разглеждане на разходитѣ по години и по видъ.

Общъ прѣгледъ на приходитѣ и разходитѣ по години.

Приходитѣ и разходитѣ отдѣлно по години, споредъ както сж показани въ годишнитѣ отчети, сж се развивали както слѣдва:

Години.	Приходи.	Разходи.	Ч. печалба.	Загуба.
1893/94	332,339 ⁽¹⁾	263,689	68,650	—
1895	427,227 ⁽²⁾	410,411	16,815	—
1896	530,320 ⁽³⁾	494,564	35,755	(16,604) ⁽⁶⁾

¹⁾ Свѣденията за приходитѣ и разходитѣ за 1893/94 г. взехме отъ счетоводството при дирекцията на дружеството. Въ тая сума **332,339 лева** влиза и сумата **183,887 лева** субсидия, дължима отъ правителството и мината тогава изцѣло на приходъ. Въ сжщностъ, отъ тая сума правителството е било изплатило до 31.XII. 1894 г. само **66,887 лева,** а разликата отъ **117,000 лева** е била спорна и е изплатена едва прѣзъ 1903 г. при покупката на парахода „Варна.“

Въ сумата **332,339 лева** не влиза извънредната държ. субсидия отъ **130,000 лева,** мината въ запасния капиталъ.

²⁾ Тая цифра взехме отъ публикувания отчетъ за 1895 г. Споредъ признанията на управлението въ сжщия отчетъ смѣтитѣ за приходитѣ, разходитѣ и печалбитѣ не били окончателни.

³⁾ Въ тая сума влиза сумата **52,359 лева,** взета отъ запасния фондъ за уравниване на приходитѣ съ разходитѣ и, за да се даде печалба **35,755 лева.** Иначе, безъ нея, се явява единъ недостигъ (загуба) отъ **16,604 лева.**

1897	515,861	411,049	104,811	—
1898	569,596	430,872	138,723	—
1899	484,241	420,419	63,822	—
1900	503,482	453,412	50,070	—
1901	488,380	403,960	84,420	—
1902	426,663 ⁽⁴⁾	426,663	—	(20,641) ⁽⁶⁾
1903	672,456	675,091	—	2,634
1904	761,957	671,278	90,678	—
1905	935,300	823,142	112,158	—
1906	1,091,688	1,039,652	52,035	—
1907	1,162,262	1,140,248	22,013	—
1908	1,074,473	1,181,206	—	106,732
1909	977,851	1,032,434	—	54,582
1910	1,151,157 ⁽⁵⁾	1,151,157	—	(18,204) ⁽⁶⁾
1911	1,203,425 ⁽⁷⁾	1,137,303	66,121	—
1912	1,243,026	1,137,114	105,912	—
1913	1,437,364	1,112,499	324,865	—

Срѣдни за периодитѣ:

Години.	Прих.	Разх.	Ч. пещ.	Загуба.
1893/4 — 98	475,068	402,117	—	—
1899 — 903	515,045	475,909	—	—
1893/94 — 903	495,056	439,013	—	—
1904 — 908	1,005,136	971,105	—	—
1909 — 913	1,202,565	1,114,101	—	—
1904 — 913	1,103,850	1,042,603	—	—

Горнитѣ цифри ни илюстриратъ развитието на приходитѣ и разходитѣ на дружеството въ двадесетъ годишния периодъ. Тѣ сж се увеличавали постепенно, успоредно съ увеличаването броя на параходитѣ и развитието транспортната дѣйностъ на тия послѣднитѣ. Приходитѣ отъ 427,227 лева прѣзъ 1895 година достигатъ до 1,437,364 лева прѣзъ 1913 година, а разходитѣ прѣзъ сжщия периодъ отъ 410,411 лева се увеличаватъ на 1,112,499 лева. Както видѣхме въ прѣдшесдствуващата ни статия, прѣзъ периода отъ 1894 до 1903 година дружеството е работило само съ два парахода и до тая послѣдната година, както приходитѣ, тѣй и разходитѣ, сж се развивали нормално, успоредно съ развитието на транспортната дѣйностъ на тия параходи. Срѣдно за периода отъ 1893/4—1902 година приходитѣ сж достигнали до 475,345 лева, а разходитѣ—412,782 лв.

Въ началото на 1903 година дружеството пуствна въ движение третия си параходъ „Варна“, а заедно съ това и приходитѣ се увеличаватъ изведнажъ на 672,456 лева, а разходитѣ — на 675,091 лева, като въ резултатъ се получава една загуба отъ 2634 лева.

Отъ 1904 година нататкъ се започва силното нарастване на приходитѣ и разходитѣ, дължимо отъ една страна на пускането въ движение куленигъ още два парахода „София“ и „Кирилъ“, а отъ друга — на стрѣмлението да се засили транспортната дѣйностъ на дружественитѣ параходи, станали вече на 1906 година петъ, до възможния максимумъ. Така че, прѣзъ периода на десетилѣтието 1904/913 срѣдно приходитѣ, достигатъ до 1103,850 лева,

а разходитѣ 1,042,603 лева. Реализираната чиста печалба отъ транспортната дѣйностъ на дружеството прѣзъ двадесетъ-годишния периодъ възлиза на 1,336,855 лева, или срѣдно на година 66,843 лева. Прѣзъ първото десетилѣтие 1893/94—902 година печалбитѣ възлизатъ на 563,067 лева, или срѣдно 56,306 лв. А прѣзъ второто десетилѣтие отъ 1904—1913 печалбитѣ възлизатъ на 773,782 или срѣдно за година 77,372 лв. Заедно съ тая реализирана печалба, дружеството е прѣтърпѣло загуби, прѣзъ първото десетилѣтие 39,879 лева, а прѣзъ второто — 169,518 лева. При разглеждането на тия цифри, хвърля се въ очи факта, че прѣзъ първото десетилѣтие на дѣйността на дружеството, когато е работило съ два парахода, то е могло да реализира дѣйствителна чиста печалба 523,188 лева (563,067—39,879 л.), когато пъкъ прѣзъ второто десетилѣтие, когато е експлоатирано петъ парахода, то е реализирало дѣйствителна чиста печалба 604,264 (773,782 — 169,518). Тия цифри само сж достатъчни да ни характеризиратъ системата на управление и експлоатацията на дружественитѣ срѣдства прѣзъ двѣтѣ десетилѣтия на съществуването на дружеството.

Най-нѣщастния периодъ въ съществуването на дружеството изглежда да е периода отъ 1904—1910 година, когато, срѣщу една реализирана чиста печалба отъ 276,884 лева, дружеството е прѣтърпѣло загуби, възлѣзли на сума 169,518 лева. Причинитѣ за тоя неблагоприятенъ резултатъ трѣбва да се подирятъ на първо мѣсто въ силното и безразборно увеличаване на разходитѣ по експлоатацията на параходитѣ, достигнали послѣдователно отъ 671,278 лева прѣзъ 1904 година на 1,140,248 лева прѣзъ 1907 година, до 1,181,206 лева прѣзъ 1908 година и 1,151,157 лева прѣзъ 1910 година. Въ противовѣсъ на това увеличение на разходитѣ прѣзъ тоя периодъ, дружеството не е могло да увеличи приходитѣ въ размѣръ да се уравнивѣсятъ разходитѣ и да се получи въ резултатъ една удовлетворителна печалба. Причината за това се крие въ невъзможността да се увеличи трафика на параходитѣ, вслѣдствие на конкуренцията на чуждитѣ параходни дружества, които посѣщаватъ нашитѣ пристанища, а тѣй сжщо и неблагоприятнитѣ политически условия прѣзъ 1908 и 1909 г., когато нашитѣ параходи и стоки се бойкотираха въ турскитѣ пристанища, вслѣдствие конфликта, избухналъ между насъ и Турция по обявяването независимостта.¹⁾

Прѣзъ послѣднитѣ три години се отбѣлѣзва едно постепенно увеличение въ приходитѣ на дружеството, които отъ 1,203,425 лв. прѣзъ 1911 година се покачватъ на 1,243,026 прѣзъ 1912 година (само прѣзъ деветтѣ мѣсеци до избухване на войната) и 1,437,364 лева прѣзъ 1913 година. Срѣщу тия приходи разходитѣ на дружеството сж се задържали на сумата 137,000 лева прѣзъ 1911 и 1912 год., а прѣзъ 1913 година сж намалени на 1,112,499 лева.

По отношение на цифрата на приходитѣ за 1913 година дължимъ едно обяснение. На прѣвъ погледъ прави впечатление факта, че

⁴⁾ Заедно съ сумата 20,641-76, взета отъ запасния фондъ за уравнивѣсяване на приходитѣ съ разходитѣ.

⁵⁾ Заедно съ сумата 18,204, взета отъ запасния фондъ за уравнивѣсяване приходитѣ съ разходитѣ.

⁶⁾ Загуби, покрити съ суми, взети отъ запасния фондъ.

⁷⁾ Безъ извънредната държавна помощ отъ 500,000 лв., отпущната за покриване на загубитѣ отъ 1908, 1909 и 1910 години.

¹⁾ Тоя бойкотъ е коствувалъ на дружеството загубата отъ 169,518 лева.

прѣзъ тая година, прѣзъ която водихме 6 мѣсеца война и параходитѣ стояха повечето врѣме въ бездѣйствиѣ, дружеството е реализирало брутни приходи на сума 1,437,364 лева, цифра недостигната при никоя друга година, дори и прѣзъ най-благоприятнитѣ години за усилена транспортна дѣйностъ. Тая висока цифра на приходитѣ е получена, благодарение на сумата 654932 лв., платена отъ държавата за прѣвоза на войскитѣ, снаряженията имъ и пр., прѣзъ врѣме на войната. Безъ тая сума, едва ли днесъ положението на дружеството щѣше да бѣде тъй задоволително, както ни се прѣдставлява въ отчета за послѣдната година.

Изобщо погледнато, обаче, върху финансовитѣ резултати, приходитѣ и разходите прѣзъ двадесетъ годишния периодъ, не можемъ да констатираме единъ постояненъ и непрѣкъснатъ напрѣдъкъ въ дружественитѣ операции.

Тия неособено задоволителни резултати се дължатъ, отъ една страна, на невъзможността или по-добре на неумѣнието да се използватъ достатъчно интензивно прѣвознитѣ сръдства на дружеството, макаръ да сж благоприятствували за това редъ години на изобилни реколта и постоянниятъ напрѣдъкъ на външната ни морска търговия — а отъ друга страна — на безсистемното увеличение на разходите, особено на непроизводителнитѣ. Като прѣчка за увеличението на трафика на дружественитѣ параходи, може да се счита на първо мѣсто конкуренцията на чуждитѣ параходни дружества, дѣйстващи въ нашитѣ води, и слабата възможностъ на дружеството да реагира срѣщу нея. Лишено отъ достатъчни сръдства и опитностъ по дѣлото, безъ подходяща организация на агенциитѣ, дружеството мѣчно е могло да отстоява ударитѣ на чуждата конкуренция. Прѣзъ периода отъ 1899 година до 1909 година се явяватъ да работятъ въ нашитѣ пристанища, освѣн руското търговско параходно дружество и австрийския Лойдъ, редъ още други параходни дружества, а именно три гръцки: Макъ, Довалъ & Варвуръ, новото гръцко дружество, Дестуни & Янулато, германското Deutsche Levant Linie, френското дружество Fraissinet (послѣднитѣ двѣ субсидирани отъ българската държава до 1910 година), турското Курджи, Johnston Linie, Wescott & Lorence, унгарското параходно дружество, белгийското параходно дружество Adolph Deerre, холандското параходно дружество и други, които сполучватъ да отнематъ значителна частъ отъ трафика, както по вносната, тъй и по износната търговия. Конкуренцията между нашето дружество пъкъ и гръцкитѣ дружества е била особено ожесточена прѣзъ редъ години, обстоятелство, което е повлияло въ голѣма степенъ за намаление на навлата отъ нашитѣ пристанища за Егейско море и обратно. На второ мѣсто, като причина за неблагоприятнитѣ резултати, трѣбва да се отбѣлжватъ и политическитѣ отношения въ близкия изтокъ, които не сж позволявали да се развие една нормална дѣятелностъ. Достатъчно е да споменемъ за влошенитѣ ни отношения съ Турция прѣзъ врѣме на македонското въстание прѣзъ 1903 година, конфликта по независимостта прѣзъ 1908 и 1909 години, балканскитѣ войни прѣзъ

1912 и 1913 години и, най-сетитѣ, послѣдната общеевропейска война — събития, които сж парализирали съвършено транспортната дѣйностъ на дружеството.

Колкото се отнася, обаче, до положението на разходите прѣзъ послѣднитѣ три години, 1911, 1912 и 1913, както и прѣзъ текущата 1914 година, има да забѣлжимъ, че макаръ да е направено досга за тѣхното съкращение въ сравнение съ прѣдшествуващитѣ години, все пакъ не сж реализирани ония економии, които сж желателни и необходими за финансовото консолидиране на дружеството. И днесъ има извѣстни пера въ разходния бюджетъ на дружеството, които биха могли да се съкратятъ, безъ да се накърни правилната експлоатация на параходитѣ.

При подробното разглеждане на по-важнитѣ пера на приходитѣ и разходите по години и по видъ, ще се постареемъ да посочимъ, до колкото мѣстото тукъ ни позволява, възможнитѣ економии и реформи, които биха могли да се внесатъ въ експлоатацията на транспортната индустрия на Българското търговско параходно дружество.

**Положението на запасния капиталъ и раздадени-
тѣ на акционеритѣ дивиденди.**

а) *Запасенъ капиталъ.*

Въ всѣко параходно прѣдприятие, което въ своята дѣйностъ е изложено на голѣми рискове, запасниятъ капиталъ прѣдставлява голѣмо значение за неговата финансова солидностъ и сигурностъ. Поради това, всички съвършени параходни дружества, които се отличаватъ съ своята солидна организация, се стремятъ да увеличатъ своя запасенъ капиталъ, като отдѣлятъ за тая цѣль значителна частъ отъ годишнитѣ си печалби. Образованиятъ така запасенъ капиталъ, заедно съ основния, даватъ на дружеството необходимитѣ сръдства за неговото пълно развитие, като прѣдприятие за транспортна дѣйностъ. И основателитѣ на Бълг. търг. параходно дружество тъкмо тази цѣль сж имали прѣдвидъ, като сж прѣдвидѣли въ чл. 42 отъ устава постановлението за образуването на запасенъ капиталъ.

Споредъ тоя членъ, най-малко 12% отъ числата печалба на дружеството (като се спаднатъ 5% за тантиеми на Управителния съвѣтъ и дирекцията) се отдѣля за запасенъ и др. фондове. Споредъ чл. 44, запасниятъ фондъ на дружеството има слѣднитѣ прѣдназначения: а) да попълня случайнитѣ загуби и б) да се употребява за подобрѣние прѣдприятието на дружеството. Задържането за образуване запасенъ фондъ ще прѣстане, щомъ той достигне една трета частъ отъ основния капиталъ. Съгласно чл. 45 отъ устава, запасниятъ фондъ се влага въ Българската Народна Банка подъ лихва, отъ гдѣто се изтегля въ случай на нужда, съгласно разпоредбитѣ на чл. 22.

Това сж разпоредбитѣ на устава, досѣжно запасния капиталъ. Да видимъ сега какво е било положението на запасния капиталъ въ края на всѣка година отъ отчетния периодъ, както ни се прѣдставлява отъ дружественитѣ отчети:

Години	Запас. капиталъ лева	Години	Запас. капиталъ лева
1894	140,297	1904	137,481
1895	140,297	1905	150,940(*)
1896	87,937	1906	157,350
1897	110,263	1907	159,861
1898	126,910	1908	157,351
1899	134,568	1909	157,351
1900	140,577	1910	139,146
1901	149,876	1911	223,892
1902	129,234	1912	263,381
1903	129,234	1913	402,499

Отъ първата година още на своята дължителност (1894 г.) дружеството е отделило сумата 140,297 лева за запасен фондъ. По тая сума дължимъ едно обяснение на читателя. Тя не е отделина отъ чистата печалба за тая година, а е образувана отъ извънредната субсидия 130,000 лева, внесена отъ държавата за доплащане на първитъ два парахода, плюс още 10,297 лева, вземени отъ годишната чиста печалба.***) На третата година още прѣзъ (1896 година) запасниятъ капиталъ се намалява на 87,937 лева — взематъ се отъ него 52,359 лева за уравнивяване приходитъ съ разходитъ. Слѣдъ това запасниятъ капиталъ се е движилъ между 129,000 и 159,000 лева, като се е ту намалявалъ, ту увеличавалъ въ границитъ на тия цифри. Прѣзъ 1911 година, благодарение на внесената отъ държавата извънредна субсидия отъ 500,000 лв., запасниятъ капиталъ се увеличава на 223,892 лв. Прѣзъ послѣдующитъ години 1912 и 1913 г. запасниятъ капиталъ се увеличава постепенно за да достигне сумата 402,499 лева, близо $\frac{1}{3}$ отъ основния капиталъ. Къмъ края на послѣдната година благодарение на доброто финансово положение на дружеството, сж прибавени къмъ запасния капиталъ отъ прѣшедстващата година, освѣнъ редовнитъ 37,034 лева, още и 129,083 лева.

По отношение на запасния фондъ на дружеството, има да забѣлжимъ, че той не се влага въ Българската народна банка подъ лихва, като отделенъ фондъ и както постановява чл. 45 отъ устава, а е смѣсенъ съ другитъ оборотни парични срѣдства на дружеството. Несъмнѣно, това е една неправилност, която желателно е да не се повтаря въ бѣдаще.

Желателно е, освѣнъ това, прѣдъ видъ важността на запасния капиталъ за параходното дружество, при бѣдащото прѣработване на

*) Освѣнъ тоя запасенъ капиталъ, прѣзъ тая година дружеството е отделило още и фондъ съмнителни дължници съ размѣръ 25,602 лева. Тоя фондъ прѣзъ послѣдующитъ 1906, 1907 г. си остава все 25,602 лв.; прѣзъ 1908 год. достига 33,689 лв., а прѣзъ 1910 и 1911 г. 32,001.

**) Сумата 130,000 лева извънредна държавна субсидия е реализирана по слѣдния начинъ. Прѣзъ 1894 година общото събрание взема рѣшение да се купятъ два парахода за 900,000 лева. Отпослъ по искането на правителството единиятъ отъ тия параходи е трѣбвало да се приспособи за яхта, вслѣдствие на което стойността на параходитъ се е покачила отъ 900,000 лв. на 1,030,000 лв. Понеже общото събрание на д-вото е било рѣшило да се купятъ двата парахода за 900,000 лева, а не 1,030,000 лв., разликата отъ 130,000 е изплатило правителството. И понеже дружеството по тоя начинъ е получило двата параходи, които сж коствали 1,030,000 лева, а е броило 900,000 лева, то слѣдното общо събрание рѣшава да се отдели една сума отъ 130,000 лева отъ основния капиталъ и се запише като запасенъ капиталъ.

устава, да се прѣдвиди въ него разпореждането за образуването и специаленъ резервенъ фондъ, назначенъ да помогне за подобрѣнието на прѣдприятието и неговото бѣдаще развитие. Въ съображение на това, ще трѣбва да се измѣни разпоредбата, споредъ която отдѣлянето суми за запасния фондъ спира, когато послѣдниятъ достигне $\frac{1}{3}$ частъ отъ основния капиталъ. Нищо нѣма да врѣди, а напротивъ ще бѣде отъ голѣма полза за дружеството, ако има възможностъ, съ течение на врѣмето запасниятъ капиталъ да достигне по размѣръ основния.

Дивиденди.

Както споменахме по-горѣ, въ двадесетъ годишния периодъ, дружеството е раздало дивиденди на своитъ акционери една сума отъ 909,270.06 лева, или срѣдно на годината се падатъ 45,463.5 лева. Слѣднитъ цифри ни показватъ сумитъ, които е раздало дружеството като дивиденди на акционеритъ прѣзъ всички години на съществуването си:

год.	дивид.	% отъ осн. кап.	на акция	год.	дивид.	% отъ осн. кап.	на акция
1894	54,896	3.70	14.65	1904	73,440	5.00	20
1895	14,284	1.—	7.78	1905	73,440	5.00	20
1896	14,284	1.—	7.78	1906	44,064	3.00	12
1897	84,993	5.80	23.10	1907	— (*)	—	—
1898	118,578	8.06	32.25	1908	загуба	—	—
1899	55,021	3.73	14.95	1909	загуба	—	—
1900	43,195	2.93	11.75	1910	загуба	—	—
1901	72,359	4.92	19.70	1911	55,080	3.75	15
1902	загуба	—	—	1912	88,128	6.00	24
1903	загуба	—	—	1913	117,504	8.00	32

Отъ тия цифри става ясно, че вложениятъ отъ акционеритъ капиталъ въ прѣдприятието не е могаль да се рентира въ достатъченъ и удовлетворителенъ размѣръ. Прѣзъ 20-годиш. периодъ най-голѣмиятъ процентъ на раздадения дивидендъ е 8% върху основния капиталъ, а срѣдниятъ процентъ не надминава 4.5%. Прѣзъ шестъ години въ съществуването на дружеството нѣма раздадени никакви дивиденди, вслѣдствие прѣтърпѣни загуби въ операциитъ. Прѣди нѣколко години курса на акциитъ бѣ твърдъ много спадналь. Послѣднитъ, чиято номинална стойностъ е 400 лева едната, сж се котирали въ нашия финансовъ пазаръ до 200 лева.

Днешната пазарна стойностъ на дружественитъ акции е достигнала до 480—490 лева едната, вслѣдствие на по-благоприятнитъ резултати на операциитъ прѣзъ послѣднитъ двѣ години 1912 и 1913.

Защо въобще не можахъ да се постигнатъ по-благоприятни финансови резултати прѣзъ цѣлия двадесетъ годишенъ периодъ на съществуването на дружеството — върху това ще ни освѣтлятъ слѣднитъ цифри за приходитъ и разходитъ, разгледани по години и въ по-важнитъ пера.

Аналитиченъ прѣгледъ на по-важнитъ приходи и разходи, по години и по видъ.

1. Приходи.

Главнитъ елементи на приходитъ на дружеството сж слѣднитъ: 1) *приходи отъ пжт-*

*) Чистата печалба отъ 18,403 лева е мината къмъ фонда съмнителни дължници.

ниции и багажи; 2) навло отъ стоки и 3) държавна субсидия.

Да проследимъ какъ сж се развивали тия три приходни пера на дружеството въ двадесетъ годишния периодъ.

Год.	Прих. отъ пжт-ци и пр. лева	Навло отъ стоки лева	Приходъ отъ редовна държавна субсидия.	
			лева	на % отъ общия брутенъ приходъ
1893/94	53,331	35,646	183,887	38·6
1895	139,231	81,917	165,007	24·9
1896	196,377	117,516	132,192	25·6
1897	206,767	138,786	132,192	23·2
1898	193,644	210,636	132,192	27·2
1899	131,647	190,466	132,192	26·2
1900	76,606	202,548	132,192	29·1
1901	96,215	235,184	132,192	31·0
1902	97,548	153,988	132,192	26·4
1903	85,711	400,910	178,855	26·4
1904	119,748	348,440	289,414	38·0
1905	163,341	433,678	332,192	35·5
1906	159,749	544,347	373,858	34·0
1907	202,417	474,456	466,549	40·0
1908	189,720	386,324	495,972	42·0
1909	208,408	371,100	395,876	38·3
1910	195,750	578,832	340,961	29·5
1911	203,905	562,529	420,783	35·0
1912	176,210	566,979	464,877	37·0
1913	507,555	556,228	339,505	23·5

Приходи отъ пжтници и навла отъ стоки:

Горнитъ цифри ни показватъ, че приходитъ отъ пжтниците сж се развивали доста неустойчиво прѣзъ отчетния периодъ. Прѣзъ периода отъ 1895—99 година тѣ сж сж се движили годишно между 131,000 — 206,000, като сж нмднавали значително прихода отъ навлото на стоки.

Прѣзъ периода 1895—1899 г. Българското Търговско Параходно Дружество изигра една важна роля въ трафика на пжтници у насъ. Прѣзъ тоя периодъ нашата желѣзнопжтна мрѣжа не бѣше развита, централната желѣзнопжтна линия, която трѣбваше на свърже столицата и по-важнитъ вжтрѣшни градове въ Сѣверна България съ морето чрѣзъ Варненското пристанище, не бѣ довършена. Поради това и голѣмата частъ на трафика на пжтници отъ Сѣверна България за Южна и за столицата, особено прѣзъ зимния сезонъ, когато Дунава е билъ замръзналъ, ставаха по море прѣзъ Варна—Бургазъ и чрѣзъ южнитъ желѣзнопжтни линии. По тая причина и приходитъ отъ пжтници прѣзъ тоя периодъ е билъ сравнително голѣмъ. Отъ 1899 г. насамъ, когато се откри за експлоатацията централната линия София—Варна, трафика на пжтници по море се намалява, а заедно съ това се намалиха и приходитъ, които прѣзъ периода отъ 1900—1903 г. спадатъ между 77000—76000 лв. годишно. Отъ 1904 г. приходитъ отъ пжтници започватъ постепенно да растатъ и достигатъ постепенно 208,000 лева. Това увеличение се явява като резултатъ на развоя на линиитъ за крайбрѣжно и по-далечно плаване, поддържано вече отъ 5 парахода, и на влиянието, което е указалъ закона за крайбрѣжните служба отъ 13 февруарий 1906 г., който дава прилегия за прѣноса на стоки и пжтници по българското крайбрѣжие на българското знаме.

Приходитъ отъ навло на стоки сж се развивали постепенно съ малки колебания и се движатъ прѣзъ периода отъ 1895—1902 год. между 150—200,000 лв. годишно. Отъ 1903 г. насамъ, съ увеличението броя на параходитъ и развоя на поддържанитъ отъ тѣхъ линии, се увеличаватъ постепенно и приходитъ отъ навло на стоки, като достигатъ прѣзъ 1910 г. — 568,832 лв. и прѣзъ 1912 г. — 566,979 лева.

Показанитъ цифри на приходитъ отъ пжтници и навло отъ стоки прѣзъ 1913 г. респект. 507,555 лева и 556,228 лева, не могатъ да ни служатъ като критерий за постигнатъ напредъкъ въ тия приходи, защото тѣ, както казахме по-горѣ, не сж резултатъ на редовна търговска транспортна дѣйностъ на параходитъ, а сж резултатъ на възнаграждението, що плати държавата на дружеството за прѣноса на войскитъ и материалитъ имъ прѣзъ тая година отъ тракийския воененъ театръ, прѣзъ Мидия до Варна и Бургазъ.

Приходи отъ държавна субсидия.

Общата сума на получената редовна субсидия отъ държавата, съгласно уставнитъ постановления, за транспортната дѣйностъ на параходитъ и уреденитъ морски линии възлиза за цѣлия периодъ на 5,373,085·72 ¹⁾ лв. или срѣдно на година се пада субсидия 268,684 лв. Уставнитъ постановления за размѣра на субсидията сж се измѣнявали нѣколко пжти прѣзъ двадесетъ годишния периодъ. Така въ първия уставъ е било прѣдвидено постановлението, че държавата се задължава да плаща на дружеството субсидия въ размѣръ на 9% върху внесенения капиталъ. Съ измѣненнията, направени въ устава прѣзъ 1898 год. това постановление се измѣнява въ смисълъ, че освѣнъ 9% върху внесенния капиталъ, държавата се задължава да плати още и добавъчна субсидия отъ 100,000 лева за още два парахода, които евентуално дружеството би пустило въ плаване. Затова прѣзъ 1903 год. съ купуването на парахода „Варна“ субсидията изведнажъ се покачва на 178,885 лв., а прѣзъ 1904 г., съ купуването на парахода „София“ — се покачва на 289,414 лв.

Съ закона отъ 12 януари 1904 година, уставнитъ постановления за субсидията трети пжтъ се измѣнятъ, въ слѣдния смисълъ:

Чл. 9. „Правителството дава ежегодна субсидия на дружеството въ размѣръ на 9% отъ внесенния капиталъ. Въ добавъкъ на горѣказаната субсидия, правителството отпуща на дружеството ежегодно по 50,000 лева зл. за всѣки пустиатъ въ плаване до сега или чуждъ, наетъ съ прѣдварително съгласие на правителството параходъ, съ контрактъ и съ редовни рейси най-малко за година.“

Благодарение на тия измѣнения въ размѣра на субсидията, послѣдната достига прѣзъ 1906 година, слѣдъ купуването на парахода „Кириль“ на 373,858 лева.

Прѣзъ 1907 година съ законъ отъ 31 мартъ е послѣдвало ново и послѣдно до сега измѣнение на уставнитъ постановления, досежно размѣра на субсидията, въ слѣдния смисълъ: Чл. 9. „Правителството дава ежегодна субсидия на дружеството за проплуванитъ отъ собстве-

1) Безъ извънредната субсидия 630,000 лева.

нитъ параходи на дружеството морски мили, въ редовни годишни рейси, като се смѣта: а) по 3 лева на миля за службата по българското крайбрежие и цариградската линия; б) по 4-50 лева на миля за пирейската и архипелагската линии; в) по 5 лева за александрийската линия и г) по 2 лева за всичките нередовни рейси, направени вѣнъ отъ показанитѣ по горѣ линии отъ българскитѣ или чуждестранни пристанища; въ послѣдния случай, на отплаване и връщане, параходитѣ трѣбва да се отбиватъ на български пристанища.

Отъ това задължение могатъ да бждатъ освободени параходитѣ по рѣшението на управителния съвѣтъ на дружеството, одобрено отъ министра на финанситѣ.

Морскитѣ мили за редовнитѣ рейси се смѣтатъ отъ брѣга на българското пристанище, което се счита за изходна точка до мѣстоназначението на парахода и обратно.

Забѣлѣжка I. За всички упоменати рейси, управителния съвѣтъ ще опрѣдѣли итинеера; въ случай на продължителна авария или на каквото и да е случай отъ форсе тајенге, дружеството за подържане на създаденитѣ рейси, ще има право да наема параходи до отстранението на тия прѣчки за проплаванитѣ мили на които ще се прилагатъ горнитѣ такси.

Забѣлѣжка II. Когато пѣкъ страната се намира въ война, или когато нѣкой редовенъ или извънреденъ морски пѣтъ е затворенъ вслѣдствие войната въ друга държава, карантина и др. подобни и по тая причина дружественитѣ параходи не ще могатъ да извършатъ по-прѣдвиденитѣ свои редовни рейси, правителството плаща на дружеството субсидия въ размѣръ 50% отъ оная, която би му се слѣдвала за врѣмето съ редовни рейси, въ случай, че отъ извършенитѣ пѣтувания не се придобие тоя размѣръ на субсидията.

Както въ устава отъ 1907 година, тѣй и въ всички прѣдшествуващи го устави, е прѣдвидено постановлението, че въ замѣна на субсидията, която плаща дѣвжавата на дружеството, послѣдното има слѣднитѣ задължения: а) да прѣнася пощата безплатно, а въ военно врѣме — войскитѣ и припаситѣ имъ тоже безплатно; б) да прѣнася съ половина такса войскитѣ и припаситѣ имъ въ мирно врѣме, а така сжщо и държавнитѣ служащи, които пѣтуватъ по служба.

Благодарения на тая норма на субсидията, плащана на миля, приходитѣ отъ държавната субсидия се увеличаватъ въ значителни размѣри отъ 1907 година насамъ. Така прѣзъ 1907 година тоя приходъ достига 466,549 лева, прѣзъ 1908 год. — 495,972 лева, прѣзъ 1910 г. — 420,000 лева, а прѣзъ 1912 год. — 464,877 лв.

Съпоставени приходитѣ отъ държавната субсидия къмъ общитѣ брутни приходи ни даватъ слѣднитѣ отношения. Прѣзъ периода на първото десетилѣтие на дружествената дѣйностъ, приходитѣ отъ субсидията съставляватъ отъ 23.3%—31% отъ брутнитѣ приходи. Прѣзъ второто десетилѣтие отъ 1904—1913 год. това отношение се изразява между 29.5%—42%. Тия отношения ни показватъ, че прѣзъ второто десетилѣтие особено прѣзъ периода 1904—1908 г. съвсѣмъ неудовлетворително сж били испол-

зувани транспортнитѣ срѣдства на дружеството отъ страна на неговото управление, което не е могло да развие една достатѣчно рентабилна дѣйностъ на параходитѣ. Въпрѣки високия размѣръ на субсидията прѣзъ периода 1904—1908 год., не е могло да се прѣдотврати загубата 169,518 лева, що е прѣтърпѣло дружеството прѣзъ тоя периодъ. Изглежда, че прѣзъ нѣкои години отъ отчетния периодъ дружественитѣ параходи сж се движили не толкова за да прѣнасятъ стоки и пѣтници и да услужватъ външната търговия на страната, а за да произвеждатъ морски мили, а заедно съ това — да увеличаватъ размѣра на субсидията.

Тия факти ни показватъ, че за успѣха на едно параходно прѣдприятие не е достатѣчно само да му се осигури една висока субсидия, а трѣбва, прѣди всичко, да се уреди въ него една прѣдвидливо управление и рационална експлоатация на прѣвознитѣ срѣдства, съ които разполага.

II. Разходи.

По-важнитѣ разходи, които влизатъ като елементи въ костуемитѣ разноси, що е длъженъ да понесе по необходимостъ единъ арматоръ при упражнението на своята транспортна индустрия, могатъ да се групиратъ въ слѣднитѣ категории:

1. *Разходи за управление* (съдържание на централното управление и агенцитѣ).

Както видѣхме по-горѣ, разходитѣ за управлението сж достигнали за цѣлия периодъ сумата 1,784,341.05 лв., или 10.5% отъ общата сума на приходитѣ. По величината си тия приходи заематъ трето мѣсто между всичкитѣ разходи на дружеството. Срѣдно на година се пада 89,217 лева разходъ за управлението.

Въ течение на двадесетгодишния периодъ тия разходи сж се развивали както слѣдва:

Години	Всичко разходи за управлението	На параходъ се пада разх. за управлението
1895	50,557	25,278
1900	50,582	25,191
1905	83,407	20,851
1910	154,260	30,852
1911	146,756	29,351
1912	139,233	27,846
1913	140,123	28,024
1914	247,460	41,343

Прѣзъ отчетния периодъ разходитѣ за управлението сж се увеличили абсолютно и относително. Особено голѣмо е увеличението прѣзъ послѣдното петилѣтие. Така, отъ 50,557 лева прѣзъ 1895 година, тѣ достигатъ 83,407 лева прѣзъ 1905 год., 154,260 лева прѣзъ 1910 г. и 140,123 лева, прѣзъ 1913 год. Прѣзъ текущата година разходитѣ за управлението сж фиксирани, споредъ бюджета на дружеството, на 247,460 лева.

Съпоставени тия разходи спрямо броя на експлоатиранитѣ параходи, излиза, че най-малко се е харчило за управлението прѣзъ периода отъ 1895—1905 година. Отъ 1906 година насамъ се започва едно чувствително увеличение на тия разходи, за да достигнатъ прѣзъ текущата година до такъвъ размѣръ, че на всѣки експлоатиранъ отъ дружеството параходъ да

се паднатъ 41,243 лв. разходи за управлението.

За да се схване по добръ характера на това увеличение намираме за умътно да раздѣлимъ сумитъ на горнитъ разходи на двѣ части: 1) разходи за централно управление и 2) разходи за агенциитъ и куртажъ. Въ резултатъ намираме слѣднитъ цифри:

Години	Разходи за централното управление		Разходи за агенциитъ и куртажъ	
	Общо лв.	на единъ параходъ се пада лв.	Общо лв.	на единъ параходъ се пада лв.
1895	30,743	15,371	19,814	9,907
1900	29,575	14,787	21,006	10,503
1905	39,687	9,921	43,719	10,929
1910	71,705	14,341	82,555	16,555
1911	64,714	12,942	82,041	16,408
1912	71,192	14,238	68,041	13,608
1913	108,631	21,726	31,491	6,298
1914	129,460	21,576	118,000	19,666

Изложенитъ цифри ни изтъкватъ достатъчно ясно бюрократичния характеръ на управлението на Българското търговско параходно дружество. Сумитъ, които сж се харчили прѣзъ нѣкои години за издръжката на централното управление значително надминаватъ ония за агенциитъ и прѣдставителството на дружеството. Независимо отъ това, при едно по подробно изучаване на разходитъ за управлението, ще се види че сж се правили и днесъ се правятъ излишни разходи както по централното управление, тъй и за издръжката нѣкои агенции. Ето защо ние мислимъ, че въ това значително перо на дружественитъ разходи би могло да се направятъ извѣстни разумни економии, които само ще се отразятъ благоприятно върху дружествения балансъ. Заедно съ това явява се още необходимо при разпрѣдѣлянето на разходитъ за агенциитъ и прѣдставителствата на дружеството въ нѣкои чуждестранни пристанища, гдѣто би могло да се развие трафика съ дружественитъ параходи, да се има прѣдъ видъ ангажирането на съзнателни прѣданни и добръ поставени лица за агенти, които съ своята компетентностъ по работата и общественото си положение, да могатъ да развиятъ операциитъ на дружеството и да допринесатъ за увеличението на приходитъ му.

2. Разходи по издръжката на екипажа.

Разходътъ за възнаграждението на екипажа прѣдставлява единъ отъ най-важнитъ разходи въ експлоатацията на параходното прѣдприятие. Освѣнъ мѣсечнитъ заплати, въ него още влизатъ и разносцитъ за продоволствието на екипажа. Общо прѣзъ отчетния периодъ е изразходвана за издръжката на екипажа една сума отъ 2,739,344 лв., или срѣдно за година 136,967 лева. Въ течение на отчетния периодъ разходитъ за екипажа сж се развивали както, слѣдва:

1895	107,675 лева	1908	212,128 лева
1899	85,476 "	1909	182,542 "
1903	119,525 "	1910	208,642 "
1905	143,201 "	1911	207,401 "
1906	181,119 "	1912	203,883 "
1907	201,987 "	1913	193,374 "

Разходитъ за екипажа сж се увеличавали успоредно съ увеличение броя на параходитъ. Така, най-чувствително увеличение е послѣдвало отъ 1903—1906 г., когато се купиха послѣднитъ три параходи. Въ тоя разходъ твърдѣ мъчно могатъ да се направятъ при нормални врѣмена економии, защото броятъ на служащитъ въ параходитъ е точно опрѣдѣленъ. Независимо отъ това тоя разходъ има тенденцията да се увеличава съ увеличението на прослуженитъ години на моряцитъ и съ развоя на транспортната дѣйностъ на параходитъ. По-голѣми съкращения се постигатъ само въ периоди на кризи въ транспортната индустрия, или когато съществуватъ прѣпятствия за редовната навигация, вслѣдствие на военни дѣйствия и пр., при които случаи се явява за необходимо да се оставятъ параходитъ въ бездѣйствие по-продължително врѣме. При такива случаи по-голѣмата частъ отъ нисшия персоналъ се освобождава, както бѣше случая прѣзъ 1912 и 1913 год. и прѣзъ втората половина на настоящата година, когато се уволниха отъ длъжностъ значителна частъ отъ моряцитъ. Така могатъ да се обяснятъ и економии, постигнати въ разхода за екипажа прѣзъ 1912 и 1913 години.

Въобще, въ нисшия персоналъ на параходитъ се забѣлѣзва една несигурностъ и нестабилностъ, дължими на самия характеръ на транспортната индустрия. Почти всичкия нисшъ персоналъ се ангажирва въ параходитъ за едно ограничено врѣме, по-вечето за единъ рейсъ — отиване и връщане, вслѣдствие на което арматорътъ може да уволни персонала винаги, когато нѣма нужда отъ него. Въ интереса, обаче, на самото дѣло у насъ и за създаването на единъ съзнателенъ и привързанъ персоналъ отъ моряци, желателно е да има стабилностъ въ службата на морския персоналъ, като дори въ периоди на застой се задържа на работа, и то по възможностъ съ нормални заплати.

3. Разходи за каменни вжглища и разни материали.

При експлоатацията на параходитъ, тоя разходъ е най-голѣмиятъ, който поглѣща $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ частъ отъ brutнитъ приходи на прѣдприятието. Ето защо, отъ голѣма важностъ е въ него да се постигне възможно най-голѣма економия. Тая економия се постига, като се използва най-благоприятния моментъ за доставката на вжглищата, когато цѣнитъ сж най-низки и навлата нормално високи и, когато се избира и подходящото за цѣлѣта качество на вжглищата и материалитъ. Обаче, управлението на дружеството, за жалостъ, не винаги се е придържало о тия принципи. Затова и разходитъ за тия материали сж расли съ течение на врѣмето въ колосални размѣри, за да достигнатъ прѣзъ цѣлия периодъ на почетната цифра 4,202,875 лева.

Долнитъ цифри ни показватъ, какъ сж се развивали разходитъ за вжглищата и разнитъ материали.

Години	Разходъ	Изплавани мили отъ параходитъ	Разходъ на мила
1895	106.574 лв.	—	— лв.
1899	100.376 "	32.285	3.29 "
1903	153.816 "	35.630	4.32 "
1905	249.912 "	—	— "
1906	329.702 "	109.257	3.01 "
1907	396.811 "	116.966	3.40 "
1908	375.870 "	116.852	3.22 "
1909	316.685 "	105.777	2.93 "
1910	335.918 "	98.600	3.41 "
1911	314.229 "	110.030	2.85 "
1912	365.058 "	104.389	3.50 "
1913	345.097 "	47.949	7.20 "

Срѣдно на година прѣзъ отчетния периодъ се пада 210.143 лева разходъ за тия материали.

Размѣрътъ на тия разходи се намира въ за висимостъ отъ количеството на изразходванитъ вжглища и на тѣхната цѣна. Количеството на изразходванитъ вжглища пѣкъ зависи отъ тѣхното качество, отъ количеството на изплаванитъ мили и на прѣнесения товаръ.

Изложенитъ по-горѣ цифри ни показватъ, че сравнително най-много е изразходвано за вжглища и материали прѣзъ послѣдната 1913 год., когато за една изплавана мила се падатъ 7.20 лв. Тоя високъ разходъ се дължи на високитъ цѣни на вжглищата и материалитъ прѣзъ врѣме на войната. Послѣдната завари д-вото безъ достатъченъ запасъ отъ вжглища, вслѣдствие на което управлението бѣ принудено да купува прѣзъ врѣме на войната вжглища отъ частнитъ търговци на необикновено високи цѣни или да употребява реквизирувани вжглища. Освѣнъ прѣзъ 1913 год., тия разходи сж били сравнително високи и прѣзъ годинитъ: 1903 — 4.32 лв. на изплавана мила; 1907 г. — 3.40 лв. на мила, прѣзъ 1910 — 3.41 лв. на мила и прѣзъ 1912 год. — 3.50 лв. на мила.

Изглежда, че управлението на дружеството твърдѣ малко грижи е полагало за намалението на тия разходи. То не се е стрѣмилло да си набави на врѣме ефтини и доброкачествени вжглища направо отъ Англия, чрѣзъ закупуването на една по-голѣма партида, прѣвозена съ цѣлъ параходъ, и да образува по тоя начинъ единъ постояненъ складъ отъ вжглища въ Варна, отъ дѣто да се снабдяватъ параходитъ съ необходимия имъ горивенъ материалъ, а е била заведена практиката да си взематъ по-голѣмата частъ отъ вжглищата въ чуждитъ пристанища, които посѣщаватъ, и гдѣто цѣната на тия материали, вслѣдствие на излишнитъ посрѣдничества, коштуватъ скжпо. Редъ години общитъ събрания на дружеството сж прѣпорѣчвали на управителнитъ съвѣти да взематъ мѣрки да намалятъ тия разходи, като купятъ направо отъ Англия вжглищата, обаче тѣ все не сж намирали възможностъ да реализиратъ тия економии.

Едва прѣзъ текущата година управлението на дружеството възприе практиката да се образува въ Варна постояненъ складъ отъ вжглища, доставени по търгъ, отъ гдѣто параходитъ се снабдяватъ съ гориво, прѣди да опжтватъ. Желателно е да се избѣгва въ бъдаще практиката, останала отъ миналитъ

години, да се снабдяватъ параходитъ съ вжглища въ Цариградъ или въ друго нѣкое чуждо пристанище, защото купенитъ направо отъ Англия и доставени въ нашитъ пристанища вжглища, вслѣдствие на безмитния вносъ и пр., коштуватъ по-ефтино. Купенитъ въ чуждитъ пристанища вжглища коштуватъ по-скжпо, вслѣдствие на митото, което се плаща тамъ и неблагоприятнитъ условия за товарене и разтоварване, излишното посрѣдничество и пр. Вънъ отъ това, купенитъ вжглища въ чуждитъ пристанища не могатъ да се контролиратъ по качество и количество по единъ ефикасенъ начинъ.

Въ тоя редъ на мисли, ние бихме си позволили да прѣпорѣчаме на управлението на дружеството, освѣнъ постоянния складъ на вжглища, да се образува и другъ такъвъ за разнитъ материали, нуждни за параходитъ, които сжщо да се доставятъ съ търгъ при установени поемни условия, като се избиратъ подходящитъ за това моменти. До колкото ни е извѣстно, такъвъ складъ за материалитъ е сжществувалъ прѣди години и е далъ доста добри резултати съ постигането на значителни економии въ тия разходи.

Както видѣхме по-горѣ, дружеството е изразходвало прѣзъ двадесетъ годишния периодъ една сума отъ 4,202,875 лева за вжглища и разни материали. Ако при повече усилия отъ страна на управлението бѣха се реализирали економии въ тия материали въ размѣръ на 5% отъ цѣлата изразходвана сума — това ни дава едва обща економия отъ 200,000 лева, която сума, капитализирана до днесъ можеше да достигне до 500,000 лева. Значи, при такава економия и активитъ на дружеството можеше да бжде днесъ съ 500,000 лева повече.

4. *Разходи за пристанищни права* (фарови, карантинни и за пилотажъ). Тия разходи по размѣръ заематъ четвърто мѣсто между разходитъ на д-вото прѣзъ двадесетъ годишния периодъ и сж достигнали до обща сума 1,734,639 лева. Тѣ се отнасятъ за заплащането на разнитъ пристанищни такси и права, съ които се обрѣменияватъ параходитъ при посѣщаването на мѣстнитъ и чуждестраннитъ пристанища. Размѣритъ на тия такси сж различни въ разнитъ държави. Въ нѣкои държави, като въ Гърция и Египетъ, тѣ сж доста високи и обрѣменияватъ значително отдѣлнитъ рейси на параходитъ и съставляватъ единъ значителенъ елементъ въ коштуемитъ разходи на дружеството.

Изложенитъ по-долу цифри ни показватъ, какъ сж се увеличавали тия разходи:

1895	70,568 лева	1908	148,554 лева
1898	55,209 "	1909	138,948 "
1903	87,306 "	1910	132,306 "
1905	111,668 "	1911	124,573 "
1906	135,525 "	1912	98,774 "
1907	155,583 "	1913	50,837 "

Размѣрътъ на разходитъ за пристанищнитъ такси се намира въ зависимостъ отъ дѣйността на параходитъ и броя на посѣщаванията на разнитъ чуждестранни пристанища. За забѣлѣзване е факта, че прѣзъ 1895 година, когато дружеството е работило само съ два парахода, които сж пжтували до Цариградъ и

обратно, е изразходвало за пристанищни права 70,568 лева. Причината за тоя голѣмъ разходъ се крие въ обстоятелството, че дружеството е плащало високи такси за фарови и карантинни права по 20 стотинки на тонъ отъ чистия тонажъ, (по 10 ст. на турската главна администрация на фароветъ и още 10 на тонъ на турската санитарна администрация) при посѣщаването всѣко пристанище по крайбрежията отъ дружественитъ параходи.

И аномалията въ тоя разходъ се е състояла въ това, че дружеството е било длъжно да заплаща тая двойна такса и тогасъ, когато параходитъ сж посѣщавали дори и българскитъ пристанища по нашето черноморско крайбрежие. Очевидно, инициаторигъ на дружеството съвсѣмъ не сж очаквали, че още отъ първата година на дѣйността на параходитъ ще заплащатъ такива високи пристанищни права на чужди администрации. Още прѣзъ 1895 година управлението на дружеството е помолило Министерството на външнитъ работи да направи постѣпки прѣдъ турското правителство за намалението на тия такси. Министерството е обѣщало да ходатайствува по тоя въпросъ прѣдъ турското правителство, но какъвъ е билъ резултата отъ това ходатайство, това не се знае. Знае се, че вслѣдствие на едно прѣко споразумѣние между управлението на

дружеството и въпроснитъ турски администрации тия такси сж били намалени съ 20%.

Прѣзъ 1907 година тия разходи достигатъ до максималната сума 155,583 лева. Това увеличение се дължи на по-усиленото движение на параходитъ, които сж пропътували 116,872 морски мили и на разширението на морскитъ линии до Египетъ, гдѣто тия такси сж високи. Намалението пѣкъ на тоя разходъ прѣзъ 1912 год. до 98774 лева и прѣзъ 1913 г. до 50,837 лева се дължи въ голѣма степенъ на бездѣйствията на параходитъ, вслѣдствие на войната.

Въ бѣдаще ние мислимъ, че въ тоя разходъ ще може да се реализиратъ значителни економии, като се проучатъ щателно пристанищнитъ такси и тѣхнитъ размѣри въ разнитъ пристанища въ близкия изтокъ и всички страни, посѣщавани отъ нашитъ параходи, и въ зависимостъ отъ това да се отбѣгватъ ония пристанища, гдѣто тия такси сж високи, а пѣкъ трафикътъ слабъ. Заедно съ това, явява се необходимо, прѣдъ видъ на извънредно нискитъ такси въ нашитъ пристанища, както за мѣстнитъ, тѣй и за чуждестраннитъ параходи, да се сключатъ въ бѣдаще отъ нашето правителство благоприятни за българското параводство конвенции по мореплаването съ чуждитъ държави, базирани върху принципа на дѣйствителния реципрочитетъ.

(Краятъ слѣдва.)

СТОПАНСКИ ОБЗОРЪ.

А. Вътрѣшенъ.

По неизплащането на реквизицията.

Ето вече близо година и половина ни дѣлятъ отъ букурещкия миръ, и въпросътъ за реквизицията у насъ все още не е уреденъ. Като се сравни готовността, съ която българскитъ граждани дадоха и живота си и имота си за нуждитъ на държавата, съ непростимата нехайностъ, съ която се отплаща тази готовностъ, човѣкъ неволно се запита, въ правова страна ли живѣемъ ние и има ли още управление въ тая страна, което да се грижи за интереситъ на нейнитъ граждани?

Извѣстно е, какъ се реквизираше. Достатъчно бѣше да се намѣрятъ у нѣкой търговецъ, индустриалецъ и пр. продукти или стоки, нуждни за воденето на войната, и върху всичко се слагаше рѣжка безъ да се плаща.

Не се питае, да-ли тия продукти или стоки сж купени съ собствени срѣдства, да-ли тѣ не прѣдставляватъ цѣлия капиталъ на търговеца, индустриалеца и пр., или да-ли, най-послѣ, тѣ не сж купени съ чужди капитални за спекула. Общоприетиятъ принципъ въ модернитъ държави, споредъ който материалнитъ тегоби за нуждитъ на държавата трѣбва по-възможностъ да падатъ равномерно върху всички граждани, споредъ имотното имъ състояние, бѣше захвърленъ на страна. И при все това, населението даваше всичко съ готовностъ, защото се знаеше, че споредъ законитъ на страната, всѣки реквизиранъ прѣдметъ „се плаща въ брой или въ държавни лихвоносни бонове.“ По тоя начинъ се реквизираха разни прѣдмети за около двѣста милиона

лева, които, като изключимъ реквизицията на земледѣлското население, паднаха върху плѣщитъ на на търговцитъ, индустриалцитъ и занаятчинитъ, въ чинто складове се намѣриха стоки, подлежащи на реквизицията. Понеже въ закона за реквизицията не е прѣдвидено да се реквизиратъ пари въ наличностъ и цѣнии книжа, най-крупнитъ богаташи — лихвари, банкери, прѣдприемачи и пр., останаха незасегнати отъ реквизицията.

Слѣдъ свършването на войната, очакваше се, че една отъ най-първитъ грижи на правителството ще бѣде и тая да се изплати реквизицията, или, ако това по една или друга причина е невъзможно, да се взематъ мѣрки, щото този товаръ, падналъ тѣй несправедливо върху гърба на една само частъ отъ населението, да се разхвърли пропорционално върху всички.

Но напраздно. Търговцитъ, индустриалцитъ и занаятчинитъ още продължаватъ да изнемогватъ подъ непоносимото брѣме. По-слабитъ вече сж опростенитъ, а останалитъ сж осждени или да стоятъ съ свързани рѣцѣ, прѣстанивили всѣкаква стопанска дѣйностъ, или, ако продължаватъ още да работятъ, то вършатъ това съ послѣдни усилия. Приетиятъ въ тазгодишната извънредна сесия на Народното събрание законъ за изплащане на реквизицията остана само като една затѣгалка — да не кажемъ нѣщо повече — и сигуръ вече е потъналъ въ прахъ и пажина въ финансовото министерство.

Съсипването на една грамадна частъ отъ нашитъ търговци, индустриалци и занаятчини чрѣзъ реквизицията оказва, обаче, извънмѣрно пагубно влияние и върху цѣлия стопански животъ на страната. Една отъ главнитъ причини за днешната голѣма

скжпотия на живота у насъ е, несъмнено, и ненавръжменното изплащане на реквизицията.

Какъ да нѣма скжпотия, когато държавата взе отъ мѣстния пазаръ разни стоки за нуждитъ на войната за около двѣста милиона лева, безъ да повърне стойността на тия стоки на собственицитъ имъ, за да могатъ тѣ да попълнятъ на ново складовѣтъ си? Ако въпроса за реквизицията бѣше уреденъ, общоевропейската война щѣше да ни заваря съ много по-голѣми запаси на стоки, отколкото сега.

Заграбването чрѣзъ реквизицията на капиталитъ на една голѣма частъ отъ търговцитъ, монополизира вънъ отъ това търговията въ ржцѣтъ на ония щастливци търговци, които не бѣха засегнати отъ реквизицията. Това монополизиране, разбира се, отъ своя страна сжщо влияе за посжжване на живота; то се отрази твърдѣ злѣ и върху послѣднитъ търгове за доставки на войската, въ които числото на участващитъ бѣше твърдѣ ограничено.

Не бива да се изпуща изъ прѣдъ видъ, обаче, и онова грамадно влияние, което неуредването на въпроса за реквизицията оказва изобщо върху гражданския духъ на населението. Въмѣсто да подкрѣпи и насърчи чуднитъ ония граждански добродѣтели, които българина въ своята цѣлостъ показва прѣз миналитъ войни, държавната властъ, напротивъ, като че ли се стреми всѣчески да ги задуши, да ги унищожи. Кой не чувствува, кой не вижда, какъ „страхътъ отъ ново реквизиране“ тормози нашата търговия? И не се ли налага въпросътъ, какво би станало, ако държавната властъ бжде принудена утрѣ пакъ да посетне да реквизира?

Добъръ или лошъ, ние имаме вече, както споменахме, единъ законъ за изплащане на реквизицията. Защо не се бърза съ неговото приложение? Оправданието, че нѣма пари, не е оправдание. Да се издадатъ бонове. Или и за това нѣма пари?

Нека се разрѣши, най-послѣ, на Българ. народна банка да издаде нужното количество банкноти, като се освободи отъ задължителното покриване (Deckung). Това не ще бжде голѣмо зло, като се знае, че банкната и въ най-благоприятни врѣмена не обмѣня банкнотитъ си съ ефективъ. Въ всѣки случай трѣбва да се отгърватъ търговцитъ отъ тия реквизиционни квитанции, съ които за нищо не могатъ да си послужатъ. Не бива да се оставя чашата на търпѣние, то да се прѣпълни.

Алекс. Ек.

Изъ рѣшенията на Варн. търг.-инд. камара.

Варненската търговско-индустриална камара приключи засѣданията на своята XXIII редовна сесия на 20 декемвр. т. г. Открита съ подходяща рѣчь отъ прѣдседателя на камарата, г. К. Ранковъ, въ присѣдствието на г-на глав. секретаръ отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда, г. И. Молловъ, който като министерски пратеникъ прояви похваленъ интересъ къмъ работата на камарата и съ обясненията си въ много случаи допринесе за уясняване сложнитъ на разглеждане въпроси, тя се отдаде на интензивенъ трудъ въ продължение на една седмица, изпълни свои дългъ по най-задоволителенъ начинъ и приключи дѣйствиетъ си съ рѣдко единодушие. Взетитъ по-важни рѣшения се свеждатъ къмъ слѣднитъ три резолюции:

I. РЕЗОЛЮЦИЯ.

по реферата „Прѣдстоящитъ търговски договори и тѣхната подготовка.“

1) Да се уреди единъ постояненъ „Свѣтъ по подготовката на търговскитъ договори“, съ приблизително слѣдния съставъ: прѣдставители на Министерството на търговията, промишлеността и труда, М-вото на финанситъ, Главната дирекция на статистиката, търговското отдѣление при Главната дирекция на желѣзницитъ, търговско-индустриалнитъ камари, съответнитъ стопански съюзи и сдружения, двама професори по економическитъ науки отъ университетата и отдѣлни прѣдставители на стопанския животъ и на економическата мисль, за които може да се прѣдполага, че ще бждатъ полезни на работата съ своето съдѣйствие.

2) Този свѣтъ да се събира ежемѣсечно на засѣдания и дѣйността му да се направлява по прѣдварително добръ обмислена програма.

3) Работата на свѣта да се разпрѣдѣля цѣлесобразно между неговитъ членове и да обема най-подробното изучаване условията на нашия народостопански животъ и всестранчивото освѣтляване на въпроситъ, стоящи въ връзка съ търговската ни политика.

4) Главната му задача да се състои въ изработването една автономна митнишка тарифа, която да отговаря на новосъздаденитъ народостопански условия. Тази тарифа да бжде публикувана още въ проектъ и като се изкажатъ всички заинтересувани по нея, да ѝ се даде окончателна форма.

5) Да се произведе анкета между индустриалцитъ и занаятчиитъ въ смисль, каква митна тарифа намиратъ тѣ като най-цѣлесобразна за защита на тѣхната промишленостъ. Тази анкета да се организува подъ ръководството на Министерството на търговията, промишлеността и труда и се извърши отъ търговско-индустриалнитъ камари въ тѣхнитъ райони.

II. РЕЗОЛЮЦИЯ

по реферата „Положението на занаятитъ и какъ да се подпомогнатъ тѣ.“

I. Да се измѣни закона за организиране и подпомагане занаятитъ въ смисль:

1) Да се изхвърлятъ майсторскитъ изпити. Снабдяването съ майсторско свидѣтелство, което остава задължително, да става възъ основа на калфенскитъ книжки, чрѣзъ които ще се удостовѣрява, че заинтересуваниятъ е работилъ занаята въ течение на прѣдвиденитъ въ закона години. Ония, които не могатъ да прѣдставятъ редовни калфенски книжки да бждатъ подлагани на изпитъ за снабдяване съ майсторско свидѣтелство.

2) Да се въведатъ изпити за чирацитъ, когато ще прѣминаватъ въ званието „калфа“. Тѣзи изпити, както и ония, за които се говори въ точка първа, да се произвеждатъ при учебнитъ работилници, занаятчийскитъ училища или допълнителнитъ курсове по занаятчийското учение и веднажъ въ годината.

3) За подготовката на чирацитъ по учебнитъ работилници и занаятчийскитъ училища, да се обсъди въпроса за уредба на постоянни допълнителни курсове при сегашнитъ прогимназии. Това би дало възможностъ да се използва сегашния прѣподавателски персоналъ на прогимназитъ за общо-

образователните прѣдмети, каквито непрѣмнно ще има, а за специалните прѣдмети ще се назначатъ специалисти учители.

4) Изпититѣ да не бждатъ само теоритични, но и практически.

5) Калфенскитѣ книжки да бждатъ задължителни, въ смисълъ да се глобява онзи господарь, който приема и държи работници, неснабдени съ книжки.

II. Сщото министерство да отпуска по-голѣми суми за допълнителното занаятчийско образование. Разпрѣдѣлението на отпусканитѣ суми по райони да става въз основа на рапорти отъ камаритѣ и слѣдъ колективно обсъждане отъ тѣхни прѣдставители, заедно съ министерството.

III. Да упражни своя авторитетъ прѣдъ Министерството на вжтрѣшнитѣ дѣла, за да се прѣпоръча на окръжнитѣ и общинскитѣ съвѣти да отпускатъ по-голѣми суми за професионалното учение.

IV. Да нареди да се отпечатватъ на врѣме годишнитѣ отчети, които централното занаятчийско бюро по закона е задължено да издава.

III. РЕЗОЛЮЦИЯ

по реферата „Стопанскиятъ животъ и войната.“

По мораториума.

1. Да се прѣдвиди частично изплащане на задълженията, попадащи подъ мораториума, като само въ случай на обща мобилизация мораториума стане общъ.

2. Лихвата за чуждестраннитѣ задължения да бжде опрѣдѣлена въ размѣръ 6%.

По закона за максималнитѣ цѣни.

1. Опрѣдѣлянето на максималнитѣ цѣни да стане отъ комисии, въ съставъ по еднакво число равноправни прѣдставители на търговско-индустриалнитѣ камари и общински съвѣти.

2. Такива комисии да бждатъ съставени само въ градоветѣ, които сж сѣдалища на търговско-индустриални камари.

3. Тия комисии да опрѣдѣлятъ максималнитѣ цѣни само на съотвѣтнитѣ вносни пунктове, или за градоветѣ, въ които засѣдаватъ.

4. Останалитѣ общини да взематъ за основа така опрѣдѣленитѣ цѣни, като прибавятъ къмъ тѣхъ транспортнитѣ разности.

5. Прилагането на закона да бжде прѣдоставено на общинитѣ, като тѣхната дѣятелностъ бжде гарантирана отъ административната властъ.

6. Наказателнитѣ мѣрки да бждатъ усилены, като глобата се увеличи до 1000 лева и постановленията за глобяване станатъ веднага безапелационно изпълними.

7. Измѣнението на закона, което правителството възнамѣржава да прокара, да бждатъ прѣдварително прѣгледани отъ една комисия, въ която да влизатъ и прѣдставители на търг.-индустриалнитѣ камари.

По забраната на износа.

Прѣпоръчва се на правителството да погледне на въпроса за износа на кашкавалъ, сирене и бобъ народостопански и, ако политическото положение на страната позволява, да разрѣши този износъ.

Б. Външенъ.

Военнитѣ заеми на европейскитѣ държави слѣдъ започванетоъ всесвѣтската война.

Войната поглѣща огромни жертви не само въ многобройни човѣшки живота, но и цѣлото материално благосъстояние на държавитѣ, на отдѣлнитѣ граждани, достигнато съ дългогодишни усилия и трудове, се съсипва въ едно много кжсо врѣме. Ето вече четири мѣсеци, откакъ ужасната всеобща война продължава и всѣки день отиватъ стотици милиони. Воюващитѣ държави, както и много неутрални страни, търсятъ подъ камъкъ и дърво срѣдства, за да се взаимно унищожаватъ, или за да се пазятъ. Емисионнитѣ банки не прѣставатъ да авансиратъ огромни суми на своитѣ правителства. Правото за емитиране на банкноти се много често разширява и почти всички страни живѣятъ подъ режима на форсиранъ курсъ. Отъ една страна, усилената въ тежкитѣ врѣмена тезоризация, а отъ друга, прѣкомѣрно усиленитѣ нужди на държавата прѣтрупватъ циркулацията съ книжни пари. И при тѣзи трудни финансови условия и при пълния стопански, търговски и индустриаленъ застой въ цѣла Европа, правителствата не прѣставатъ да се обръщатъ къмъ спестяванията на своитѣ граждани. Било въ форма на дълготрайни заеми, било чрѣзъ съкровищни бонове, европейскитѣ държави натрупаха милиарди нови дългове, които още не взиматъ край, а заедно съ старитѣ огромни задължения, изсмукватъ и послѣднитѣ сокове на работоспособнитѣ си граждани.

До сега държавитѣ сж изтеглили около 27 милиарда лева отъ своитѣ спестители, и никога не е бивалъ стоварванъ на гражданитѣ толкова колосаленъ товаръ отъ обществени дългове.

На първо мѣсто въ реда на военнитѣ заеми иде богатата Англия, която е емитирала заеми за 440 милиона лири стерлинги, или 11 милиарда лева, а именно: 7 емисии съкровищни бонове съ срокъ 6 и 12 мѣсеци, възлизаци на 90 милиона лири стерлинги и $3\frac{1}{2}\%$ воененъ заемъ (war loan) на сума 350 милиона лири стерлинги. — Нека забѣлжимъ, че съкровищнитѣ бонове постепенно ще бждатъ изплащани съ произведеннето на военния заемъ, емитиранъ на 4 ноемврий т. г.; тѣй че, ако не се направи други новъ заемъ, въ края на една година английското правителство ще натовари страната съ воененъ заемъ отъ 350 милиона стерлинги, или 7 милиарда и 750 милиона лева. Успѣхътъ и на едната и другата емисия е билъ грамаденъ; тѣй напримѣръ първата емитирана частъ отъ съкровищнитѣ бонове, на сума 15 милиона стерлинги била, покрита съ 43 милиона, т. е. почти три пѣти.

На първо мѣсто по голѣмината на послѣднитѣ военни заеми стои Германия. Въ срѣдата на миналия мѣсець септемврий германското правителство си достави нови фин. срѣдства съ 5 процентови съкровищни бонове на сума единъ милиардъ марки. Все около това врѣме биде емитиранъ по 5 процентовъ лихвоносенъ заемъ на неогранична за сега сума, която, обаче, не бива да надмине отпуснатия отъ райхстага кредитъ на войната отъ 5 милиарда марки. И тѣй, Германия е направила воененъ заемъ 6 милиарда марки, или около 7 и половина милиарда лева. Къмъ тая сума, като прибавимъ и заема на Прусия прѣзъ октомврий съ съкровищни бонове за 1500 милиона марки, добиваме огромната сума близо

9 и половина милиарда лева. Нека забѣлѣжимъ, че износната лихва (5%) и печалбата отъ емисията (97.5 % и 97.3 %) сж дали много хубавъ успѣхъ по тѣзи патриотически заеми; тѣй напр. съкровищнитѣ германски бонове сж били покрити почти 1 1/2 пѣти. Русия пласира най-напрѣдъ въ Лондонъ съкровищни бонове на сума 12 милиона лири стерлинги, т. е. 300 милиона лева. Въ септемврий бидоха емитирани вътрѣшни 4 % съкровищни бонове за 300 милиона рубли, които бидоха послѣдвани съ единъ по-голѣмъ вътрѣшенъ 5 % заемъ отъ 500 милиона рубли, пласиранъ съ 94 емисия и покритъ нѣколко пѣти. Изцѣло руското правителство е направило заемъ отъ около 2 и половина милиарда лева, — слѣдователно Русия стои далечъ задъ своята съюзница, както и задъ своята противница Германия.

Правителството на френската република си представлява парични срѣдства за войната чрѣзъ особини „бонове за държавната отбрана“, носящи 5 проценти лихва съ срокове 3, 6 и 12 мѣсеца. Издаването на тѣзи бонове, съ които се осигуряватъ извѣстни привилегии на притежателитѣ имъ въ бѣдащитѣ консолидирани държавни заеми, се започна въ септемврий и тѣхната окончателна сума е неограничена и въ зависимостъ отъ държавнитѣ нужди. До къмъ срѣдата на м. ноемврий пуснати сж били въ обращение бонове за 700 мил. франка. За да изплати бързи военни поръчки, Франция пласира прѣзъ октомврий въ Лондонъ съкровищни бонове на сума 50 милиона франка. Освѣнъ това, издадени сж били въ Ню-Йоркъ прѣзъ октомврий съкровищни бонове на сума 5 милиона долара. И така, до срѣдата на м. ноемврий френската република си е заела, сравнително съ другитѣ велики сили, много малка сума — 775 милиона лева, която сега вече сигурно е достигнала милиардъ, понеже правителството е взело всички мѣрки за бързото пласиране на своитѣ вътрѣшни „*Bons de la Défense Nationale*“.

Петата отъ воюващитѣ днесъ велики сили, Австро-Унгария, издаде прѣзъ мѣсецъ ноемврий специални австрийски съкровищни 5% бонове за воененъ заемъ, съ емисия 97.5 на неограничена сума, която, къмъ края на сѣция мѣсецъ, е достигнала вече единъ милиардъ и 200 милиона корони. Унгарското пъкъ правителство направи заемъ чрѣзъ 6 процента унгарска рента съ сѣщата емисия 97.5 на сума 1 милиардъ корони. Така щото, дунавската монархия е заела вече за своитѣ военни нужди огромната сума два милиарда и 310 милиона лева, съ която е заминала Франция почти три пѣти.

Неутралната малка и цвѣтуща, днесъ съсипана, Белгия не е вече въ състояние сама да си направи ни външенъ, ни вътрѣшенъ заемъ; затова, още прѣзъ мѣсецъ августъ френското и английското правителства ѝ направиха по наполовина суми авансъ отъ своитѣ държавни съкровища на сума 250 милиона франка. На 27 октомврий н. с. Франция опусна на белгийското правителство единъ новъ авансъ отъ 250 милиона франка, тѣй че Белгия е задължена сега вече съ новъ държавенъ дългъ отъ половинъ милиардъ л.

Нашата съсѣдка и съюзница на Франция, Сърбия, получи сѣщо тѣй за своитѣ военни нужди единъ авансъ отъ френското държавно съкровище на сума 90 милиона франка.

Вѣчниятъ просекъ на Балканитѣ, кралъ Никита, за да участвува въ общата велика война, е получилъ чрѣзъ своята Черногорска банка единъ авансъ, или

едно безвъзмездно подаение отъ френската република отъ 500 хиляди франка.

Всички тѣзи три аванси отъ 340 1/2 милиона франка Франция е дала съ декретъ отъ 27 октомврий н. с. тая година.

Неутралнитѣ държави не оставатъ по-назадъ въ създаване на нови държавни дългове.

На първо мѣсто иде Холандия, която, като вижда участъта на съсѣдката си Белгия, е наредила специаленъ заемъ за мобилизация, който още не е емитиранъ. Прѣдвидената сума е 275 милиона холандски флорина, т. е. около 573 милиона лева.

Гърция е направила банкнотенъ заемъ отъ 65 милиона драхми, а пъкъ френското правителство ѝ авансира прѣзъ миналия мѣсецъ сумата 20 милиона драхми, т. е. всичко 85 милиона новъ дългъ си е натоварила нашата лакома нова съсѣдка.

Швейцария, която особено грижливо пази своята неутрална земя, направи въ края на августъ единъ първи заемъ за мобилизация отъ 30 милиона франка и въ началото на ноемврий единъ втори по-голѣмъ мобилизационенъ заемъ отъ 50 милиона франка. И двата заема сж съ 5%. Първиятъ заемъ е съ емисия 89, а вториятъ — сто за сто. Голѣмото патриотическо съзнание на швейцарскитѣ граждани се вижда отъ особено успѣшното покриване и на двата заема, особено вториятъ заемъ, направенъ, когато паниката при първия бѣ минала. За първиятъ заемъ сж подписани почти 42 милиона франка (41800 хиляди) срѣщу исканитѣ 30 милиона, а вториятъ е покритъ повече отъ три пѣти (точно 179 милиона фр.) и то отъ около 28 хиляди подписчици. Свободнитѣ швейцарски граждани не жалятъ никакви жертви прѣдъ дълга да защитятъ своята свобода и независимостъ.

И тритѣ сродни сѣверни неутрални държави сж направили заеми, за да посрѣщатъ разходитѣ по запазване своя неутралитетъ прѣдъ огъня, пламналъ въ Европа.

Норвегия си е доставила срѣдства, за да изплати своя хвърчащъ дългъ и за другитѣ си бързи нужди чрѣзъ двѣ емисии въ августъ и ноемврий на съкровищни бонове отъ по 11 милиона корони, или всичко 22 милиона корони, т. е. 31 милиона лева.

Швеция е емитирала прѣзъ миналия септемврий единъ 5% вътрѣшенъ заемъ отъ 30 милиона корони, или около 42 милиона лева, покритъ единъ и половина пѣти.

Дания издаде 5% съкровищни бонове за 5 милиона корони — единъ вътрѣшенъ 4% заемъ на сума 60 милиона корони, или не по-малко отъ 83 милиона лева.

Цѣлиятъ новъ товаръ на повечето народи въ Европа, така на бързо стоваренъ, както никога до сега, отъ съотвѣтнитѣ правителства, съставлява повече отъ 27 милиарда лева, отъ които около 6 милиарда въ съкровищни бонове. Но не ще мине много врѣме и тѣзи милиарди ще се изчерпятъ и правителствата ще поискатъ да смъкнатъ отъ гърба на своитѣ подданици нови кожи, и така ще се продължава, до като всички се омаломощятъ, защото съмнително е, да-ли слѣдъ такова бързо изтощение Европа ще има още достатъчно економически сили да понесе още нови, такива огромни товари.

За да посрѣщнатъ огромнитѣ военни разходи, за да не понесатъ разходитѣ по службата на тѣзи колосални заеми, за да си спомогнатъ и срѣщу невъобразимитѣ опустошения на войната, правителствата сж принудени още отъ сега да стоварватъ нови данъци, или пъкъ да увеличаватъ събиранитѣ до сега.

Наистина, почти всички тѣзи военни и патриотически заеми сѣ имали много голѣмъ, дори нѣкъдѣ небивалъ досега успѣхъ, но перспективитѣ за бъдещето врѣме ще понамали значително проявения до сега ентузиазмъ. Английскитѣ финансовѣ министъръ, въ своето финансово изложение прѣдъ парламента, е заявилъ, че за разходитѣ на Англия за войната прѣзъ първата година ще трѣбватъ 450 милиона лири стерлинги, или 11 милиарда и 250 милиона лева, почти 1 милиардъ за мѣсецъ. За да се посрѣщне дефицитътъ въ английския бюджетъ отъ 339 милиона и 571 хиляди лири, т. е. 8 милиарда и 557 милиона лева, министърътъ прѣдложилъ:

1. Да се удвои данѣка върху прихода, като за сегашната бюджетна година се събере само третината отъ новия данѣкъ.

2. Да се увеличи таксата върху бирата.

3. Да се събере една добавачна такса върху чая.

Първиятъ дългъ ще засѣга имотнитѣ граждани на Велико-Британия, обаче вторитѣ два ще легнатъ върху общата консумираща маса на страната. Нека забѣлжимъ, че разходния бюджетъ на Англия възлиза за тая година на 13 и половина милиарда лева, заедно съ разходитѣ по войната. Сѣщо така и руското правителство прѣдприема редъ увеличения или нови данѣци, отъ които то смѣта да получи за 1915 година около 800 милиона рубли повече, или повече отъ 2 милиарда лева, съ които да покрие недостига въ бюджета за тая година. Нека забѣлжимъ, че главнитѣ пера въ това увеличение се очакватъ отъ увеличение на транспортнитѣ такси, което ще засѣгне косвено всички консоматори.

Такива мѣрки не ще закѣснѣятъ да взематъ и всички други правителства, за да се опитатъ да посрѣщнатъ ненаситнитѣ нужди на Марса.

При такива огромни и бързи обръщения къмъ публичнитѣ и частнитѣ спестявания, едва ли ще остане редъ на другитѣ държави да използватъ своя кредитъ въ държавитѣ, дѣто доскоро правѣха свонитѣ заеми.

Д-ръ С. Ганевъ.

Финансовото положение на воюващитѣ държави. *)

Финансовата боева подготовка на една страна зависи отъ нейното общо економическо състояние, отъ нейнитѣ финансии и, най-сетнѣ, отъ типа на нейното стопанство. Земледѣлческа страна, като Русия, или индустриално-земледѣлческа, като Франция, които могатъ сами да посрѣщатъ своитѣ главни потребности, се намѣрватъ въ прѣимущество прѣдъ Германия, или Англия, които, като прѣдимно индустриални страни, трѣбва да внасятъ храни и сурови материали. Независимо отъ това, границитѣ на Русия сѣ открити на изтокъ и сѣверъ, а до скоро бѣха открити и на югъ. Англия, поради господството ѝ на море, може да си доставя нужнитѣ провизии и да поддържа своята индустрия съ сурови материали, както и да изнася фрабрикати. Въ най-лошо положение въ това отношение е Германия, чиято индустрия и търговия още въ началото на войната бѣха обрѣчени на застой съ всичитѣ му послѣдствия на една голѣма економическа криза.

Обаче, тукъ ни интересува главно финансовото състояние и банковия ликвидитетъ на отдѣлнитѣ воюващи страни, който и ще разгледаме поотдѣлно.

Да почнемъ съ Австрия. Още когато нейнитѣ банкери бѣха свикани на съвѣщание по новия ултиматумъ, прѣдставенъ на Сърбия, се видѣ, въпрѣки успокоителнитѣ увѣрения, че Австро-Унгария е най-малко готова економически и финансово за една голѣма война, наредъ съ паниката на виенската борса и нейното закриване, най-рано въ Австрия се почна изтеглянето на влоговетѣ отъ спестовнитѣ банки и каси. Тукъ най-вече и най-рано се дигнаха цѣнитѣ на хранит. продукти и най-силно поевтиняха металическитѣ издѣлия. Още балканската война разклати австрийскитѣ финансии; тя сѣщо ускори настѣпалата депресия, понеже само мобилизацията тогава струваше около 700 милиона фр. Паричниятъ пазаръ на А.-У. напослѣдъкъ бѣше силно стѣсненъ: поради туй държавнитѣ и общински заеми въ 1912-13 год. трѣбваше да се пласиратъ задъ граница и то на твърдѣ нескгодни условия. Така, въ края 1912 год. 4½% съкровищни бонове бѣха пласирани въ С. Америка и Германия съ реални 7%. Рентата отъ 1913 год. наполовина се покри отъ Германия. „Handels Museum“ смѣта, че отъ 1.3 милиарда корони книжни цѣнности, прѣдставени на пазара въ 1913 год. отъ страна на разнитѣ публични и колективни прѣдприятия, около 500 — 600 милиона корони се продадоха задъ граница, вслѣдствие слабостта на вътрѣшния пазаръ.

Едно отъ срѣдствата за придобиване на пари при обявяване на войната, на всѣкъдѣ бѣше издаването на краткосрочни задължения на държавнитѣ ковчежничества, но понеже висящиятъ дългъ на А.-Унгария до прѣди войната бѣше около 1,200 милиона fr., то допустимата граница за подобно увеличаване на срѣдствата бѣше достигната.

По задължението на Австрия, откупуването на частнитѣ желѣзници, по издържане на армията и флотата за послѣднитѣ години, сѣ силно порастнали. Само въ 1913 год. бѣха отпущнати държавни и общински заеми за 665 милиона корони. А между това, А.-У. постави на кракъ два милиона армия и сама за първитѣ два мѣсеца на войната се нуждаеше отъ 2 милиарда корони. При това, тя нѣма и никакви резерви. А какви сѣ надеждитѣ на емисионната банка? За послѣднитѣ години тукъ количеството на книжнитѣ пари въ циркулация порастна, а отношението на наличността на касата къмъ ежедневнитѣ задължения е паднало. Всичко това караше германскитѣ економисти още миналата година да признаватъ, че бойната финансова готовност на Австрия е още твърдѣ слаба. Тѣй че, не е чудно, ако Австрия почувствува парични мѣжнотии още въ началото на войната и че и въ туй отношение тя разчиташе на Германия и на нейния париченъ пазаръ.

Но напрегнатостта на германския пазаръ за послѣднитѣ години е извѣстна, въпрѣки това, че миналогодишната търговско-индустриална депресия освободи частъ отъ ангажируемитѣ капитални. До юлий Германия е издала за 3 милиарда марки книжа (срѣщу 1½ милиарда за сѣщото врѣме въ 1913 г.), при което държавни и общински заеми за 958 мил. марки и чужди за 353 мил. м. Това указва на значителния капацитетъ на пазара. Но факта, че твърдоцѣнитѣ книжа прѣди войната, въпрѣки низкия частенъ процентъ, стояха по-долу отъ критическата 1907 год., показва, че слѣдъ горнитѣ заеми положението нѣма да е тѣй добро. Банкитѣ останаха съ голѣми портфели отъ чужди цѣнности. Слѣдъ обявяването на войната, тѣ се опитаха да изхвърлятъ на пазара рускитѣ цѣнности и рускитѣ банковѣ акции,

*) Продължение отъ кн. 5—6.

отъ които иматъ много, обаче, не сполучиха, понеже рускитѣ банки се отказаха даже отъ купуването на понижени цѣнности. Германскитѣ банки даже не успѣха да си ликвидиратъ земанията отъ рускитѣ.

Отъ друга страна, Германия се нуждае отъ грамадни срѣдства за водене войната и нейния резервенъ фондъ отъ 200 милиона марки е нищоженъ за това. Нейниятъ текущъ дългъ, макаръ и развърленъ върху нѣколко години, възлиза на повече отъ 2 милиарда марки, тъй че, кредитнитѣ и учрѣждения вече сж прѣтоварени съ голѣми портфейли отъ тѣзи книжа. Освѣнъ това, ежегоднитѣ бюджетни дефицити за послѣдно врѣме докараха държавния дългъ до 25 милиарда марки. Въпрѣки това, въ началото на войната се внася законопроектъ, който дава права на канцлера да намѣри чрѣзъ кредитни операции 5 милиарда марки за бързи извънредни нужди; заедно съ това, правителството иска разрѣшение за врѣменно попълване на главната имперска каса чрѣзъ издаване на мѣнителници. Като покупатели на тоя грандиозенъ заемъ, ще се явятъ главно пакъ вжтрѣшнитѣ банки и понеже, както видѣхме, тѣ нѣматъ срѣдства, това ще ги накара да прибѣгнатъ къмъ срѣдствата на имперската банка, която пъкъ, за да облекчи операцията, ще бжде принудена да навѣднѣ страната съ банкноти.

Но германскитѣ економисти се надѣваха на нови данъци. И дѣйствително, имущественото положение на Германия е доста високо: повече отъ 6000 frs. на жителъ. Цѣлиятъ годишенъ доходъ на страната е 30 милиарда марки, а годишния растъ на народното богатство е $3\frac{1}{4}$ милиарда марки! Обаче, това сж числа за нормална година. Вънъ отъ това, прѣзъ юлий 1913 год. правителството обложи имущитѣ класи съ едноврѣмененъ воененъ данѣкъ отъ $1\frac{1}{2}$ милиарда марки, който далечъ не оправда очакванитѣ надежди. Оставатъ старитѣ срѣдства: реквизицията и прѣобръщането на войната въ настѣпателна, което и Германия стори, като употреби максимумъ на своитѣ напръжения. Отъ сега нататѣкъ остава да се види, да не би това двустро орѣжие да бжде използвано срѣщу Германия.

Въ много по-добро положение се намѣрватъ Франция и Англия. Имущественото положение на Англия е около 10,000 фр., а на Франция около 6500 фр. на жителъ. Данѣцитѣ въ Англия сж низки и лесно могатъ да се увеличатъ, както бѣше прѣзъ бургската война. Наредъ съ това, на нейния пазаръ може лесно да се пласира единъ вжтрѣшенъ заемъ, прѣдъ видъ нейниятъ сравнително малѣкъ държавенъ дългъ и прѣдъ видъ това, че тя прѣзъ послѣднитѣ години е поглѣщала външни книжа за почти 5 милиарда фр. годишно.

Що се касае до Франция, тя, както е извѣстно, е всемирненъ банкирѣнъ. Увеличението на косвенитѣ данъци у нея е невъзможно: обаче, единъ голѣмъ вжтрѣшенъ заемъ лесно може да се пласира, понеже прѣзъ послѣднитѣ години тя е поглѣщала ежегодно по $3\frac{1}{2}$ милиарда фр. външни цѣнни книжа. Нейниятъ държавенъ дългъ е около 30 милиарда фр., а летящия около $1\frac{1}{4}$ милиарда, обаче, нейнитѣ заеми сж пласирани добрѣ и банкитѣ и сж ликвидни. Независимо отъ това, и двѣтъ страни могатъ да разчитатъ на заемъ отъ С. Америка. При подобни благоприятни условия, Англия и Германия могатъ да съдѣйствуватъ съ парични срѣдства на Белгия, Сърбия и на другитѣ си евентуални съюзници.

* * *

Да се обърнемъ сега къмъ Русия.

Нѣма нужда да се скрива, че войната завари руския париченъ пазаръ въ тежко състояние. Отъ февруарий н. г. Русия прѣкара борсова криза, която раздруса нейния париченъ пазаръ. Наистина, широката публика отчасти се оттегли отъ борсата още въ 1913 год., поради което ударѣтъ се понесе главно отъ професионалнитѣ спекуланти и отъ кредитнитѣ учрѣждения, които бѣха сконцентрирали грамадни портфейли отъ цѣнни книжа. Обаче, това свърза срѣдствата на рускитѣ банки и намали тѣхния ликвидитетъ.

Наредъ съ горното, Русия отъ нѣколко години има пасивенъ балансъ на смѣткитѣ, поради пасивния си търговски балансъ. Това се особно забѣлѣзва тая година, въпрѣки увеличението износъ прѣди войната. Така, прѣзъ първото полугодие на 1914 г. вносътъ достигна 710 милиона рубли, а износътъ 678 мил. р. Това увеличи търсенето на чужда валута и нуждата да се държи въ странство голѣмия париченъ запасъ. На 1 януарий 1914 год. Русия държеше въ странство 764 милиона рубли злато. Нуждата отъ чужда валута порастна още отъ това, че отъ странство се закараха на руския пазаръ отъ февруарий до юний — врѣмето на борсовата криза — много цѣнни книжа. А слѣдъ мобилизацията, чуждитѣ банки, и особно германскитѣ, закриха руския кредитъ и поискаха ликвидирание на смѣткитѣ. А при липсата на чужди девизи, това се отрази силно на руския камбиаленъ курсъ. Заедно съ това търсенията на чуждитѣ кореспонденти къмъ рускитѣ банки намалиха тѣхния ликвидитетъ и търсенето имъ къмъ руската държавна банка. Това накара руското министерство на финанситѣ да помогне съ горния задграниченъ златенъ запасъ, около 25% отъ който до обявяването на войната се държеше въ Германия, а сетнѣ тая частъ се прѣнесе въ Англия, Франция и отъ части въ Русия.

Обаче, влоговетѣ се изтеглятъ отъ рускитѣ банки въ незначителенъ размѣръ, сравнително съ странство, и това става главно въ тѣзи отдѣления, които се намѣрватъ близо до границата. На изтокъ и въ центъра на Русия се забѣлѣзва само повишено теглене на текущитѣ смѣтки, което се обяснява съ съкращаване на кредита и съ нуждата отъ оборотни срѣдства. Само въ кооперативнитѣ банки и особно въ онѣзи, които пострадаха отъ борсовитѣ манипулации, се забѣлѣзва тревожно настроение поради изтегляне на влоговетѣ и на мораториума. Това накара нѣкои отъ тѣхъ да ограничатъ изплащането на влоговетѣ до 10%. Изобщо взето, обаче, рускитѣ кредитни учрѣждения стоятъ много по-добрѣ отъ онѣзи въ Германия и Австрия, гдѣто вече фалираха нѣкои банки. Даже рускитѣ спестовни каси сж слабо засегнати: отъ 1.7 милиарда рубли прѣзъ първитѣ 10 дена слѣдъ обявяването на войната сж изтеглени около 20 милиона рубли.

Разбира се, че мобилизацията понижи курса на твърдо-цѣннитѣ и на дивиденднитѣ книжа. За спрание на паниката трѣбаше да се затворятъ всички борси; въпрѣки това, курсътъ на държавната рента не падна подъ 82. Банкитѣ прѣкратиха редъ операции и съкратиха своя кредитъ, което се отрази на индустрията и търговията. Всички операции по износа се прѣкратиха.

Естествено е, че въ такива моменти, банкитѣ, останали съ слаба наличностъ и поставени въ невъзможностъ да мобилизиратъ своитѣ срѣдства, за да

отговорятъ на тѣхнитѣ търсения, сж принудени да налѣгатъ на държавната банка. А тая отъ година на година става банка на банкитѣ, което се вижда отъ това, че прѣзъ 1913 г. отъ 6·2 милиарда рубли, издадени отъ държавната банка, 4·5 милиарда сж кредитирани на частнитѣ банки. И въ мобилизационната паника, държавната банка помогна на частнитѣ банки и кредитни дружества, като имъ отпуста суми срѣщу полици и процентни книжа, особно въ провинцията, дѣто се изтеглиха повече влогове.

Недостатѣцитѣ на руската държавна банка, като емисионно учрѣждение, се почувствуваха тозъ часъ слѣдъ мобилизацията. Въ руската економическа литература не веднѣжъ е указвана на слабитѣ страни на тая банка и на нуждата да се постави на почвата на истинска емисионна банка, съ което би се избѣгнала сегашната ѣ тѣсна връзка съ държавното ковчежничество.

За голѣмъ позитивъ на руската финансова бойна подготовка се счита свободната наличностъ на ковчежничеството отъ 500 милиона рубли, които се намѣрватъ на текуща смѣтка въ държавната банка. Явно е, че тѣхното изтегляне ще съкрати срѣдствата на банката за активни операции въ най-остритѣ моменти на народното стопанство. А между това руското емисионно право е само 300 мил. рубли, въ туй врѣме, когато на 16 юлий н. г. имаше въ циркуляция 1633, а на 1 августъ 2.324 мил. кредитни рубли! Вслѣдствие на това, емисионното право се увеличи до 1½ милиарда рубли, което е повече отъ нормата на германската и австрийска народни банки. Независимо отъ това, трѣба да се има прѣдъ видъ, че издаването на кредитнитѣ пари върху златния фондъ не е опасно, ако то става рационално, понеже въ послѣдния инстанция задъ емисионната банка стои нацията съ своя кредитъ.

Заедно съ увеличението на емисионното право, въ Русия се спрѣ разѣмняването на кредитнитѣ рубли, т. е. въведе се принудителния курсъ. Авторитетнитѣ финансиста, като Kiesser, Storer, Schwarz и др., които сж се занимавали съ задачата на емисионната банка въ врѣме на война, допускатъ, че за опазване на златния запасъ, който е нуженъ за възстановяване на нормалната парична циркуляция слѣдъ войната и за крайнитѣ държавни нужди, трѣба да се прѣкрати разѣмната тозъ часъ слѣдъ обявяването на мобилизацията. Опитътъ на Франция показва, че подобна мѣрка при обмисленето ѣ полагане се явява като най-дѣйствителна и тя не се постѣсни да обяви принудителния курсъ. Въ противоположность на това, други теоритици, като Biermer, Siegmer твърдятъ, че къмъ принудителния курсъ трѣба да се прибѣгва въ крайна нужда, когато има дѣйствителна опасностъ за златната резерва. А за спиране отлива на златото, тѣ прѣпорѣчватъ на държавнитѣ учрѣждения, желѣзницитѣ и на националната банка да плащатъ съ кредитни пари; съвѣтватъ сжщо издаването на билети отъ дребна цѣнностъ, съ което да се изтегли златото отъ циркуляцията, а разѣмната на златото да се прѣдостави само на главната каса и то съ разни ограничения. Това е още повече възможно, че при мобилизацията вънкашната търговия спира, което задържа отлива на златото.

Разбира се, въ случая, най-рационалната е смѣсената система, както бѣше при японската война, обаче, тогава емисионното право възлизаше на 624 мил. рубли, а свободната наличностъ на 381 мил. рубли и можаха да ставатъ заеми. При сегашното поло-

жение, не остава друго, освѣтъ да се издаватъ книжни пари само за снабдяване стопанството съ циркуляционно срѣдство, а не и за военни нужди.

При невъзможността на първо врѣме на държавенъ заемъ, на държавната банка е разрѣшено да шконтира свидѣтелствата на ковчежничеството. Това, разбира се, влошава циркуляцията, понеже има голѣма разлика между издаването на билети срѣщу държавни задължения и срѣщу златна наличностъ, поличенъ портфейлъ, или цѣнни книжа. Прѣскачането нужната граница може да докара силни стопански стресения. Поради това, налага се, щото шконтиранитѣ отъ държавната банка съкровищни бонове да се погасятъ възможно по-скоро, за да се съкрати срока на издаденитѣ за тая цѣль кредитни билети.

Между срѣдствата, съ които Русия смѣта да води войната, на първо мѣсто стои свободната наличностъ отъ 500 милиона рубли. Освѣтъ това, М-то на финанситѣ има намѣрение да направи бюджетни економии за около 300 милиона рубли; прѣзъ японската война то економиса 138 мил. рубли. Увеличението данѣка на тютюна и на спиртнитѣ напитки ще даде около 200 мил. рубли. Обаче, въбраната на ракиитѣ прѣзъ войната, намалението на митата и съкратяване дохода отъ желѣзопѣтното съобщение и пр., ще даде дефицитъ около 640 милиона рубли. Като спаднемъ отъ тая сума горнитѣ економии отъ 300 м. рубли, ще имаме бюджетни дефицити за около 340 мил. рубли, които трѣбва да се покрятъ съ нови данѣци, понеже за външенъ и даже за вътрѣшенъ заемъ на първо врѣме мѣчно може да се мисли. По-сетнѣ, прѣдъ видъ стопанския застои, който ще освободи извѣстни капитали, може да се пласира единъ вътрѣшенъ дългосроченъ заемъ отъ 600 мил. рубли. А това, заедно съ резервния фондъ и съ военнитѣ данѣци отъ 300 мил. рубли, ще даде най-вече 1·4 милиарда рубли. А между това, войната за една година ще изиска много повече срѣдства, поради което ще се наложи външенъ заемъ.

Разбира се, на първо врѣме Русия ще издава вътрѣшни съкровищни бонове, които могатъ да достигнатъ най-вече общата сума 300 мил. рубли; иначе, текущата смѣтка ще прѣхвърли допустимата разлика. Ако смѣтаме, че външнитѣ дългосрочни заеми въ Англия и Франция (а прѣзъ тѣхъ и въ С. Америка), могатъ да дадатъ на Русия около 1 милиардъ рубли, то съ тѣхъ руското правителство ще разполага съ 2·7 милиарда рубли. Обаче и тая почтена сума може да не стигне за воденето на войната, толкова повече, че авторитетнитѣ финансиста въ Европа смѣтатъ, че войната може да се проточи. А въ такъвъ случай ще се прибѣгва къмъ нови данѣци и заеми.

Паритѣ сж нервътъ на войната и за туй богатитѣ страни иматъ прѣимущества прѣдъ бѣднитѣ. Обаче, не трѣбва и да забравяме, че всѣка воюваща страна може най-сетнѣ да си намѣри пари за война,—всичко се свежда къмъ размѣра на лихвитѣ, за което не се мисли въ военно врѣме.

Но не трѣбва да забравяме, че само финансовата бойна подготовка не е достатѣчна за една побѣда надъ противника. Професоръ K. S. Levy въ една встѣпителна рѣчь къмъ свонгѣ лекции за финансовитѣ пазари, четена въ свръзка съ марокския кризисъ въ началото на 1912 год. въ Sociélé des Elèves de l'Ecole des Sciences politiques въ Парижъ указва, че колкото и да сж важни економическитѣ и финан-

совитъ фактори, има и др. елементи, които опрѣдѣлятъ величинето и силата на една страна въ връме на война. Въ края на краищата, войната се рѣшава не съ злато, а съ жѣлѣзо, съ което двойствения съюзъ е въоръженъ отъ главата до краката.

Що се касае за Русия, тя може да се утѣшава съ думитъ на Енгелса: „Велика нация, подобна на вашата, ще прѣживѣе всѣки кризисъ. Нѣма ни едно велико историческо събитие, което да не се е у-

равновѣсвало и възнаграждавало съ нѣкой нейнъ исторически прогресъ.“

Въ краенъ случай войната не може разгроми Русия; тя ще докара нейния общественъ и политически прогресъ.

Не по-малко това е вѣрно и за Германия, която слѣдъ своя 40 годишенъ економически подеиъ се нуждае отъ по-демократиченъ политически режимъ.

Ч. К.

КОНСУЛСКИ РАПОРТИ.

Погледъ върху общото финансово и економическо положение на Австро-Унгария и взетитъ държавни мѣрки подиръ войната.

Както на всичкитъ държави, разходитъ на Австрия и Унгария порастнаха неимоверно прѣзъ послѣдното десетилѣтие. Австрия, съ разходенъ бюджетъ отъ 1775 милиона корони прѣзъ 1901 год., достигна прѣзъ 1914—15 год. цифрата 3460 милиона. Разходниятъ бюджетъ на Унгария прѣзъ 1912 год. е билъ 1067 милиона корони. Но и въ двѣтѣ държави редовнитъ приходи не покриватъ разходитъ и частта, която трѣбва да се покрие чрѣзъ кредитъ, за Австрия е 228 милиона, за Унгария — 295·5 милиона.

Разнитъ данъци даватъ крѣгла сума на около 1300 милиона, която е тежъкъ товаръ за народното стопанство въ Австрия. Прѣзъ послѣдната година размѣрътъ на данъцитъ се увеличи съ 20—50% Г. Филиповичъ, професоръ въ виенския университетъ, намира единствено срѣдство за излизане отъ това положение економии въ администрацията и чиновничеството. Въ тазгодишния бюджетъ за чиновницитъ (безъ ония на министерствата на войната и морината) се изразходватъ 897 милиона, плюсъ 140 милиона за пенсии — 1037 милиона, близо една трета отъ разходния бюджетъ.

Къмъ края на 1913 година публичния дългъ на Австрия бѣ 11523 мил., а въ 1910 год. консолидирания дългъ на Унгария бѣ 6717 милиона крони. По пространство Унгария малко е по-голяма 318290 кв. километра, а Австрия — 300,000 кв. километра; но послѣдната е населена по-гъсто и прѣзъ 1910 год. е имала 28·3 милиона население, сирѣчь 62·2 души на кв. километръ, а Унгария — 20·9 милиона, сирѣчь 64·2 души на кв. клм., което население е раздѣлено по майчинъ езикъ:

Въ Унгария	На%	Въ Хърватско	На%	
Унгарци	9,944,627	54·5	105,948	4·1
Нѣмци	1,903,357	10·4	134,078	5·1
Словаци	1,945,357	10·7	124,673	0·8
Власи	2,948,186	16·1	846	0·0
Рутенци	464,270	2·5	8,317	0·3
Хървати	194,808	1·1	1,638,354	62·5
Сърби	461,516	2·5	644,955	24·6
Разни	401,412	2·2	67,843	2·6
Отъ тѣзи го- ворять ун- гарски езикъ	1,875,789		64,198	

Унгария е сѣщевено земледѣлческа страна. Въ 1910 г. отъ 8·9 мил. работни сили, 5·5 м. принадлежаха на земледѣлието, които, заедно съ другитъ членове на сѣмействата имъ, правятъ 13·3 милиона души отъ 20·9 милиона, сирѣчь 64% отъ

цѣлото население. Въ 1910 година близо половинъ милионъ души сж прѣминали отъ земледѣлието въ индустрията и търговията. Отъ 1880 год. насамъ, унгарското правителство съ специални и извънредни закони насърчава индустрията въ Унгария. Прѣзъ 1911 год. Унгария имаше 833 индустриални акционерни дружества, съ общъ капитал на акции 2377 милиона. Развиха се най-много брашненитъ, спиртнитъ, пивоварнитъ, захарнитъ, коженитъ, дървени, книжни, текстилни и химически индустрии. Стойността на фабричнитъ произведения прѣзъ 1910 год. оцѣняваше се на 3182·3 м. съ 514,592 работни сили, а на малкото занаятчийство 2189 съ 229,253 работни сили.

Въ унгарското земледѣлие прѣвишава едрото стопанство. Пшеничното производство даде 52 мил. дз., ръжта — 13 м. дз., картофитъ — 45 м. Сжщо и положението на добитъка е било добро прѣзъ 1911 год. Имало е 7,319,121 едъръ добитъкъ, 7,580,446 свини, 8,548,204 овци и 2,351,481 коне.

Въ Австрия земледѣлието не е вече прѣодоляваща професия. Отъ 1000 работни сили 484·3 падатъ на земледѣлието, 388·8 на индустрията, търговията и съобщенията, 126·5 чиновници, военни, либерални професии и безъ професии. Въобще, земното производство на Австро-Унгария, при добра жетва, покрива нуждитъ на населението. За значителенъ износъ и дума не може да става (Филиповичъ).

Индустрията въ Австрия е по-напрѣднала, отколкото въ Унгария. Работнитъ сили въ фабрицитъ отъ 6·6 мил. въ 1900 г. станаха на 7·6 мил. въ 1912 г.

Прѣзъ валютната реформа въ 1892 год. и рационалната политика на австрийскитъ банки, финансовото положение на страната сжщо се подобри. Акционниятъ капиталъ на 7-тѣхъ голѣми виенски банки отъ 425 милиона въ 1901 г. се възкачи на 814 мил. въ 1913 година. Още по-добъръ резултатъ иматъ спестовнитъ каси, които отъ 3300 милиона въ 1901 год., имаха влогове на 6045 милиона въ 1911 година.

При все това, посжжпването на живота въ Австрия е взело по-голѣми размѣри въ сравнение съ другитъ държави. Консомацията относно жилище, облѣкло, прѣхрана, е намалена и поради това има и голѣма безработица.

Имало е:

Прѣзъ 1910 година	643,469 души безъ работа
„ 1911	667,570 „ „ „
„ 1912	755,496 „ „ „
„ 1913	1,624,985 „ „ „

Годишниятъ рапортъ на Виенската търговско-индустриална камара констатира за 1913 год. вече вледняване, даже намаление на производството.

За криза страхъ нѣма. Банкитъ сж добръ въоръ-

жени и отъ спестовнитъ каси нѣма голѣми изтеглявания на пари, но Австро-Унгария не влѣзе въ войната съ тая капиталистична сила, както Германия.

За това, взеха се много прѣдпазителни мѣрки.

1. **Финансовитъ** управления на Австрия и Унгария направиха срѣщу съкровищни бонове заемъ отъ консорциума на австрийскитъ и унгарски банки. Условиата и сумата на тоя заемъ сж неизвѣстни. Съ сѣщия законъ отъ 4 августъ 1914 г. разшири се емисионната граница на австро-унгарската банка, която почна да ломбардира и книжа на индустрията и осигурителнитъ дружества. Сжщеврѣменно даде ѝ се право да издаде банкноти по 2 крони едната за улесненіе на паричното тържище. Отъ 23 юлий до 15 септемврий банката е издала повече, отъ колкото до тогава:

27,946,668 банкноти по 20 крони

10,367,187 " " 10 "

21,683,922 " " 2 " равно

на 705,973,074 крони, плусъ 86 мил. 885,843 срѣбърни и никелови, всичко на 835,136,493 крони.

2. **Мораториумъ.** Сроктъ на публикувания на 31 юлий австрийски мораториумъ се продължи на два пѣти и самия законъ се измѣни вече 4 пѣти, знакъ, че мораториумътъ изобщо е нерегулируемъ. Съ първия законъ бѣха изключени отъ мораториума: искове отъ слугуване, надници, наемъ, ренти изобщо и частно отъ прѣпитание, лихви и капитали отъ държавни дългове или гарантирани отъ държавата задължения, само до 200 крони отъ влоговетъ въ банкитъ.

На 13 августъ мораториума се продължи до 30 септемврий. Къмъ горнитъ изключения се прибавиха искове на лихви и анюитети отъ ипотека; искове на червения кръстъ или други фондове за поддържане военни лица; искове отъ нѣкои осигурителни договори, или отъ ипотекарни облигационни дългове на малолѣтни; отъ текущитъ смѣтки на провинциалнитъ държавни банки до 3% (най-малко 400 крони), другитъ кредитни учрѣждения 2% (най-малко 200 крони), отъ райфайзеновитъ каси само по 50 крони мѣсечно, а отъ влоговетъ — половината, сир. по 200 и 100 крони при горнитъ учрѣждения. Може да се изтегли и повече отъ горнитъ суми, ако вложителтъ докаже, че не е длъженъ да изплаща наемъ, надници, данѣци. Единичното учрѣждение, което, въпрѣки мораториума се показва на висотата на своето положение, бѣ пощенската спестовна каса.

На 27 септемврий мораториума се продължи за до 30 ноемврий. Парични искове до 100 крони изключиха се отъ мораториума. Друго изключение се прави и за искове на учрѣжденията Pfandleih, но заложения прѣдметъ не може да се продаде, долѣто не минатъ 6 мѣсеци отъ първия падеженъ день. Въ Унгария мораториумитъ се публикуваха на сѣщиятъ дати. По съдържание австрийския и унгарския мораториуми не сж идентични, но сж съвсѣмъ близки. Само че въ унгарския мораториумъ липсва основната идея на австрийския, а именно, постепенното му отстранение.

Паралелно съ мораториума, съ правилника отъ 17 септемврий 1914 год., прѣдвидъ се търговски контролъ при неизпълнение на търговскитъ задължения. Въ Унгария не се публикува такъвъ законъ, защото, съ обявяването на войната, изключватъ се всѣкакви обявявания на фалити, и интереситъ на кредиторитъ се запазватъ чрѣзъ углавно-гражданското сждопроизводство.

3. **Военно-заемодателни каси.** Съ врѣмененъ законъ отъ 19 септемврий 1914 година се основаха горнитъ каси. Издаденитъ касови свидѣтелства не могатъ да надминатъ сумата 500 милиона крони. Най-малка заемна сума е отъ 100 крони. Лихва 1% повече, отъ колкото официалния и сконтовъ процентъ на австро-унгарската банка. Касовитъ свидѣтелства се приематъ отъ държавата за пълната имъ сума. Събранитъ въ банката касови свидѣтелства служатъ като ефективъ за покриване издаденитъ банкноти, споредъ статутитъ на държавната банка. Унгария има отдѣлна военно-заемателна каса. Военнитъ каси сж отдѣлно за двѣтъ държави и подлежатъ на надзора на двата респективни финансови министри. Работятъ за смѣтка на своята държава. Администрацията е концентрирана въ австро-унгарската банка.

Въ нѣкои отъ австрийскитъ провинции отвориха се, подъ гаранцията на австро-унгарската банка, мѣстни кредитни банки за даване личенъ кредитъ на занаятци, спроти тѣхнитъ искове, записани въ търговскитъ имъ книги. И въ Унгария крон се да се отворятъ такива кредитни банки.

Сжщеврѣменно дадени сж заповѣди на спестовнитъ каси да отпушатъ въ малки количества личенъ кредитъ на нуждающитъ се; тѣй сжщо да прѣхващатъ исковетъ на частни лица отъ държавата съ тѣхнитъ имъ задължения.

4. **Други стопанствени мѣрки.** Съ законъ отъ 5 августъ 1914 год., въ случай, че нѣма достатъчно сили за прибиране жетвата, принуждаватъ се да извършатъ тая работа всички лица на една община, само съ едни малки и справедливи изключения.

На 1 августъ 1914 год. даде се право на административнитъ власти да контролиратъ пазаритъ на продуктитъ отъ първа необходимостъ, за да се попрѣчи на повишението на цѣнитъ и да реквизируютъ въ случай на нужда такива продукти въ полза на населението съ умѣрена цѣна, опрѣдѣлена отъ експерти. Тѣзи, които криятъ горнитъ продукти или увеличаватъ цѣнитъ имъ, подлежатъ на арестъ отъ единъ мѣсець до една година и до 20,000 крони глоба.

Между тѣзи мѣрки нека споменемъ за запрѣщаване на износа, прѣмахване на автономната миническа тарифа, на брашненитъ и житнитъ мита.

Благодарение на горнитъ мѣрки, на много мѣста цѣната на съестнитъ продукти почти е сжщата, както прѣди войната. Но цѣнитъ на житата, брашната, въглищата се покачиха извънредно и прѣдстоящо е опрѣдѣляне на максимални цѣни, което, впрочемъ, направи и Германия.

На края нека споменемъ и за прѣдстоящия вжтрѣшенъ заемъ. Всичкитъ патриотически корпорации, религиозни институти, земеделчески кооперации и пр., съ пламенни възвания апелиратъ къмъ унгарския народъ да записе повече облигации отъ този заемъ. Горнитъ дружества сж поели и подписката на заема.

Подписката ще почне подиръ една седмица. Емисионния курсъ е 97.50 и лихвата 6%. Сумата ще се опрѣдѣли споредъ размѣра и успѣха на подписката. При подписването влага се 10% отъ подписканата сума, 40% въ разстояние на единъ мѣсець отъ деня на подписването и 60% (10% се прихващатъ отъ послѣдната частъ) пакъ въ разстояние на единъ мѣсець.

Австро-унгарската банка и военнитъ заемодателни каси ще отпушатъ споредъ официалния и сконтовъ процентъ 5.5 на сто заеми, за да улеснятъ подписката.

КНИЖНИНА.

Въ този откъс ще се отблъзват всички постижения, било в редакцията на списанието, било в библиотеката на камарата. Това отблъзване ще се съпровожда с кратки бълбжки и рецензии за съдържанието на всъко издание, което може да интересува нашите четци.

Дончо Ивановъ.—Правата и задълженията на неутралните държави, Русе, 1914 год. — Секретарът на Русенската търговско-индустриална камара, г. Дончо Ивановъ, е имал похвалната идея да запознае слушателите на народните четения в Русе с горния актуален въпрос. Резюме от тази сказка на г. Иванова е и обозначената брошурка. Въ сбита форма се разглеждат следните въпроси: понятието за неутралитета, исторически преглед на неутралитета, правата и задълженията на неутралните държави, край на неутралитета и нарушение на неутралитета. Авторът, използвайки съчиненията на много знаменити автори по тия въпроси, хвърля светлина върху сжитите, по които у нас, особено в ежедневната ни преса, царува голъма заблуда. Ето защо, за неизлишно считаме да прѣдадемъ тука следните заключения на г. Иванова, които засѣгатъ прѣмо нашето отечество. „Нашето правителство, казва г. Ивановъ, не нарушава неутралитета, като пропусти и пропуска всички запасни офицери и войници на всички воюващи държави да се връщатъ прѣзъ насъ за родините си; сегашното прѣминаване на фонъ-деръ-Голцъ паша прѣзъ насъ не съставлява нарушение на неутралитета ни.“ „Прѣминаването прѣзъ Ромъния и прѣзъ насъ на германските пѣтници за Турция, продължава г. Ивановъ, прѣди да влѣзе последната въ сегашната европейска война, а така сѣщо и прѣнасянето прѣзъ това време пакъ прѣзъ Ромъния и прѣзъ насъ на военни материали за Турция, ако е истина съобщението въ вѣстниците, че сѣ се прѣнасяли такива материали, не може да се счита за нарушение на неутралитета“ „Въ последната наша освободителна война прѣзъ 1912—1913 г., казва по-нататъкъ г. Ивановъ, се прѣнасяха отъ Германия прѣзъ Ромъния топови, пушки, патрони и др. военни материали и се доставяха отъ самата Ромъния съестни припаси за чаталджанските турски войски. Това не е нарушение на неутралитета, нито отъ страна на

Германия, нито отъ страна на Турция; въ сегашната европейска война 1914 г., ако се пропуснатъ прѣзъ насъ военни материали и съестни припаси за Турция, Сърбия, Австрия или друга нѣкоя воюваща държава, или ако се изнесатъ отъ самите насъ съестни припаси, напр. кашкавалъ за Турция, агнешки кожи за Австрия, яйца за Германия, брашно за Сърбия, или каквито и да било съестни припаси, за която и да било воюваща държава, нѣма да се счита, че ние нарушаваме задълженията си, като неутрална държава. Запрѣщането на износа отъ насъ на нѣкои прѣдмети не е нашъ дългъ, като държава, която за своите на стоящи и бѣдащи стопански и политически интереси, може и трѣбва да го направи, ако стопанските ѝ нужди или пѣкъ държавните ѝ интереси го изискватъ.“

Д-ръ Ив. Ек.

Софийско тргов. дружество. Дѣятелностъ прѣзъ осма и девета годишнини. София, 1914 г.

Не много отдавна идеята за професионалното сдружение на търговците бѣше обхванала почти цялото търговско съсловие въ страната ни и ние прѣживѣхме основането на маса търговски д-ства, които общаваха ползотворна дѣйност. Както при много похвални начинания у насъ, подети винаги съ голѣмъ ентузиазмъ, и тия дружества, обаче, наскоро почнаха да заглѣхватъ. Оказа се за лишенъ пѣтъ, колко много още ни липсва съзнанието за необходимостта отъ обществена дѣйност, даже и тогава, когато тя има чисто професионален характеръ, когато е насочена прѣмо да ползува интересите на тѣя, които я проявяватъ.

Не ще съмниние, че естествените прѣдставители и застъпници на търговските, както изобщо на народостопанските интереси у насъ, се явяватъ търговско-индустриалните камари. Но тѣхното сѣществувание и тѣхната дѣйностъ съвѣст не изключватъ тия на търговските дружества. Напротивъ, търговските, както и индустриалните и занаятчийски сдружения, се явяватъ, при сегашната организация на търгов-

ско-индустриалните камари, като най-необходими тѣхни помощници. Колкото и автономни, камарите не могатъ да иматъ такава свобода въ своята дѣйностъ, както частните професионални сдружения. А вънъ отъ това, нигдѣ другадъ не може така добръ да се развиятъ и възпитатъ чувствата на професионална солидарност и общественъ дългъ (по отношение на които още много куцаме) както въ тия сдружения.

Ето защо, ние съ задоволство поздравяваме Софийското търговско дружество, като едно щастливо изключение въ историята на нашите професионални сдружения. Основано прѣзъ 1905 г., то вече излиза съ отчетъ за дѣйността си прѣзъ осмата и деветата си годишнини. Отчета е грижливо изработенъ. Отъ него се вижда, че управителниятъ съвѣтъ на д-вото е проявявалъ всѣкога живъ интересъ за правилния развой на търговията ни и много отъ неговите постижки сѣ били увѣнчавани съ успѣхъ. Прѣзъ текущата година дружеството има 200 редовни членове.

Желателно е, прочее, примѣра на софийските търговци да бѣде последванъ съ такава сѣщо постоянство и отъ тѣхните колеги въ другите градове. Само по тоя начинъ търговското съсловие у насъ ще може да добие подобаващо мѣсто въ обществения ни и държавенъ животъ.

Д-ръ Ив. Ек.

Защо жителите на напредналите държави плащатъ 50 ст. за единъ килограмъ захаръ и защо ние още не можемъ да я купуваме даже по 60 ст? Печатно изложение отъ А. Пулевъ, търговецъ отъ гр. Хасково.

На въпросътъ, който си е поставилъ авторътъ, отговаря така. Въ мирно време отъ мито (27 ст.), акцизъ и октроа (26 ст.) и разниски за транспортъ на внасяната отвънъ захаръ (срѣдно 5 ст.) цѣната на единъ килограмъ захаръ се покачва съ 58 ст. Сѣга, прѣзъ време на кризата, къмъ тия 58 ст. фабрикантите прибавятъ: за осигуровка прѣзъ война (8 ст.) и ажио (срѣдно 6 ст.) всичко още 14 ст. Върху едно количество отъ 2,500 вагона (25,000,000 кгр.) захаръ, колкото продавали годишно нашите фабрики, при нормално време, увеличението дава една сума отъ 14,500,000 лв., а прѣзъ време на кризата — 18,000,000 лв. Авторътъ подържа, че отъ тази голѣма сума въ съкровището постигватъ само сумите отъ акцизъ и октроа

6,500,000 лв., а повишението, всъдствие на митото, въ размър на 6,750,000 лв., отиватъ всецѣло въ каситъ на захарнитъ фабрики, понеже при наличността на 5 захарни фабрики, вносътъ на захарта не ще се увеличи. Авторътъ се очудва, защо държавата просто взема тия голѣми суми отъ населението и ги подарява на фабрикантитъ. „Ако държавата има нужда отъ повече приходи, тя може да увеличи вжтрѣшния данѣкъ на захарта. Въмѣсто да взема акцизъ 20 ст. и октроа 6 ст., нека вземе 40 ст. акцизъ и 20 ст. октроа. Отъ това държавата ще има 15 мил. чистъ приходъ. Тогава народътъ ще плаща наистина 1 лв. кгр. захарта на дребно, и не ще иска да е 60 ст., както би трѣбвало да е, защото поне ще се утѣшава, че държавата е, която прибира разликата“

Изложението на г. Пулевъ е интересно и заслужава да спре вниманието на ръководнитъ кржгове въ страната. И. Д.

Weltwirtschaftliches Archiv, Oktober 1914. 1. Weltwirtschaftsstistik; 2. Weltmarkenrecht und der vorläufige Entwurf eines neuen Deutschen Warenbezeichnungsgesetzes; 3. Der Panamakanal in seiner Bedeutung für den Wettbewerb zwischen europäischer und amerikanischer Schifffahrt; 4. Der Londoner internationale Vertrag zum Schutze des menschlichen Lebens auf See.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Dezember 1914

1. Der Begriff des Bedürfnisses, seine psychologische Grundlage und seine Bedeutung für die Wirtschaftswissenschaft. 2. Ueber die Bevölkerungsdichtigkeit im Königreich Bayern. 3. Die geschichtliche Entwicklung des Depositenkassenwesens.

Das Handelsmuseum, 3 Dezember u. 10 Dezember 1914. 1. Kriegsmassnahmen und Kriegswirkungen: изброява подробно стопанскитъ мѣроприятия прѣзъ врѣме на войната въ Австрия, Унгария, Германия, Франция, Великобритания и Индия, Нидерландия, Дания, Швеция, Швейцария, Италия, Ромъния, България, Гърция, Русия. — 2. Warenpreisberichte № № 48 и 49: подробни таблици за цѣнитъ на едро за най-важнитъ сурови материали и съестни прѣдмети въ голѣмитъ тържища.

Handel und Industrie. Der Weltkrieg und die ostasiatischspezifischen Machtfragen.

Земледѣлие кн. 15 и 16. 30 ноември 1914 г. 1. Належащи реформи въ земледѣлското образование. 2. Начини и срѣдства за разпространяване между население то знания по овощарството.

Статистически свѣдѣния за българскитъ държавни желѣзници и пристанища прѣзъ 1912 година. София, държавна печатница, 1914.

Статистика на изборитъ за народни прѣдставители за V Велико народно събрание. София, държавна печатница 1914 г.

14. Разглеждане бюджетопроекта на камарата за 1915 година.

15. Разни.

По въпроса за телефоннитъ съобщения между София и Варна. Главната дирекция на пощитъ, телеграфитъ и телефонитъ съ писмо № 98035 отъ 14 ноември 1914 год. до търгов. камара съобщава:

Отъ София за Сѣверна България имаме само двѣ телефонни вериги, отъ които едната е директна, а другата омнибусна и включена въ гара Гор.-Орѣховица. Директната телефонна верига е международна; тя служи за съобщение на София прѣзъ Русе съ Букурещъ, Галацъ и др. градове. Омнибусната телефонна верига е опрѣдѣлена за обслужване района на ст. гара Г.-Орѣховица, въ който спадатъ градоветъ Гор.-Орѣховица, Търново, Свищовъ, Севлиево и района на Варна съ Провадия и Шуменъ. Самия брой на изреденитъ станции посочва, че тѣхнитъ разговори не биха могли да се размѣнятъ едновременно само по двѣ вериги за София. Това произлиза отъ характера на телефонната служба, при която разговоритъ се водятъ обикновено въ работнитъ часове.

До колкото е било възможно и съобразно нарастващата нужда, Главната дирекция е увеличавала междуградскитъ телефонни съобщения. Прѣзъ 1912 год. бѣше поисканъ кредитъ за покачване на една директна телефонна верига до Варна. По причина на войната, кредитъ не се отпусна и проекта остана нерализиранъ. Проекта не ще може да се реализира и прѣзъ идната година, тъй като кредитъ за тази верига, която по сегашнитъ цѣни на материалитъ и работата ще струва около половинъ милионъ лева, не се прѣдвизда въ бюджетопроекта за 1915 година.

Въ края на 1912 г., прѣдъ видъ важноста, която прѣдставлява въ военно отношение правата телефонна свръзка между София и Варна и главно, защото сжщата свръзка служеше едновременно за размѣняване на телеграфната кореспонденция отъ и за Русия, Главната дирекция се видѣ принудена да отнеме директното телефонно съобщение София—Русе—Букурещъ и да осигури съ сжщитъ линии директното телефонно съобщение София—Варна. Напоследъкъ събитията създадоха едно ново положение. Причини отъ държавенъ характеръ налагатъ най-бързото телефонно съобщение София—Русе—Букурещъ. Въ сжщото врѣме, телефонния трафикъ София

МАЛЪКЪ БЪЛѢЖНИКЪ.

XXIII-а сесия на камарата.

На 15 декември въ 3 часа слѣдъ пладнѣ се откри отъ прѣдседателя ни, г-нъ К. Ранковъ, XXIII-а редовна сесия на камарата съ слѣдния дневенъ редъ:

1. Откриване на сесията (15. декември т. г., 2½ ч. постъ обѣдъ).

2. Отчетъ за дѣйността на бюротъ прѣзъ 1914 година.

3. Отчетъ за дѣйността на срѣдното търговско училище и на вечерното училище при камарата, както и по постройката на новото училищно здание.

4. Одобряване промѣнитъ въ личния съставъ на бюрото.

5. Избиране комисии.

6. Одобряване нѣкои протоколи на бюрото.

7. *Прѣдстоящитъ търговски договори и тѣхната подготовка* (рефератъ).

8. *Положението на занаятитъ и какъ да се подпомогнатъ тѣ* (рефератъ).

9. *Стопанскитъ животъ и войната* (рефератъ).

10. Измѣняване чл. 17 отъ закона за търг.-индустриал. камари.

11. По законопроекта за парнитъ котли.

12. Новата ж. п. сточна тарифа.

13. Разглеждане направенитъ отъ г-да членоветъ прѣдложения:

а) Законъ за бързи сѣдилища, отъ г-нъ П. Ахмаковъ, Дръново и отъ г-нъ К. Фетваджиевъ, Провадия.

б) По умишленитъ фалити, отъ г-нъ П. Ахмаковъ.

в) По закона за контрола върху златнитъ прѣдмети, отъ г-нъ П. Георгиевъ, Варна.

г) По каменовжглищната политика на държавата, отъ г-нъ д-ръ Г. Петковъ, Търново.

—Варна, поради затварянето на Босфора и Дарданелитъ намаля чувствително, и телеграфната кореспонденция за Русия не минава вече прѣзъ Варна, защото кабела е прѣкъснатъ, а прѣзъ Букурещъ. Ясно е, прочее, кои и отъ какъвъ характеръ сж причинитѣ, които наложиха уреждането на директно телефонно съобщение София—Русе—Букурещъ, за което се зае веригата, служаща врѣменно на Варна за директно съобщение съ София.

Свѣденията на Търговско-индустриалната камара, че по сжщата верига между Варна и София били включени станциитѣ Плѣвентъ, Вратца и пр., не сж точни. Между София и Варна, когато се даде съобщение, има само една посрѣдна станция гара Гор.-Орѣховица; Плѣвентъ съ околнитѣ му 7 станции се съобщава съ София прѣзъ Вратца по една друга съвсѣмъ отдѣлна верига, която служи въ сжщото врѣме за съобщение съ Сѣверо-западна България.

Отъ всичко горѣизложено се вижда, че при сегашното положение Главната дирекция не е могла да дѣйствува друго яче и че е невъзможно да се възстанови директно телефонно съобщение София — Варна.

По митнишкитѣ спорове. Министерството на финансиитѣ съ окрѣжно № 18611 до управителитѣ на митницитѣ съобщава, че по силата на закона, публикуванъ въ брой 241 отъ 24/X т. г. на „Държавен Вѣстникъ“, всички срокове, освѣнъ углавно процессионалнитѣ, дадени по закона за митницитѣ прѣди 25 юлий т. г. и които изтичатъ между тази дата и 25 януарий 1915 г., се продължаватъ и изтичатъ на тази послѣдната дата.

Не се продължаватъ сроковетѣ, които сж дадени слѣдъ 25 юлий т. г., когато и да изтичатъ тѣ.

Сроковетѣ, които сж дадени прѣди 25 юлий т. г. и изтичатъ слѣдъ 25 януарий т. г., не се продължаватъ. Тѣ изтичатъ въ този день, който е опрѣдѣленъ въ закона за митницитѣ или отъ самитѣ митници.

Даденитѣ срокове, които сж изтекли прѣди 25 юлий т. г., не се продължаватъ.

По износа на рапицови трици.

Министерството на финансиитѣ съ окрѣжно № 18424 до управителитѣ на митницитѣ съобщава, че износа на рапицовитѣ трици е свободенъ. Тѣ не могатъ да се считатъ за къспе, понеже къспето се получава при прѣсуването на

маслодайнитѣ сѣмена и плодове, а трицитѣ — слѣдъ екстрахирането на маслото отъ сжщитѣ материали посрѣдствомъ разтворители (бензинъ, сѣровжглеродъ и пр.).

Както единитѣ, тѣй и другитѣ, се употребяватъ за храна на добитѣкъ, или за оторяване.

Кюспето, поради голѣмото съдържание на бѣлтъчни вещества и масло, прѣдставлява цѣненъ материалъ за храна на добитѣкъ и се явява въ търговията въ пресувани форми.

Трицитѣ, обаче, съдържатъ много по-малкъ % масло, развалятъ се по-лесно отъ кюспето и поради това сж непригодни за храна на добитѣкъ, а се употребяватъ повечето като материалъ за оторяване. Тѣ се явяватъ въ търговията въ стрито смѣсно, а не въ пресувано състояние.

По облагане съ вносни мита турскиѣ вина.

Министерството на финансиитѣ съ окрѣжно № 19143 до управителитѣ на митницитѣ съобщава, че съгласно постигнатото съглашение между българското и турско правителства и възъ основа на чл. 2 отъ дѣйстващата търговска конвенция между България и Турция, вносниѣ мита, отстъпени за френскиѣ вина, при условията, споменати въ забѣлжитѣ къмъ статии 94 и 95 отъ приложение А къмъ френско-българския търговски договоръ, ще се прилагатъ къмъ вината, произходящи отъ Турция, при сжщитѣ условия.

Турскиѣ области, които ще се ползуватъ отъ този режимъ, както и митницитѣ, които ще иматъ право да завѣриватъ свидѣлствата за мѣстопроизхождение, сж слѣднитѣ:

1. Одринска провинция: Одринъ, Мустафа-Паша, Родосто, Галиполи.
2. Брусенска провинция: Гемлекъ, Мудания.
3. Дарданелска префектура: Дарданели, Кара-Бига.
4. Провинции Бейрутъ и Сирия: Бейрутъ, Кайфа, Суръ, Триполи, Драмска, Семда, Латакия.
5. Иерусалимъ: Яффа.

Горѣпоменатия режимъ влиза въ сила отъ деня на получаване на стоящото.

По прѣноса на стоки и пощенски колетѣ отъ стара въ нова България и обратно. Министерството на финансиитѣ, съ окрѣжно № 18,709 до управителитѣ на митницитѣ въ Софлу и Харманлии и до другитѣ, съобщава:

Прѣнасянето по желѣзницата прѣзъ Турция на пощенскиѣ колетѣ съ мѣстни и натурализирани

иностранни стоки отъ стара въ нова България и обратно ще става по слѣдния редъ:

Пристигналитѣ въ гара Свиленъ, респективно въ Софлу, пощенски колетѣ ще се обявяватъ отъ началницитѣ на тамошнитѣ телеграфо-пощенски станции прѣдъ митницата съ крайбрѣжни декларации по установения въ закона за митницитѣ редъ.

Ако тия колетѣ сж въ голѣми количества и ще се прѣнасятъ въ пълни вагони, то въ крайбрѣжната декларация да се обявява н-ра и числото на вагонитѣ и общото число на пощенскиѣ колетѣ за всѣки вагонъ. Слѣдъ това, митницата провѣрива номерата и числото на вагонитѣ, както и колетитѣ въ всѣки вагонъ, завѣрива декларацията, опломбирва вагонитѣ и разрѣщава да се прѣнесатъ крайбрѣжно по установения редъ.

По сжщия начинъ ще се постѣпва и когато колетитѣ се прѣнасятъ не въ пълни вагони, а въ отдѣления отъ вагони, които могатъ да се пломбиратъ.

Когато числото на колетитѣ не е достатъчно за образуване на единъ пълнен вагонъ или отдѣление отъ вагонъ и трѣбва да се прѣнесатъ като отдѣлни колетѣ, тогава началницитѣ на распетицитѣ телеграфо-пощенски станции обявяватъ по крайбрѣжната декларация колетитѣ по число, номеръ и марка или адресъ; митницата ги провѣрива, пломбира и прѣдава за прѣнасяне по установения редъ.

Вгоритѣ митници, Харманлии или Софлу, при пристигането на колетитѣ, провѣриватъ цѣлостта на пломбитѣ и количеството на колетитѣ и, ако намѣрятъ всичко редовно, откъсватъ пломбитѣ и пропускатъ колетитѣ за по-нататъшно прѣнасяне.

Изискванетоъ въ случая поржчителства, равни на стойността на запрѣтенитѣ за износъ стоки, ако се прѣнасятъ такива, е излишно, тѣй като изпращачтѣ е държавно учрѣждение и възможността отъ злоупотрѣбления е изключена.

По ревизията на търговскиѣ договори.

Прѣдъ видъ на това, че сега дѣйстващитѣ търговски договори съ приложенитѣ къмъ тѣхъ тарифи, сключени между България и чуждитѣ държави, ще прѣстанатъ да бждатъ въ сила въ края на 1916 г., ако една година прѣди това бждатъ денонсирани, то Министерството на финансиитѣ, респективно отдѣлението на митницитѣ, съ писмото си отъ 28 окт.

т. г., под № 17,525, се е обърнало към министерството с молба да му изпрати всички материали, въ които се разглеждат въпроси от тарифен характер.

Ето и самото писмо на Министерството на финансите:

„Сега действащите търговски договори съ приложените към тях тарифи, сключени между България и чуждите държави, ще престанат да бъдат в сила в края на 1916 г., ако една година преди това бъдат денонсирани. Известно Ви е, че тарифните договори са сключени през 1905—1906 г. и съставляват изменение на общата тарифа за вносните стоки от 1904 г. било в текстовете, било в митата на последните. Десетгодишния период от приложението на общата и конвенционална тарифа бѣ достатъчен, за да се направи една прѣцѣнка върху влиянието, което този режим е упражнил върху стопанския живот изобщо на страната. Прѣз тоя период отдѣлението за митниците е вървѣло по единъ планъ на дѣйствиа, като е вземало бѣлѣжка отъ всичко, което е прѣдизвикало спорове за наименованията, качества и пр. на стоките и съ този материалъ, въ огледъ къмъ техническите недостатѣци на действащата тарифа, то е готово да се почне ревизия на сегашната обща тарифа за вносните стоки. Министерството на финансите, респективно отдѣлението за митниците, колкото грижливо и да е изучавало тя технически недостатѣци на тарифата, то намира за необходимо да събере всички материали, които е отъ такъвъ характеръ, че за сега, прѣко митнишката тарифа, или пъкъ отъ такова естество, че би помогнало за разяснение на нѣкои въпроси отъ сѣщата тарифа. Цѣльта ни съ това е да имаме сгруппирано прѣдъ очите всичко, което е говорено и писано по вносната тарифа отъ 1904 год., та измененята, които ще се правятъ, да станатъ съ огледъ къмъ всичкия тоя материалъ.

Длъжимъ да отбѣлѣжимъ, че проекто-тарифа ще има за цѣлъ да поправи онѣзи недостатѣци, които сѣ забѣлѣжали до сега отъ практиката, като въ сѣщото врѣме се направи всичко възможно за изяснение качества на стоките, които често сѣ били прѣдметъ на спорове между вносители митничари. Колкото се отнася до народостопанската политика на страната, която трѣбва да намѣри изразъ въ митнишкия тарифъ, то съ този въпросъ има да се занимаватъ разнитѣ министерства и търговско-индустри-

алниия съвѣтъ, които сѣ заинтересувани въ стопанското развитие на страната, което ще стане вѣроятно, слѣдъ като техническия проектъ бѣде готовъ. Отбѣлѣзваме това за избѣгване на недоразумѣнията, досѣжно характера на прѣдстоящата ни работа.

Ето защо, Министерството на финансите Ви моли, Господине Началнико, да му изпратите всички материали, въ които се разглеждатъ въпроси отъ тарифенъ характеръ, както и всички книжа, които ни бѣха били отъ полза за прѣдстоящата ни работа.“

По износа отъ Русия. Въ изпълнение на окръжното на министерството съ дата 23 августъ 1914 год., руското императорско Министерство на външните работи има честь да извѣсти на българската легация (въ Петроградъ), какво императорското правителство има възможностъ да позволи по настоящемъ износа на долужброените артикули въ съюзните и приятелски страни, чрезъ специални позволителни: пшеница (на зърна) и пшенично брашно, ечемикъ, картофи, зеленчукъ всѣкакъвъ видъ, месо свинско солено, домашни птици и дивечъ заклани, живи домашни птици, яйца, масло, риби, тютюнъ на листове и рѣзанъ, дърва, сѣмена маслодаини, каменни вжглица, находящи се въ хамбарите на паракоритѣ.

Никакво позволително за износъ не ще се дава за сега за другите артикули, изброени въ нареждането на Министерството на финансите отъ 26 юлий т. г.

Забраненъ износъ. Съ телеграма № 19142 отъ 20/XI 1914 г. отъ Министерството на финансите до митниците е забраненъ износъ отъ царството на екстрактите отъ кебрахово и кестеняво дърво и на всѣкакви други дебили екстракти.

По облагане на ликьоритѣ и фернета въ бурета. Министерството на финансите, съ окръжно № 18,610 до управителя на Бургаската митница и за свѣдение до другите митници съобщава, че съгласно протоколното рѣшение отъ 20 юний т. г. на комисията, назначена да разглежда и се произнася по въпросите, възникнали по прилагането закона за общинските налози, Бургаската митница е постѣпила правилно, като е обложила ликьоритѣ и фернета въ бурета съ общински налогъ 60 ст. на литъра по § 2 буква б на чл. 1 отъ закона за общинските налози.

По облагане натриевия сапунъ. Министерството на финансите, съ окръжно № 19,075 до управителя на Бургаската митница и за свѣдение до другите митници, съобщава, че натриевия сапунъ, независимо отъ състоянието въ което е внесенъ, се облага съ общински налогъ по § 6 буква б на чл. 1 отъ закона за общинските налози, съ 12 стотинки килограма.

Отнети права на индустриално заведение. Министерството на финансите, съ окръжно № 19,076 до управителя на митниците съобщава, че правата на специални облаги на прѣдприятието за картонажни издѣлия на Григоръ Караянидинъ въ Пловдивъ угасватъ и издаденото индустриално свидѣтелство № 289 н. г. се обезсилва.

По износа. Министерството на търговията, промишлеността и труда, съ писмо № 11,917 отъ 17/XI 1914 г. до Варнен. търговско-индустриална камара, съобщава, че Министерството на финансите е разрѣшило износа на триците, кукуруза и яйцата.

Съ рѣшение отъ 24 т. м. Министерскиятъ съвѣтъ допълнително е разрѣшилъ износъ и на слѣдните артикули: картофи, фасулъ, солено сушено и пушено месо, сирене, кашкавалъ, гъша масъ, червипи, свини и прасета, тютюново сѣме, смрадлика, паламудъ и флапели.

Законъ за акционерните дружества въ Турция. Съгласно единъ новъ законъ, публикуванъ напоследъкъ, анонимните и акционерни дружества, съставени въ странство, които искатъ да отварятъ клонове или агенции въ Турция, ще трѣбва да прѣдставятъ въ тукашното Министерство на търгов. и земледѣлието заявление, чрезъ което тѣ сѣ длъжни да укажатъ: наименованието на дружеството, кждѣ е съставено, поданството му и капиталъ. Освѣнъ това, ще се задлѣжатъ да се съобразяватъ съ турските закони при операциите си въ Турция и ще трѣбва да прѣдставятъ документи, удостоверяващи законното съставяне на дружеството, неговия уставъ, както и едно пълномощно за назначението на единъ пълномощникъ на дружеството за прѣдъ сѣдителската.

Съществуващите по настоящемъ въ Турция дружества, или клонове и агенции, сѣ длъжни да изпълнятъ сѣщите формалности въ единъ срокъ отъ шестъ мѣсеци, на-

чиная отъ деньтъ на публикуване-то на закона.

Българското генерално консулство, като съобщава горѣизложеното, моли почитаемиѣ търговски камари да разгласятъ между заинтересуванитѣ тия постановления на новия турски законъ за дружествата.

Почетниятъ адвокатъ на консулството, Г-нъ Ахмедъ Саки Бей, писалището на когото се намира въ Стамбулъ, Анатолиханъ, прѣдлага услугитѣ си за изпълнение на тия формалности по отношение на българскитѣ дружества.

По забраната износа отъ Ромъния. Министерството на търговията, промишлеността и труда, съ писмо № 12169 отъ 27 ноемврий 1914 г., съобщава на търговската камара, че ромънското правителство е забранило износа изъ страната на слѣднитѣ продукти и артикули: жито, брашно (съ изключение на царевичното), овесъ, сѣно, както и всички видове фуражни храни, нуждни за хранене на добитѣка; съестни продукти отъ растително и животинско произхождение (съ изключение на ечемика, царевичната, лещата, рапицата, лена, просото и трицитѣ); слънчоглѣдовото сѣме, фасулъ, коне, волове, вълна, всѣкакъвъ видъ рогозки, сурови кожи отъ всѣкакъвъ видъ, добитѣкъ, обработени кожи и обувки, всѣкакви кожени произведения, чували непросмукаеми платна, платна за чували, коли всѣкакъвъ видъ, заедно съ впрѣгаемия добитѣкъ, автомобили, велосипеди, мотосиклети, камиони, каучуци, златни монети (всѣкакъвъ видъ и въ каквато и да е опаковка), петролнитѣ продукти, всѣкакъвъ видъ каменни вжглища, сѣрна киелина, всѣкакъвъ видъ лѣкарства, хирургически инструменти, разни видове прѣврѣзки (като напр. памукъ, марла и пр.), телефонни, телеграфически и радиотелеграфически апарати, кабли, лопати и търнокопи. Остава свободенъ, обаче, износътъ на орѣхитѣ и сушенитѣ солени черва.

ТЪРГОВЕ.

При Главната дирекция на железницитѣ и пристанищата.

1. На 5 януарий 1915. Търгъ за доставка на дърводѣлски сѣчва по сп. 752.

2. На 10 януарий 1915 г. Търгъ за доставка на инвентарни прѣдмети, на стойностъ лева 5525.

3. На 15 януарий 1915 г. търгъ за метли оризови и брѣстови, на стойностъ 11,650 лева.

4. На 27 декем. 1914 г. търгъ за продажба на празни маслени бурета.

I артилерийски полкъ.

На 22 дек. 1914 г. 9 часа прѣди пл. въ Разградското околийско финансово управление I артил. полкъ чрѣзъ комисия ще купи по стопански начинъ 30,000 кгр. ечемикъ. Интересуващитѣ се да се явятъ въ финансовото управление въ гр. Разградъ на горнята дата и се спазрятъ съ назначената за това комисия.

Ечемика трѣба да отговаря на общитѣ поемни условия.

Зарегистрирани фирми въ района на Варненската търговско-индустриална камара.

1. Тодоръ Аврамовъ, Търново, който ще се занимава съ изработване на сурови кожи и разпродаването имъ на едро и дребно. Опрѣдѣление на Търновския окр. сждъ № 4092 отъ 19 септемврий 1914 г. „Държ. Вѣст.“ брой 247.

2. Бр. х. Маркови, Братя Арнаудови & С-ие. Събирателно д-во, Нови-Пазаръ. Търговия съ купуване, произвеждане и продажба на едро и дребно на разни спиртни питиета. Опрѣдѣление на Шуменския окр. сждъ подъ № 2583 отъ 28 юлий 1914 г. „Държ. Вѣстникъ“ брой 249.

3. Бр. Лазарови отъ Ески-Джумая. Търговия съ брашно, зърнени произведения, дървенъ материалъ, желѣзария, машинарии, наемане прѣдприятия и съ експлоатиране на собствената имъ мелница. Опрѣдѣление на Шуменския окр. сждъ. № 2751 отъ 13 августъ 1914 г. „Държ. Вѣстникъ“ брой 249.

4. Потрѣбителна кооперативна бакалница, с. Хайдаръ, Поповска околия; търговия съ кооперативни цѣли. Опрѣдѣление на Шуменския окр. сждъ № 2448 отъ 16 юлий 1914 год. „Държавенъ Вѣстникъ“ брой 249.

5. Севи С. Желѣзовъ отъ село Смядово, Шуменско. Търговия съ колониални, манифактурни стоки и кръчмарство. Опрѣдѣление на Шуменския окр. сждъ № 3403 отъ 11 октомврий 1914 г. „Държавенъ Вѣстникъ“ брой 249.

6. Сдружение за застраховка на едъръ рогатъ добитѣкъ въ село Кара-Махле (Шуменско). Опрѣдѣление № 2582 на Шуменския окр. сждъ. Отъ 25 юлий 1914 г. „Държавенъ Вѣстникъ“ брой 249.

7. Българско популярно прѣдставителство София и клонове въ всички окръжни градове. Варненския клонъ ще се управлява и

прѣдставлява отъ г. Тодоръ Реавъ. Дружеството е командитно и съставено съ срокъ 1 януарий 1914 г. до 31 XII 1929 г. Прѣдметъ на прѣдприятието е широко и масово прѣдставителство. Опр. № 5033 № на търговската рег. 732 отъ 13 XI 1914 год. „Дър. В.“ Бр. 270 при Вар. окр. сждъ.

8. Сдружаване за застраховка на едъръ рогатъ добитѣкъ въ село Градинарово, Провадийско.

Опр. № 4509 отъ 9 декем., 1914 г. рег. № 730 „Дър. В.“ брой 246 при Варнен. окр. сждъ.

9. Сдружаване за застраховка на едъръ рогатъ добитѣкъ въ село Комарево, Провадийско. Опр. № 1669 рег. № 731 отъ 14 X 1914 г. „Д. В.“ бр. 246 Варн. окр. сждъ.

10. Земледѣлско спестовно заемно д-во „Напрѣдѣкъ“ с. Паскалевицъ Търновско, основано за 15 години опр. № 2753 рег. № 40/914 г. отъ 30 V 914 г. „Д. В.“ бр. 263 при Търнов. окр. сждъ. Прѣдприятие съ кооперативни цѣли.

11. Сдружаване за застраховка на едъръ рогатъ добитѣкъ въ с. Карамахле, Шуменско. опр. № 2582 рег. 26 Шум. окр. сждъ. и „Д. В.“ брой 247.

12. „Съгласие“ земледѣлско спестовно заемно д-во с. Каспечанъ. Прѣдметъ на прѣдприятието е кооперативни цѣли Опр. № 2443 рег. № 19 Шум. окр. сждъ отъ 16 VII 1914 г. „Д. В.“ бр. 263

13. Касъровъ & Карапетровъ, с. Стражица, Гор.-Орѣховско. Фирмата се състои отъ Стефанъ Т. Касъровъ и Стати Кара-Петровъ, видъ на търговията — книжарски стоки и печатарство. Опр. № 4109 рег. 54/914 г. „Дър. В.“ бр. 266 Търн. О. С.

14. Софка Алек. Димитрова, Елена, търговия съ плетачество на фанели, шалове, ржжавици, чорапи и долни дрехи. Опр. № 4655 рег. 34 „Дър. в.“ бр. 263 отъ 24 X/914 Търн. О. С.

15. Земледѣлско спестовно заемно д-во „Орало“ с. Акъ-Мехмедъ Е. Джумайско. Видъ на търговията — кооперативни цѣли. Опр. № 2465 рег. № 23 отъ 19 VIII/1914 год. „Дър. в.“ бр. 263 Търн. О. С.

Новооснована търговска фирма въ Александрия. Въ гр. Александрия (Египетъ) се е основала на послѣдѣкъ нова търговска фирма Д. Салчевъ и С-ие, която ще се занимава съ вносъ и износъ, прѣдставителство и особно съ продажба на български произведения.

Въ състава на фирмата влизатъ: Д. Салчевъ, А. Биволаровъ, М. Бехаровъ и Н. Конфинювъ.

ОБЯВЛЕНИЕ.

Информационното Бюро при Варненската Търговско-Инд. Камара дава слѣднитѣ свѣдѣния, устно и писменно, на интересуващитѣ се

1) Свѣдѣния за навлата въ варн. пристанище и тарифитѣ на българскитѣ държ. желѣзници, както и на тия на чуждитѣ държави.

2) Свѣдѣния за митата и др. бери, които нашитѣ произведения плащатъ въ чужбина както и за ония, които чуждитѣ произведения плащатъ у насъ.

3) Търси пазари за продуктитѣ на земледѣлческото ни производство и поставя въ връзки мѣстнитѣ експортъори и производители съ импортъоритѣ въ чужбина.

4) Дава свѣдѣния за пазарнитѣ цѣни на разнитѣ артикули въ варнен. тържище.

5) Упжтва индустриалцитѣ и занаятчиитѣ при доставката на необходимитѣ имъ сурови материали и машини.

6) Дава свѣдѣния на младежи, желаючи да се усъвършенствуватъ по извѣстенъ занаятъ, относително професионалнитѣ училища и курсове въ странство по разни занаяти.

7) Дава на чуждестранни фирми, адреси на експортъори на български произведения.

8) Дава на търговци въ чужбина свѣдѣния за условията на вносътъ на тѣхнитѣ произведения въ България.

9) Дава свѣдѣния за кредитоспособността на разни мѣстни и чуждестранни фирми и

10) И най-послѣ всевъзможни свѣдѣния отъ търговско-промишленъ характеръ.

ОТЪ КАМАРАТА.